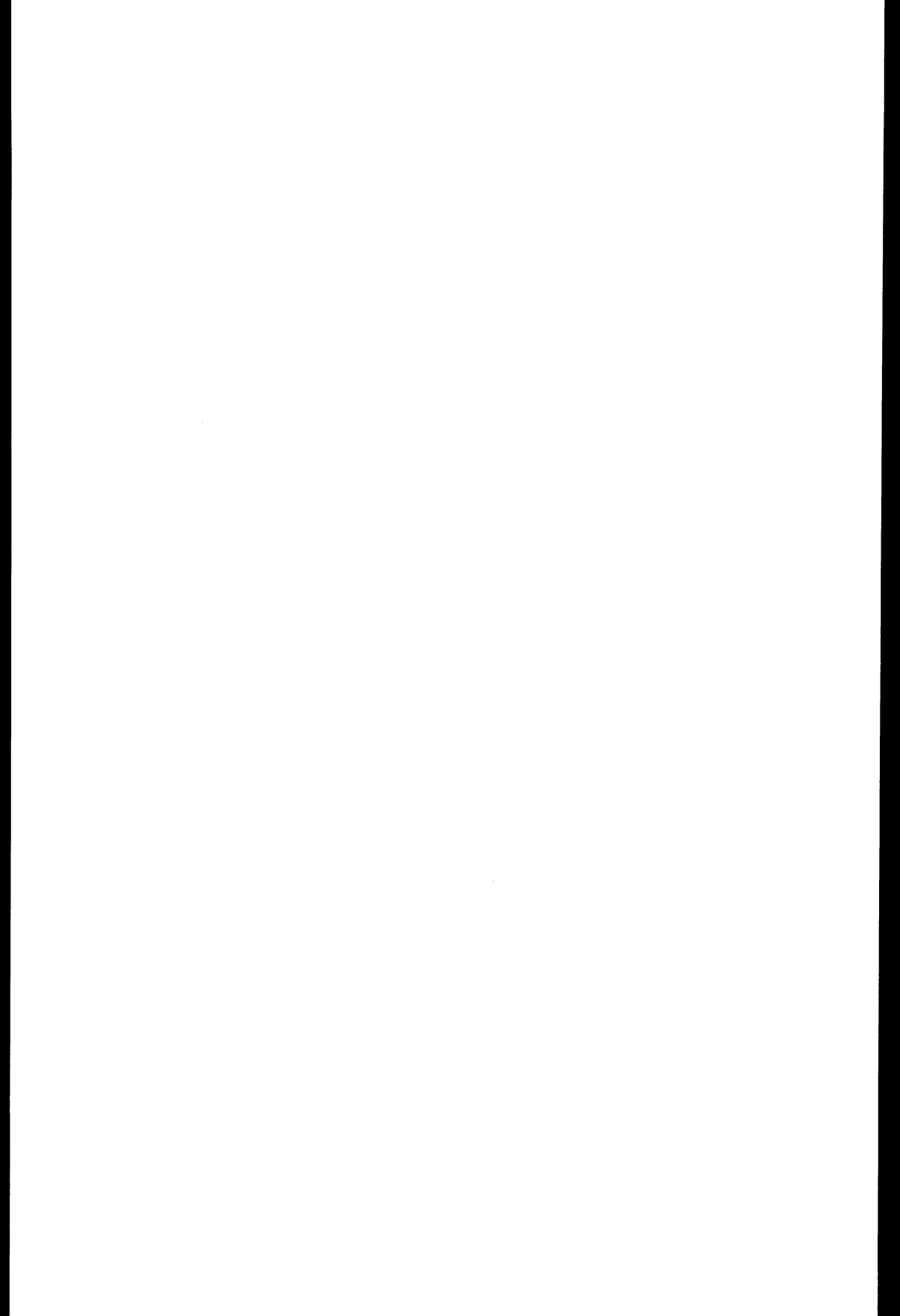

שני קונטרסים לר' משה די ליאון

יוצאים לאור על ידי
גרשם שלום

מ ב ו א

א. שריד מס' שושן עדות

בס' שקל הקודש שנתחבר בשנת ה"א ו' (1290) מעיד ר' משה בן שם טוב די ליאון (להלן רמד"ל): "כי מקודם זה בהתחלת החיבורים אשר עשיתי חברתי ספר הנקרא שושן עדות" (מהד' גרינופ, לונדון 1911, עמ' 3). הוא מרבה להביא ספר זה בספרו על טעמי המצוות, הוא ס' הרמון שחובר בשנת ה"א מ"ז וכן פעמים אחדות בס' שקל הקודש. לפני שנים רבות שיערתי כי הקטע הארוך מספר ללא שם של רמד"ל שגליתי בכ"י מינכן 47, הדן באריכות בענייני עשר הספירות, אינו אלא חלק מספר זה.¹ אולם השערה זו לא נתאמתה כאשר מצאתי קצת יותר ממחצית הספר בכ"י Add. 505 של ספריית האוניברסיטה בקמברידג', דף 1—27. זהו כ"י אשכנזי של המאה ה"ט, כתוב על נייר באופן ברור אם כי לא בלי שגיאות, ונפסק באמצע של פסקא, והמעתיק העיר: "יזכני האל ית' למוצאו שלם ולהשלימו". מכיון שנמצאו כאן המבוא וכל תוכן העניינים שהמחבר הבטיח לדון בהם, ניתן לקבוע פחות או יותר את היקף הקטע שנשתמר. מאז קווייתי שיוזמן אולי גם כ"י שלם באחת הספרייות שאוצרותיהם עוד לא נודעו. לדאבון הלב, לא נתקיימה תקוה זו. אמנם נתברר לי בשנת תרצ"ט שקיים כ"י שני של המחצית הראשונה (גם הוא על נייר) בספריית בית הכנסת הגדול בורשה, כ"י 50, המכיל כ"ט דפים. עד שלא השגתי תצלום כ"י זה מהנהלת הספרייה, פרצה מלחמת העולם השנייה, וכה"י נעלם עם רוב כתבי היד החשובים שהיו שם ועקבותיו לא נודעו. על כן הנני מביא את השריד ששרד לנו, על פי כ"י קמברידג' שרוב שיבושיו ניתנו להיתקן מתוך הקשר הדברים ויעלה לעיני הקורא נוסח שבדאי אינו רחוק ביותר מנוסח המחבר.

ס' שושן עדות נתחבר בשנת ה"א מ"ו (1286) בעיר ואדל חג'ארה (Guada-lajara) והוקדש לפטרון שלו ר' יוסף הלוי הנשיא, הוא ר' יוסף בן טודרוס אבולעפיה שגם כמה משאר חיבוריו הוקדשו לו. חשיבותו המיוחדת של הספר הוא לא רק בגופי העניינים שנידונו בו לפי שיטתו בקבלה (המושפעת הרבה מדברי מקובלי גירונה והרמב"ן ור' עזרא ור' עזריאל), אלא ביחסו הקרוב מאד לספר הזוהר שעמדתי עליו בהערותי. הרי לפנינו כאן הספר הראשון שהזכיר את שמו עליו, והוא איפוא מקור נכבד לביורר שאלות הקשורות בבקורת הזוהר. מתברר כי כבר כאן נהג בס' הזוהר (שלא נזכר בשמו אלא בכל מיני אופנים אחרים, ובעיקר כסתם דברי הזו"ל) כאדם העושה בתוך שלו. הוא מביא אותם כדברי קדמונים—אבל גם כאשר איננו מציין כל מקור, הרי דבריו, הנאמרים כדברי עצמו, אינם אלא דברי הזוהר במקומות

רבים. כל מה שאמרתי בספרי על הזרמים הראשיים של המיסטיקה היהודית (פרק ה) על "רבונתו הגמורה" של רמד"ל בבואו להשתמש בוהר ובמדרש הנעלם, חל גם על ספר זה. לעתים קרובות הוא מצרף דרשות הנמצאות בוהר במקומות שונים לגמרי, לענין אחד, מוסיף בהן וגורע מהן, כיד מחבר השולט על רעיונותיו ומכניס בהם ואריאציות כפי העולה על רוחו. הוא שואב מן הוהר, אך גם מוסיף לטוות חוטי דרשותיו, כפי מנהגו ברוב ספריו שנכתבו בהזכרת שמו המלא. גם הלבוש העברי והמינוח העברי הניתנים כאן לדברי הוהר, יש בהם להאיר עינינו מכמה בחינות, והשפעת-הגומלין של שתי הלשונות ברוחו של רמד"ל ניכרת בעליל, ובמיוחד מעניין הוא היחס בין העברית של רמד"ל והעברית שבחלקים חשובים של המדרש הנעלם, שהצדדים השווים והשונים שבהן ראויים לחקירה מיוחדת.

דפים אחדים חסרים בתחלת בכתב היד שעוד נמצאו בו שעה שנרשמו סימני הדפים המודרנים, והם הדפים 4, 5 ו-8 ונראה שאבדו לאחר שכה"י נקנה לספרייה בקמברידג'.

תודתי נתונה להנהלת ספריית האוניברסיטה בקמברידג' שעוד בשנת 1927 המציאה לי תצלום כתב היד והרשתה לי לפרסמו.

ב. סוד עשר ספירות בלימה

רמד"ל חיבר כמה פירושים בביאור עשר הספירות וכינוייהן שנכללו בספריו (כגון בס' שקל הקודש) או קבעו ספר בפני עצמו (כגון החיבור שהקטע השמור בכ"י מינכן 47 לקוח מתוכו). לסוג הראשון שייך כנראה הפירוש המתפרסם כאן הנמצא בשני כתבי יד של ספריית ה-Escorial. אין זה מאמר או קונטרס בפני עצמו שכן באו בו כמה הבאות "כפי שכתבנו בתחלה" הרומזות לדברים שאינם כאן.

הפירוש מעניין לחוקר כתבי רמד"ל והוהר הן בגלל הקבלתו לס' שקל הקודש והן בגלל דרך שימושו במקורות הוהר. מכיון שאין כאן אלא חלק מספר אחר, אין תמיהה ששמו של רמד"ל לא נזכר. אולם הלשון, התוכן ודרכו בשימוש בס' הוהר אינם מניחים כל ספק כי אמנם הרמד"ל חיברו. סגנונו של רמד"ל מיוחד במינו ונבדל מסגנון כל שאר מקובלי דורו במבחר המליצות החזורות, בתחביר היוצא דופן וכמה סימנים אחרים בשימוש במלים ומונחים מסויימים. גם בשאר ספריו (ולא בספרי זולתו) נמצאת הערבוביא ללא כל הבחנה בפתיחות להבאות מתוך דרשות הנמצאות אתנו בוהר. הציטאטות עצמן אינן זהות תמיד עם אלה הנמצאות בספריו האחרים באותן סוגיות. כל אלה הם עניינים השייכים לחקירת רמד"ל וספר הוהר והעירות עליהם במקומם בהערות.

שני כתבי היד מתקנים זה את זה במקומות רבים ויש שהשינויים שביניהם הצריכו להדפיס את שתי הנוסחאות זו על זו, בעמודות מקבילות. בדרך כלל שמת ית את כ"י א (אסקוריאל G-IV-10, דף 2^a-7^b) עיקר, ורשמתי את שינויי

2 עיין Sefarad שנה ג' (1943), עמ' 48; אלוני-קופפר, רשימת תצלומי כתבי יד עבריים במכון [לכתבי יד עבריים], כרך ב, תשכ"ד, עמ' 94 (סליל 10077).

הגירסאות של כ"י ב (אסקוריאל 14-III-G, דף 52^a—58^b)³ למטה. אף על פי שגם ב"ב נשתמרו הרבה נוסחאות טובות שהכנסתי לפנים, קדמה א כפי שניכר מדוגמא מאלפת. בביאור ספירת הבינה נזכר "קול הדק הפנימי", והמלה "הדק" נכתבה אגב ריהטא בקו"ף אלכסונית עד שמעתיק בור היה יכול לטעות ולקרוא אותה כתי"ו. ובאמת מצינו ב"ב גירסא משובשת זו. קשה להסביר שיבוש זה אלא אם כן נמנה כ"י א בין אבותיו של הנוסח ב"ב אם כי זה היה תלוי גם בכתבי יד אחרים שהיו בהם גירסאות עדיפות. ביאורי הספירה השביעית והשמינית משובשים ב"א עד שרובם אינם מובנים, ובפרט בשל השמטות שנפלו בהם, בשעה ש"ב כולל, מלבד שבושים קלי ערך, נוסח מתוקן. גם הלשון ב"ב במקרים אחדים קרובה יותר לסגנונו האופייני של רמד"ל, ובי"א שינה מישהוא הרבה, בכוונה ל"תקן" את שמושי הלשון התמוהים.

סיום הפירוש לא היה סיומו של הספר כפי שיוצא מהמלים האחרונות "כאשר נפרש בע"ה". העמודים הבאים אחרי פיסקא זו הרשומים בקטלוג כחלק מסוד עשר הספירות, אינם כלל לרמד"ל, אף על פי שרק בדף 61^a (שורה ג') באה הערת סיום של המעתיק "נשלמו סודות עשר ספירות בעזרת שוכן מעונה בנויה על " 4.

לבסוף אעיר על שמוש הלשון "אמרו" (או: פירשו) הקדמונים" הנמצא כמה פעמים בדברי רמד"ל כפתיחה להבאות מן הזוהר, ובפרט בס' הרמון ובפירוש הספירות שלפנינו. אין למלה "הקדמונים" כל משמעות שכן גם ר' אשר בן דוד (נכד הראב"ד) שחיבר כתביו רק שני דורות לפניו, נמנה בקונטרס שלפנינו בין "הקדמונים", ועיין הערה 26 לגוף הטכסט.

תודתי נתונה למכון לתצלומי כתבי יד עבריים בספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים ולספרית האסקוריאל שהמציאו לי צילומים משני כתבי היד והרשו לי לפרסמם.

3 עיין שם, עמ' 47 ואולוני—קופפר, עמ' 94 (ס' 8840). שניהם נכתבו בכתב ספרדי רהוט של המאה הט"ז. חלקי ס' הזוהר הנמצאים בכ"י זה ויש להם קולופון משנת רצ"ב (1532), נכתבו בידי סופר אחר ואין ללמוד ממנו על זמן כתיבת סוד עשר הספירות.

4 בשני כתבי היד נמצאו אחרי דברים אלו שלשה (וב"א ארבעה) שיערים קצרים מאד על תורת הספירות שלא עלה בידי לזהות את מקורם. השם הכולל של המאמר הוא: "אלו כ"ב נתיבות שערי חכמה". השער הראשון פותח: "כל האומר כי השם ריבה על הספירות או שהספירות שריבו על השם כפר בעיקר מפני שמרבה עליו מידות . . . והשם המפורש הוא הספירות והספירות הוא השם וכו'". השער השני פותח: "אלו העשר כיון שהם אחד קודם התפשטותם אם יצאו בבת אחת או אפילו יצא זה אחר זה אלא אמרו ז"ל דרך רמז יי כלם בחכמה עשית משל לזורע חטה ויצאו ממנה הרבה חטים וכולם הם מחטה אחד[!]. . . הרי לך י' נקודה אחת כלולה מי' [מעשר] ומשם נתפשטו יוד הא ואו הא מעשר יצאו ובעשר הם חזורים וכו'". השער הג' פותח: "אם הם אצולות או נבראות וכו'". השער הד': למה נקראו ספירות.

(א) ס' שושן עדות

הספר הזה הוא מכוון על ה' שערים

השער הראשון הוא כולל ז' עניינים. הענין הראשון בסוד עשר הספירות בלימה. הענין השני הוא בסוד שבעה גלגלי התנועה בסוד ז' כוכבי לכת. הענין השלישי הוא בסוד ז' רקיעים שאמרו ז"ל בגמרא במסכת חגיגה¹. הענין הרביעי בסוד ירושלם עיר הקדש ובה נאחו סוד ענין הקדש והוא הענין החמישי. הענין הששי הוא בסוד ז' רקיעים שאמרו ז"ל בגמרא במסכת חגיגה^{1*}. הענין השביעי בסוד הקול והדבור שניהם ביחד לחבר האהל להיות אחד.

השער השני הוא כולל ד' עניינים. הענין הראשון הוא בסוד הנשמות ומעלתן בסוד עולם הנשמות וחסרונן בגריעותן באותו העולם. הענין השני הוא בסוד גן עדן ומעלתו וסוד גהינם וירידתו ואישו ולהטתו. הענין השלישי הוא בסוד יבום וחליצה כפי ענינו אשר בו השם רצה. הענין הד' הוא בסוד הצדיק וטוב לו כפי השגת בעל שכל ושכלו. צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו. בסוד דרכיו של מקום. השער השלישי הוא כולל ט' עניינים. הענין הראשון הוא בסוד הנדר והשבועה. הענין השני הוא בסוד עץ החיים בתוך הגן וסוד עץ הדעת טוב ורע. הענין השלישי סבת חטאו של אדם הראשון ואכילתו מן העץ היאך גרם מיתה לכל העולם. הענין הרביעי סוד הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם. הענין החמישי סוד ציצית והתכלת. הענין הששי סוד מלכות בית דוד בלקחו המלכות אחרי שאול. הענין השביעי סוד קול וכת קול². הענין השמיני סוד הנבואה והחלום. הענין התשיעי סוד הכלאים והחוקה.

השער הרביעי הוא כולל ז' עניינים במחלקותם כפי סודותם. הענין הראשון סוד הבריאה ויצירה ועשייה. הענין [דף א ע"ב] הב' סוד ענין היסודות הראשונים ותולדותם. הענין הג' סוד ד' מתכות ומחלקותם^{3*}. הענין הרביעי סוד האבנים יקרות בתולדותם. הענין הה' סוד ד' מיני זוהר המאורות³. הענין הששי סוד אור זוהר הסתום באור המתגלגל בסבובו⁴. הענין הו' סוד אור המורגש בתכונתו עומד על משמרתו.

השער החמישי הוא כולל ז' עניינים. הענין הא' סוד עבודת המשכילים והנהגתם. הענין הב' סוד תורת האדם בדרך עבודת התפלה ותוכן הזמירות ועתות התפלה. הענין הג' סוד התפלין וסודותם. הענין הד' סוד הדבור והמעשה בעבודת הבורא. הענין הה' סוד המצוה ועניינה. הענין הששי סוד המזווה והשמיטה והיובל. הענין

1 דף יב, ב. *1 שם, שם.
 2 עד כאן נמצא תוכן הספר בכ"י זה. *2 עיין זוהר ח"ב, כד א.
 3 ענין זה נמצא גם בס' שקל הקדש, עמ' 123.
 4 עיין בזוהר ח"א, צו א (בסתרי תורה).

השביעי סוד עבודת היראה ועבודת האהבה אשר הם תוכן השלמות לעבודת המשכיל.

ספר שושן עדות

אמר המחבר תחלת דברי. וראשית מאמרי. באתי להודות ולהלל לאדון הכל. אשר הוא ראשית הכל. וטרם כל. וברא העולם בחפצו. ובא עד קצו. לכוונן מערכיו. ולישר מחלציו. ונתן באנוש צורה הנקייה. ולדעת ולהכיר היא החיה. המישרת מהלכיו בעתות האל. אשר תחת אלהי ישראל. לדעת ולהכיר ייחודו. וכי אפס עוד מבלעדו. וכי הוא חותם לכל החותמות. אשר נקבו בשמות. הוא ראש המעלה העליונה. והאשמורת התיכונה. והיציע התחתונה. ומן העולם ועד העולם תכן ממשלתו. צלם דמות תבניתו. כי זה נעלם וזה נגלה. זה יורד וזה עולה*⁴. ומתכוונן שניהם ברצון. זה פנימי וזה חיצון. ואחד באחד יתיחדו. יתלכדו ולא יתפרדו. כי החכמה מאין תמצא. מן הקצה אל הקצה. להיות כל בנין וארמון. עומד בסוד האויר הקדמון. ותוהו יליל ישימון. כי הוא לא נישג ברעיוני החכמים. ולא נתפש ברוח ונפש תעלומים. והכל לנגדו ילאו ויתהו. כי לא ידעו מה הוא. וממנו תצא [דף ב ע"ב] החכמה. סוד הנקודה הקדומה. אשר מתוכה יוצאים הנתיבות ברכב אלהים רבותים. בסוד שלשים ושתים. ומשם תצא לרוחה. אם הבנים שמחה. אשר ממנה יוצאים כל ההויות. ומתוכה דמות ד' חיות. הם המאורות המאירים. מתנוצצים ומזהירים. הנראים והנעלמים. חלוני שקופים אטומים⁵. הוא העולם הנסתר בהוייתו. לא נשמע החוצה בהבטתו. כי הוא המלך העומד פנימה בהיכלו. היכל לפני[ם] יקרא לו. ובו עומדים וקיימים. חי העולמים. מלך רם על כל רמים. במרומיו מוצא מים. אשר לא יכובו מימיו. והקול הנשמע מתוכו יצא. בסוד אש ומים ורוח יתרצה. ובהתגלגלם לצאת לצבא. הם הם המרכבה. ואבות כל התולדות כמאו נקראו. והבאים אחריהם מהם יצאו. וסוד התורה נתייחדה בהם. וגובה להם ויראה להם. ועמודי שש מכוונים במכוונתם. תומכי התורה נקראו בשמותם. הם שני העמודים. העומדים על הפקודים. יכין ובוועז למודי י"י במכוונתם. קו לקו עומדים במשמרתם. וברית הקדש יסוד עולם קדושו. גומל נפשו. הוא הנהר היוצא מעדן האלהים⁶. המשקה לגן כמהים. ועו' זה החותם. סוד העולם נעלם. בסוד שנים עשר נשלם. כי כל אחד עם חבירו יתגבר. בשלום ואמת יתחבר. בה גותן שלו לחברו. ואליו ישלח דברו. שלי שלך ושלך שלך להתנהג בחסידות⁷. ועל כן כל אחד בחבירו עדות. להיות כלול בשלו ושל חבירו בשלום. בסוד אל עילום. ושנים עשר הם בסודותם⁸. הידועים בשמותם. ועולם העליון. משלים שלש עשרה בחביון. ובכן במישור ובתמים. שלש

*4 בכ"י זה עולה וזה יורד, ותיקנתי לפי החרוז.

5 מלכים א, ו ד.

6 היסוד כנהר היוצא מעדן בווהר ח"א, יב ב.

7 מס' אבות ה, י.

8 השווה י"ב תקוני שכינתא בווהר ח"א, רמו ב.

עשרה מדות של רחמים. ובסוד זה נדרשת התורה. בשלש עשרה מדות כמאז נצורה. ואזי העולם הנעלם עם החכמה הוא בית חבר. נקבה תסובב גבר. והעולם של מטה היא נקבה תמימה. עולם הנעלם אוהו בה לבלתי הרעימה⁹. כי סגר יי בעד רחמה. לבלתי היותה מזהירה. אספקלריא שאינה מאירה. עד בא השמש מרום ערץ. המאיר לארץ. ואזי הוא ידוע אצלה. כמשוש חתן על כלה. ויושבת [דף ב ע"ב] עמו באחדות. שושן העדות. על שושן עדות¹⁰ משכיל שירי ידידות. שושן נראה ברום ערץ גבוהים. וגם נגלה ברעיוני כמהים. בשש עלים בסוד ששה קצוות וגם עלה בעדן האלהים. הוא השושן אשר אמרנו בתחלה. לישירים נאה תהלה. המורה על האחדות. שושן העדות. העומד בחבה. סוד עולם הנקבה. להתייחד בחותם כבודו. ולדעת ולהכיר סוד יחודו. כי הוא הכל אחד ואפס עוד מלבדו. ומשם והלאה יתפרדו העולמות. אשר נקבו בשמות. בסוד אבני קדש מתנוצצות. עומדות ורצות. כל אחת על מתכונתה בסוד גויותהנה¹¹. כי חיות הנה. כולם פתוחי חותם. שנים עשר נשיאים לאומותם. איש על מחנהו ואיש על דגלו. לכונן מהללו. והשושן עליהם במחקר. עומד על שנים עשר בקר. שלשה שלשה לכל צד להעלות דגלם. לד' רוחות העולם. ועמהם המזלות המזלות. חיות קטנות עם גדולות. ובעת השמש על השושן זורח. הדודאים נתנו ריח. ונסעו המחנות. אשר לד' הפנות. והמים להם חומה. יחדו ישאו קולם. מימינם ומשמאלם. וכל אחד כליו יעדה. ואזי ברכתו בבית ובשדה. והעולמות כלם בסוד אחד ביחדות. בסוד שושן העדות. על שם האחדות. ואני לא מחכמה אשר בי. מלאני לבי. לכונן הספר הזה ולעלות בסולם. אבל נסמכתי באלהי עולם. ואמנם כי ידעתי כל סוד אשר ייחודו מורה. לשרידים אשר יי קורא. היושבים ראשונה במלכות נעלם. המה הגבורים אשר מעולם. להם לבדם נתנה התורה להדרש וסוד עניינית. להאיר אל עבר פניה. אבל זאת אשיב אל לבי כי התורה נתנה לכל מן השמים. מראשי העם עד חוטבי עצים ושואבי מים. כקטן כגדול יירשוה ירושה. תורה צוה לנו משה מורשה. וכל העם רואים את הקולות. בסוד נורא תהלות. וכלם השביעו נפשם בצחצחות. אפילו בני השפחות. ולכל יש חלק באלהים כזה וכזה. לבלתי יאמרו מזה. בן מה זה. ואתה צא לחוץ אל תקרב הלום. מי הביאך הלום. כי כל אחד נוטל חלק בכבודו. איש כמתנת ידו. וכל המזלים [דף ג ע"א] הולכים אל ים האיתנים. הגדולים עם הקטנים. ואם זה הולך במים עזים בעים רוחו. וזה מי השילוח ההולכים לאט כפי כחו. כלם נכנסין ביים הגדול. לבלתי יחדלו חדול. על כן אני משה בר' שם טוב באלהי ישראל נסמכתי. ובו בטחתי. בלי און ונשענתי וחברתי¹² חבר זה בשנת מ"ו ליצירה בעיר ואדל חג'ארה לכבוד הנשיא הגדול. המעוז המגדול. ירום הודו והדרו. ואלהיו יהיה בעזרו. נשיא נשיאי

9 שמואל א, א ו.

10 תהל' ס, א.

11 יחזקאל א, יא.

12 בכ"י וחברד.

הלויים ר' יוסף הלוי גר"ו ומאלהי העולם אשר הוא ראשון. אשאל מענה לשון. כאמרו¹³ לאדם מערכי לב ומי"י מענה לשון. וי"י עמך גבור החיל בהכנסך בפרדס נפלאות החכמה והתושיה להראות העמים והשירים את יפיה ובהיות תשוקתך בסוד החכמה הנוראה. יש לעוררך על עניינים ידועים בדרך המדרגות לעלות בסולם החכמה. כי החכמה השכלית נסתרת וחתומה. והיא נעלמת וסתומה. נתנה לעובדי השם מורשה. אותם העומדים בביתו וליושבים לפני י"י יהיה סחרה. והנני מעוררך בשער סוד המדרגות. כדי שתוכל ל[ל]העיר לבך בענייני החכמה הם עשר מעלות ידועות למשכילים והם הנקראות עשר ספירות בלימה. ואמנם כי דרך זה הם כלל העליתים והתחתונים וכלל הידוע בסוד התורה הקדושה. תורה צוה לנו משה מורשה.

זה השער לי"י צדיקים יבואו בו

ואין נכנס בענין זה זולתי אדם אשר מתעורר תאות לבבו לדעת להכיר לבוראו כפי סוד הצורה הידועה אצלו. לחזות בנעם י"י ולבקר בהיכלו. על כן יש לך לדעת כי סוד עשר ספירות בלימה על שם בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר¹⁴. כי מעלת האדון ית' נכרת בסודם ובהם תדע כי י"י אחד ושמו אחד. ומה נכבד הענין הגדול בהיות השגת היציע התחתונה והאשמורת התיכונה והמעלה העליונה הכל תלוי בסוד עשר ספירות בלימה. ואמנם כי זה השער לי"י להכנס בסוד החכמה הנוראה. תדע לך כי יוצרנו ית' אחד מיוחד באין חבור אחר וכי הוא סבה לכל הסבות בהיות הוא ית' אחד באין שני ואין גבול מוגבל בהיותו הוא ית' נכר בסוד [דף ג' ע"ב] פעולותיו הידועות וכי כל העולמות כלם נתלים בסוד אמתתו וכי הוא סובל אותם וכלם עומדים בכחו וכי הוא ית' מעמיד אותם בסודו ואומנותו. ואמנם כי סוד העולמות כלם עומדים בקיום העשר ספירות התלויות בבלימה וכי הכל עומדים במדרגות זו למעלה מזו גבוה מעל גבוה כאמרו¹⁵ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם ועל סוד הענין הזה תוכל לדעת בהיותך מכיר ויודע סוד המדרגות העומדות זו למעלה מזו תדע מעלת האדון ית'. ואמנם כי המדרגות הידועות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו עד היותם עולים לסוד הפנים הנוראים אשר משם האור יוצא. וכל העולמות מאירים ומוזהרים ועומדים בקיומם בסוד הנהר אשר משם אבני קדש מתנוצצות וכלם איש איש ממלאכתו עומדים לשרת בבית י"י כל אחד כפי משמרתו איש איש על עבודתו ולא יבואו לראות כבלע את הקדש כי כלם הקרובים יתרחקו ואינם יכולים לעמוד כל שכן ליכנס להיכל לפני[ם]. ועל כן תוכל לדעת כי הפנים הנוראים המאירים והמוזהרים הם העשר ספירות בלימה ואלו הם אשר הם כלל הכל בסוד שמו ית'. וגם אמנם כי הוא ושמו אופן אחד כתר עליון חכמה בינה חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות. אמנם כי אלה הם שמותם.

13 משלי טז, א.

14 ס' יצירה פ"א.

15 קהלת ה, ז.

ויש להם שמות אחרים לפי פעולותם. כי כל הנהגת העולמות מתנהגים בסודותם. ועומדים על משמרותם. ואין יוצא מהם החוצה. ובהם תדע כי הוא ית' אחד מיוחד באין שני וחבור. וכי הוא מנהיג עולמו בסוד שמו ית' ובהם תלוי סוד התורה הקדושה כפי אשר אמרנו. והסוד הידוע בזה כי סוד הנשמה מראה כח פעולותיה בכח הגוף בהיותו קשור זה בזה. ואין מפריד ביניהם אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם. ובדוגמא זו תוכל לדעת כי יש כח נשמה עליונה שהיא נשמה לנשמה והכל קשור זה בזה ובהם מראה כח הנשמה העליונה והסתומה פעולות הנגלות והידועות. בכל העולמות כלם וכפי הפעולות כך נקראו שמותיו ית'. וסוד שמותיו הם בסוד אלו העשר ספירות אשר הזכרנו. וגם אמנם כי השמות נחלקים והענין הכל אחד כי כתר עליון יתב' הוא אפיסת כל המחשבות¹⁶ שאינן תופסות בו. ועל היותו נעלם מכל החקירות ונסתר מכל ההיות.

[חסרים שני דפים]

[דף ד' ע"א] כלם בקשר האמת לחבר את האהל להיות אחד. ובכאן הוא נרמז סוד אמרו¹⁷ הקל קול יעקב וראוי להיות האבות סוד המרכבה ממש כאמרם ז"ל¹⁸ האבות הן הן המרכבה. בהיות אברהם בסוד הימין להיותו פורש ימין לכל עובר ושב ועושה חסד לבריות ויאחו בימין עליון לבלתי היות נדחה לעולם. ועל כן אברהם הוא כנגד הימין שהוא מדת החסד. ויצחק אחו לעניינו בסודו סוד הגבורה שהוא השמאל. כי הוא מדת הדין הקשה והוא הנקרא פחד יצחק כאמרנו ופחד יצחק היה לי¹⁹. וישבע יעקב בפחד אביו יצחק²⁰. ואמנם יעקב הוא הקו האמצעי המכריע בינתיים והוא הנקרא ישראל והוא הנקרא לשון המכריע בינתיים²¹. כי הוא מדת האמת ואין אמת זולתי שתי קושיות ומתקשות זו בזו ובהיות בקושיא זו עם זו יוצא מהן האמת לאמתו. וכאשר האמת יוצא מהם לאמתו אזי הוא שלום זו עם זו עושה שלום במרומיו. כי האמת הוא השלום ועל כן הוא סוד אומרנו²² והאמת והשלום אהבו. כי בהיות הענין אחד הוצרך לומר²³ תתן אמת ליעקב כי הוא השלום. ואלה הם האבות שלשתם שהם סוד אחד והם הנקראים מרכבה לאדון הכל בסוד אומרנו²⁴ רק באבתיך חשק י"י מאד. ואמנם כי אין מרכבה זולתי ד'. יש לך להתבונן כי הרגל הד' הוא המלך דוד הכלולה בשש קצוות בהתחברו עמהם אזי היא המרכבה שלימה. והמטה נתונה בין צפון לדרום²⁵ להיות הכל אחד בייחוד

16 לשון ר' עזריאל בפ' האגדות, מהד' השבי, עמ' 116.

17 ברא' כז, כב.

18 ב"ר פר' מו, ו.

19 ברא' לא, מב.

20 שם לא, נג.

21 לפי לשון ס' יצירה.

22 זכריה ח, יט.

23 מיכה ז, כ.

24 דברים י, טו. מלת מאד אינה בפסוק.

25 ברכות ה, ב.

שלימה ולהיות מציאותו נמצא ברעיוני שכל המשכילים ועל כל פנים כי הק[ו]ל קול יעקב המאסף לכל המחנות וכוללם לבדו ונשגב הוא לבדו ועושה שלום ומכריע בין המחלוקת והוא כלול משני צדדיו והגוונים נראין בתוכו ובהתחברות הגוונים במקום אחד אזי נקרא תפארת ישראל כאמרו²⁶ ישראל אשר בך אתפאר. ואמנם כי החיה הידועה הנקראת ישראל זו הוא כאמרם ז"ל²⁷ חיה אחת יש ברקיע ושמה ישראל והיא סוד שמים שחיוו הם מהחיים של מעלה שהיא המקור תוצאות חיים. ואמנם כי יש אילן²⁸ למטה אשר שרשיו ישלח [דף ו' ע"ב] וישרש על אותו המקום ברית קדש כי בו קיומו באמרם ז"ל²⁹ מה שמו של אותו נהר היוצא מעדן יובל שמו. שנאמר³⁰ ועל יובל ישלח שרשיו. ואמנם כי הנהר היוצא מעדן הוא יסוד העולם אשר משם פורחות הנשמות³¹ בקיומם והתבונן עד מאד כי סוד הקו האמצעי המכריע הוא הנקרא תורה שבכתב היוצא מחכמה של מעלה. כי על כל פנים החכמה שם התורה נכללת ויוצא משם לכתב אשר היא החיים ואזי יוצא התורה מזה המקור הנקרא קול גדול ולא יסף³² והוא הקול הדק הפנימי אשר משם התורה יצאה כי הקול גדול ולא יסף הוא העולם הבא אשר אין הפסק למבועיו מוצא מים אשר לא יכזבו מימיו³³. ועל כן בהיות הקו האמצעי סוד תורה שבכתב הוא כלל הכל. וכמו כן הוא תורה שבעל פה הוא אילן אשר הוא שתול על פלגי מים³⁴. וגם אמנם כי הוא שתול על פלגי מים על ההוא נהר היוצא מעדן המשמח לגן תעצמות אשר שמה כל הנשמות והבן סוד אמרו³⁵ נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים. והבן על הענין אשר אמרנו בהיות כלל הכל ואוחז הכל לצדו והקול קול יעקב כי הוא כלל התורה וזהו נקרא³⁶ כלל כי תורה שבכתב הוא כלל ותורה שבעל פה הוא פרט. וגם אמנם כי אין זה בלא זה ואין זה בלא זה. כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל³⁷. והסוד אין יום בלא לילה ולא לילה בלא יום. והתבונן כי תורה שבכתב הוא כלל הכל היוצא מחכמה של מעלה ועל זה אמרו

26 ישעיה מט, ג.

27 היכלות רבתי, במהד' ורטהיימר, בתי מדרשות א' (תש"י), עמ' קיז. כסמל לתפארת גם בפ' האותיות לר' יעקב הכהן (מדעי היהדות ב' תרפ"ז), עמ' 208, ובכתבי אחיו ר' יצחק (שם, עמ' 262).

28 בכ"י: יש אלו.

29 בכורות נה, א; אולי נתכוון לויקרא רבה סוף פ' כב כי רק שם הובא המאמר בשם רשב"י, וכן הוא בס' שקל הקדש, עמ' 69, וגם בווהר ח"ב, פג א, ועוד.

30 ירמיה יז, יח.

31 כן נדרש גם בשקל הקדש, שם.

32 דברים ה, יט. עיי' בדומה לכאן בס' שקל הקדש, עמ' 50.

33 ישעיהו נה, יא.

34 תהלים א, ג.

35 תהי' מו, ה.

36 בכ"י מקרא.

37 כל המאמר הזה מכיל את הניסוחים הנמצאים בווהר ח"א, רמו ב, וח"ב, קסא ב, המשלימים זה את זה.

ז"ל³⁸ נובלות חכמה של מעלה תורה כי משם עיקר יציאתו אעפ"י שאמרו כי היציאה היתה מהקול הדק הפנימי. ודאי אין עיקר הענין זולתי החכמה של מעלה כי החכמה מצייר ציור האותיות כלם בבינה ולאחר כן משם יוצא וזהו תורה שנובלת מחכמה של מעלה וכמו שהתורה היא נובלת מחכמה של מעלה כענין זו תורה שבעל פה נובלת מתורה שבכתב כי עיקר הויתה היא מתורה שבכתב. ועל כל פנים יש לך לדעת כי התורה הוא הקול שהוא קול יעקב ותורה שבעל פה היא [דף ז' ע"א] היוצאת מקולו של יעקב היא תורה שבכתב. כי תורה שבכתב היא ממציא לתורה שבעל פה ותורה שבעל פה מפני שהדבור נחתך מהפה ויוצא משם ועל כן היא נקראת בעל-פה. והתבונן כי הקול הוא המניע לדבור והדבור מתנועע בקול וחותך הדברים בפה ועושה מהם פרט ומפרש ענין הסתום בקול ולא תמצא דבור בלא קול ולא קול בלא דבור. והגני מעוררך על ענין סוד אומרו³⁹ נאלמתי דומיה החשייתי מטוב. ואמרו ז"ל⁴⁰ האי קרא כנסת ישראל אמרו. וסוד הענין בהיות הקול מניע לדבור אזי הדבור מפרש הענין וכשהקול פוסק מהדבור אזי נקראת שתיקה והדבור נאלם ועל כן הוא סוד אמרם ז"ל האי קרא כנסת ישראל אמרו. מפני שבשעה שגרמו עוונותם של ישראל להיותם בגלות והשכינה עמם בתוך בניה נסתלק הכבוד ונפסק הקול והדבור נאלם מפני שאין דבור בלא קול כאשר אמרנו.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות שתורה שבכתב סוד הקו האמצעי המכריע בינתים כי הוא תפארת ישראל כאשר אמרנו. והוא המפתח מכל צדדיו הכלול מכל עבריו מימין ומשמאל בסוד שמים. כי הענין הוא אש ומים. ושם שתי המדות חסד וגבורה זה אש וזה מים זה ימין וזה שמאל והוא כלול משתייהן ולפיכך נקרא שמים והסוד אומרו⁴¹ ואתה תשמע השמים מכוון שבתך. כי הוא מכוון הכל וענין הכל. הוא סוגר ופותח⁴² כענין הנשמה הנתונה באמצע הגוף וכחה מתפשטת בכל הגוף⁴³, כענין השמש שהוא באמצע הרקיע וכחו מתפשט בכל העולם. כך הקו האמצעי הוא באמצע וכחו ותפארתו בכל הוא. והתבונן אמרם ז"ל בסוד אומרו⁴⁴ והבריה התיכון בתוך הקרשים מבריה מן הקצה אל הקצה ואמרו זה יעקב. ומה נחמד הענין למשכיל בהיותו בריח התיכון קו המכריע בינתים בסוד המרכבה ושם הוא הכח האמתי על שהוא אמצעי כדוגמת הלב. ואע"פ שיש כח בשאר האברים כאשר תמצא כח במוח הראש שהוא מלך אחד גדול מהשלשה מלכים אשר בגוף כי הם הכבד הלב והמוח⁴⁵ אע"פ שהם מלכים אין מלך עקרי חוץ מהמוח כמו הלב שהוא

38 ב"ר יז, ז.

39 תהלי' לט, ג.

40 כל הדרשה הבאה עד סוף הפסקא היא בזהר ח"א, לו א.

41 מל' א, ח, לט.

42 וזהר ח"א, מב ב: ההוא אמצעייתא סגיר ופתח. ס' שקל הקדש, עמ' 41.

43 וזהר ח"א, קצו א: ההוא רוחא אתפשט [בגוף] ויהיב ביה חילא.

44 שמות כו, כח, ורז"ל כאן לשון הזהר בכמה מקומות, כגון ח"א קמח ב.

45 מדרש נעלם לרות בנ"ח, פ א, ובכמה ואריאציות בשאר מקומות בזהר ובכתבי רמד"ל.

באמצע [דף ז' ע"ב] כל האברים ותמצא כי כלם יקבלו נזק והפסד ויתקיים הגוף בהפסדו והלב שהוא המלך העקרי אינו מקבל שום נזק ושום הפסד כי בהפסדו או הנזקו הגוף כולו נאבד מפני שהוא מלך כל האברים וכולם תלויים בו ובקימו יתקיים הגוף ובהפסדו נפסד הגוף. הרי לך כי האמצעי הוא הענין שהוא עקר הכל⁴⁶. ואמנם תוכל לדעת כי הנשמה אינה מצויה אלא בלב שהוא באמצע וזהו עיקר גדול בהיות הקו האמצעי מרכבה כלי מוכן להנשמה העליונה שהוא עילת כל העילות וסבת כל הסבות⁴⁷. והתבונן כי סודו ישראל כאשר אמרנו⁴⁸ ישראל אשר בך אתפאר. והמקום הזה הוא המקבל מלמעלה ואמנם כי סודו בתוכו נטמן בהיות הנשמה קשורה בו ולמטה מתפרנסים שאר כל העניינים וכאשר נודיע כי סוד התורה שבכתב יש לה תומכים על מה שתסמך בסוד אומרנו⁴⁹ עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר. ואמנם כי התומכים הם תומכי התורה שהם נצח הוד. ורז"ל קראם⁵⁰ בתי בראי שהם דברים שהגוף נסמך עליהם ולמטה מן הגוף הם הנקראים בתי בראי וקראום בעלי החכמה⁵¹ למודי י"י תומם תורה בלמודי מפני כי תורה שבכתב נכתב עדיהם⁵². ואמנם כי הסוד הם הנקראים נביאים מפני שהנביאים יונקים נבואתם מן המקום הזה. יש לך לדעת כי ג' מדרגות הם מדרגת התורה היא תורה שבכתב עץ חיים כאשר אמרנו. מדרגת נביאים היא מדרגת תומכי התורה שהם למודי י"י והם הנקראים שני העמודים אשר הם יכין וכו' בשמותם והנביאים מקבלים יניקתם מן המקום הזה⁵³. ואמנם כי מדרגה השלישית היא הנקראת כתובים וכל הכתובים ברוח הקדש נאמרו וכבר ידעת רוח הקדש היא הכלה הכלולה כלילת יופי אשר עליה המישרת אבן בוחן פנת יקרת. ואמנם כי זו היא המדרגה השלישית אשר היא רוח הקדש וזו אשר אמרנו תורה שבעל פה⁵⁴. ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות למודי י"י מעלת שני העמודים אשר הבית נכון עליהם. ואמנם כי האחד ימין והאחד שמאל כאמרו⁵⁵ [דף ט' ע"א] כי הח' בו כלם והשמיני נוטל את כלם בין מלמעלה בין מלמעלה הח' מאסף אותם הביתה ודי למשכיל. ואמנם כי התשיעי הוא סבתם וענין תנועתם וסבת כלם וזהו נכון למשכיל. והתבונן ענין אמרם ז"ל בהתעוררם השכל האמתי וכל דבריהם פנימה בהיכל המלך. הוצרכו

46 הלב נקרא עקרא דכלא בהקשר דומה גם במדרש הנעלם בוהר ח"א, קלח א.

47 צרוף זה נמצא בוהר רק בחלק הר"מ והתיקונים.

48 ישע' מט, ג.

49 משלי ג, יח.

50 חגיגה ה, ב; יב, ב, וגם בוהר נדרשו על נצח והוד, ח"א רמח ב. לענין תומכי התורה

בהוראה זו השווה ס' שקל הקדש, עמ' 114.

51 ר' עזריאל בפי' האגדות, מהד' תשבי, עמ' 78.

52 כנראה משובש. אולי: נסמך עליהם?

53 עיין בס' שקל הקדש, עמ' 58, ובוהר ח"ג נח, א.

54 חלוקה זו של שלשה חלקי המקרא עפ"י סדר הספירות ודרגת העוסקים בהם גם בוהר

ח"ג, לה א. פרטי הדרשה כמו לפנינו גם בשער יסוד המרכבה לרמד"ל, הנכלל בס'

משכן העדות.

55 כאן חסר דף ה, שכלל דיון על ספירת יסוד.

להתעורר הענין ואמרו בגמרא חגיגה⁵⁶ אמר רב יהודה אמר רב ב' ריקיעים הם שנאמר⁵⁷ הן ליי' אלהיך השמים ושמי השמים. ריש לקיש ז' הם ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות. ואמרו שם כמנהגם הישר וכפי דרכם האמתי והתעוררו בדרך החכמה ואמרו וילון אינו משמש כלום אלא מוציא ערבית ונכנס שחרית וכו'. ואמנם כי הענין בהתעוררם כי הם שנים והם ז' וראה כי קושיא ביניהם אבל הסוד והענין הכל אחד. כי רב יהודה ורב לא הוצרכו לומר אלא מפני גודל מעלתם בסוד מעלה ומטה שני העולמות אשר נקבו בשמות והם הכלל. ואמנם השמים ושמי השמים הם שני מעלות שמים מעלה אחת כי סוד שמים בכלל ימין ושמאל שמי השמים הג' האחרונות הנשארות וכלם סוד שש קצוות. וריש לקיש שאמר ז' הוצרך לפרש המעלות כל אחד ואחד על מתכונתו איש איש ממלאכתו. וכאשר תסתכל במעלות תמצא שזה לא תוסיף וזה לא תגרע וכל דבריהם דברי חפץ אלהי אשריהם ואשרי חלקם. ונחזור על הענין שאמרנו בהיות תומכי התורה מעלתם ידועה הוצרכנו לומר על ענין אור המאיר ללבנה והוא השמש בהעלותו חתן היוצא מחופתו והוא הכולל כל הכתרים בצד מאורתם כי סודו הוא כולל את כלם ולוקט אותם כאמרם רקיע שיש בו חמה כאמרו⁵⁸ ויתן אתם אלהים ברקיע השמים. ואמנם⁵⁹ כי זהו הגלגל אשר אמרנו בהיותו שמיני מלמעלה למטה ממטה למעלה הוא הגלגל הגדול רוחב ידיים מקום אשר הכל יוצא מתוכו והוא כולל כל הדברים על מאורותם הכוכבים ממסלותם בסוד העולם הבא מקומו הוא הכולל את כלם והמשגיח ממרומו. והבן כי השמש הוא ענין הזכר אשר הוא זן ופרנס לנקבה כי בהיות הלבנה [דף ט' ע"ב] מעלה ידועה אין לה זוהר כלום מעצמה⁶⁰ כי היא מאור השמש מאירה וודאי וילון אינו משמש כלום כי הוא אספקלריא שאינו מאירה. ויש לנו להתבונן כי השמש בסודו עומד להיות מאיר ללבנה הברה. ואמנם כי הוא כל ושמו בכל ועניינו הוא כל⁶¹. והוא העמוד אשר העולם עומד עליו בקיומו כאמרם ז"ל⁶² הארץ על מה היא עומדת על עמודים בסוד אמרו⁶³ המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון. והם העמודים שהם בסוד ז' ריקיעים ז' גלגלים כאשר אמרנו והוא סוד אמרו⁶⁴ חצבה עמודיה שבעה. ואחר כן העתיקו הדברים

56 חגיגה יב, ב — על פי גירסא אחרת שהיתה נפוצה. כן גם בס' אוצר הכבוד לר' טודרוס הלוי, דף כג, א; אגדות התלמוד, קושטא רע"א. [ובכ"י מינכן, ר' א"א אורבך, חז"ל, פרקי אמנות ודעות עמ' 211]. אל המאמר הזה בס' שושן עדות רומי הציטאט בס' שקל הקדש, עמ' 10.

57 דברים י, יד.

58 בראשית א, יז.

59 לענין הבא השווה בשקל הקדש, עמ' 60—61.

60 ניסוח זה בלשון הזוהר במקומות רבים; הענין לקוח מדברי התוכנים והלשון קרוב לדברי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש.

61 סימבוליקה זו של ספירת היסוד גם בשאר ספרי רמז"ל, אך "בכלל" משמש בדרך כלל כנוי לשכינה, על פי הדרשה על בבא בתרא טז, א בס' הבהיר, סי' עח.

62 חגיגה יב, ב, וכן ההמשך.

63 איוב ט, ו. 64 משלי ט, א.

מדבר לדבר וקיימו אותם כי כל העולם כולו עומד על עמוד אחד וצדיק שמו. וזהו אמרם ז"ל על אשר התעוררנו בו רקיע שהוא גלגל השני אשר הוא למעלה מן וילון ואמררו רקיע שיש בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות. ודאי כי הדברים נכונים למשכילים כי הכל עומד עליו ובו הכל תלויים כי הוא עמוד אשר העולם נכון עליו. והנני מעוררך על ענין זה בהיותו אות ברית קדש סוד הכמוס עם הבורא ית' כי עמוד זה סוד דרכיו כאמרם⁶⁵ סוד י"י ליראיו ובריתו להודיעם וזהו רקיע שיש בו חמה ולבנה כי הוא כלל הכל. והתבונן עד מאד כי סוד הענין הזה מראהו כלבונן בחור כארזים סוד ברית קדש קיום הכל בקשר אמיץ. ומה נחמד הענין בהיות סוד גנוז וסתום באות ברית קדש כי הוא הקשר הקושר כל הקשרים ומשלשל השלשלה לעומת המסגרת אשר כל הטבעות נאחזות ומתקשרות עליו כחתן יכהן פאר. ואמנם על אשר נקרא סוד כך הוא ודאי כי הוא סוד גנוז ועניינו להיות סוד סתום וכי הוא כולל ולוקט כל הנחלים להשקות לגן תעצומות והוא הנקרא שלם תמים כאמרו⁶⁶ התהלך לפני והיה תמים וכתוב ואתנה בריתי ביני ובינך. והתבונן סוד אחד בא בתורה ואמרו⁶⁷ ומלכי צדק מלך שלם. יש לך לדעת מי הוא מלכי צדק מי שהוא מלך שלם כאמרו⁶⁸ ויהי בשלם סכו בהיות הכלה החמודה שלמה בסוד שלם שהוא סוד מדרגת העמוד שהוא כ"ל כלל [דף י' ע"א] הכללי. ואמנם בהיות צדיק יסוד כל העולם על כל פנים צדיק חונן ונותן⁶⁹ בהיותו סוד דרכיו של מקום פנימי לקשר הקשר לחבר את האהל להיות אחד. והתבונן בהיות סוד הברית המיוחד כולל כל העניינים למען תת לכלה החשוקה למלאת לה די ספוקה. והענין בהיות כל בעל ברית נכנס בתוכו בסוד שמיני כאשר התעוררנו והוא תמים נקרא בהיותו שומר אות ברית כי כבר הורנו ז"ל⁷⁰ כל השומר מצות ברית בדין המיוחד אצלו אזי נקרא תמים והסוד⁷¹ נח איש צדיק תמים. ולפיכך זכה יוסף למעלת המדרגה העליונה להיותו נקרא צדיק יוסף הצדיק ובשביל חזקתם של ישראל בכשרות מכל שאר האומות הוצרך הכתוב לקרוא להם בשם סוד יחיד המיוחד צדיקים כאמרו⁷² ועמך כלם צדיקים כי אין ראוי להקרא צדיק זולתי שומר אמוניו בסוד יחיד המיוחד.

ואמנם כי סוד גלגל הח' אשר אמרנו בהיות כל יתר הכוכבים תלויים בו. על כל פנים כך הוא כלל הכל והתבונן על מה סוד הברית ביום ח' כי ח' סודו ואזי נכנס בתוך כל הענינים. כי סוד אות ברית קדש כולל ונותן לוקח הכל⁷³ והכל בא אליו

65 תהל' כה, יד.

66 בראשית יז, א—ב.

67 שם יד, יח.

68 תהל' עו, ג.

69 תהל' לו, כא.

70 לשון הזוהר ח"ג, קסה ב — קסו א, בניסוח עברי.

71 בראשית ו, ט.

72 ישעיה ס, כא.

73 בטוי זה, נטיל כלא, חזור בזוהר כמעט תמיד בקשר עם ספירת היסוד.

בסוד עדן והתאוה השלמה והקשר המקוים אזי הוא נהר היוצא והוא עושה פרי כי עץ הדעת טוב ורע הוא הנקרא עץ פרי כי הוא עץ פרי ממש. ועץ עושה פרי זהו עמוד יסוד העולם כי הוא עושה פרי⁷⁴ ומשם פורחות הנשמות שהם הפרי⁷⁵. והענין כי כל זה אשר מגזע שורש האמת כשמקבל סוד אות הברית המיוחד נכנס בתוכו ומתקשר בו בקשר אמיץ להתעטר בעטרה האמתית וכל אשר אין לו גזע ושורש להשתרש בסוד האמונה כענין הבאים להתגייר ולחסות בכנפי השכינה אינו נקשר בקשר בטע נעמנים אלא למטה תחת כנפי השכינה ומתקשר שם ואינו עולה עד אשר יתפשטו הענפים לכל צד. וע"כ נקרא גר צדק ולא יותר⁷⁶.

ואמנם כי בהתפרנס הלבנה מאור השמש אזי הוא התשלום בכל [דף י' ע"ב] הענין וכל העולמות בחדוה. והנני מעוררך בסוד שתי אותיות מן האלף בית' והם גימ"ל דל"ת בהיות הענין גמול דלים כי סוד⁷⁷ גמל נפשו איש חסד הוא בענין זה. גומל הוא היסוד האמתי נפשו זהו נפש דוד כענין סוד אומרו⁷⁸ אשר לא נשא לשוא נפשי נפשו כתיב וכן⁷⁹ והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים והגמל הוא הברית הקדוש כי הוא גימ"ל הגומל לדל"ת. והענין בהיות הדל"ת דלת הארץ נפש יבשה עוד בוא הגימ"ל המשקה אותה ועושה אותה רעננה ומלאה כל טוב כי הגימ"ל המשקה סוד הברית הוא וענין דוגמתו יראך נפלאות. כי הוא המשקה את הארץ והולידה והצמיחה. ועל כן נקרא גימ"ל על שם גומל. ומה נחמד בהיות הברית סוד ענין אלהותו כי אין אדם יכול להכנס לסוד האלהות זולתי בהמולו בשר ערלתו.

והתבונן ענין אברהם וישמעאל בנו זה בא מזרע מיוחס מהרמתה כי מעבר הנהר מבית עבר ואע"פ שלא נתגלה סוד זה עד בא אברהם מוכן היה אברהם אצל בוראו ונודמן לעבודתו קודם המולו בשר ערלתו ועל כן זכה להיותו מתקשר בסוד הברית⁸⁰ כאמרו וי"י ברך את אברהם בכל. וישמעאל שהיה ממשפחה אחרת נכריה לא זכה כל כך להתקשר כאברהם ועל כן תמצא באברהם כתיב בהמולו בשר ערלתו ובישמעאל כתיב בהמלו את בשר ערלתו⁸¹. ומה נחמד הענין בהיות זה עולה וזה יורד⁸² והסוד באת כמו ואראה את י"י⁸³. והתבונן ענין סוד אומרו⁸⁴ ואת שדי

74 כך נדרש הפסוק "עץ פרי עושה פרי" בזה"ח א, יח ב.

75 הרעיון חוזר בזה"ח במקומות רבים וכן בספרי רמד"ל, כגון בס' הנפש החכמה ובס' שקל הקדש, עמ' 69, אבל מקורו הראשון הוא בפ' שה"ש לר' עזרא, בסוף פירושו לה, טז.

76 היא דרשת זוהר בח"א, יג א, וח"ג, קסח א.

77 משלי יא, יז. 78 תהל' כד, ד.

79 שמואל א, כה כט.

80 השוה זוהר ח"ב, פו א. ושם גם גרעין לדרשתו כאן המבארת את הרעיון ומפתח אותו באופן חופשי.

81 בראשית יז, כד—כה. בזה"ח מפרש את הפסוק על ישמעאל ומילתו על היותו רק פרא אדם ולא אדם, בניגוד לאברהם שהשיג את הדבקות ב"גופא דמלכא".

82 בטוי חביב על זוהר ורמד"ל בכל חלקי ספריהם.

83 ישעיהו, א. מלת את מורה על המלכות, הספירה האחרונה.

84 בראשית מט, כה.

ולא נאמר ואל שדי כי הענין מורה על אמתתו וסודו בהיות א"ת מדרגה לבדו יורד במורד והבן ענין א"ת ואו"ת זה עולה וזה יורד ועל כן לא נאמר באברהם שעלה את כאמרו בהמלו בשר ערלתו ולא נאמר א"ת ובישמעאל כתיב בהמלו את בשר מפני שירד ולא עלה כאברהם.

ונחזור למה שהיינו בביאורו בהיות אות ברית קדש יסוד העולם וקיומו והוא הנקרא צדיק כפי אשר אמרנו וגם שמות אחרים נכתוב בע"ה בדרך כל אחד. וכיון שעוררתיך על הענין הזה בסוד צדיק העולם [דף יא ע"א] יש לי לעוררך על ענין זוהר שאינה מאירה בסוד הלבנה הברה כנסת ישראל הכלולה כי היא אספקלריא שאינה מאירה והיא הירח המתחדשת לזוהר הרקיע ומאיר והמזהיר כאמרו⁸⁵ והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע כי בהיות הלבנה מדרגה תחתונה למטה מכל המעלות אין לה זוהר משלה כלום. והתעורר על ענין אמתי בהיותה נקראת מדת לילה והיא גם היא לילה. ואמנם כי סוד לילה היא אספקלריא שאינה מאירה המקבלת מן החשך היסודי ונתקשר בו כאמרו לחשך קרא לילה⁸⁶ והוא הסוד אמרו⁸⁷ וברא י"י על מכוון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה.

והתבונן כי היותה מדת הדין של מטה והיא רפה זולתי בהתחזקה ומקבלת ממדת הדין של מעלה ואזי היא בדין קשה כי באותו זמן סוגר ואינו פותח מפני שצפון מקפיא המים הניגרים וסוגר אותם ואינם יוצאים החוצה מפני שהוא מקפיא וסוגר זולתי בהתעורר דרום תוקף השמש בחמימותו ואין נסתר מחמתו אזי המים נתרים ויוצאים וניגרים לכל המקומות⁸⁸ מאותו השפע אשר היא מקבלת וכפי קבלתה כך היא נותנת בסוד אמרו⁸⁹ כל הנחלים הלכים אל הים והים אינו מלא. מפני שמקבלת מצד זה כך היא נותנת מצד אחר וכלם מקבלים ממנה השפעתם ודי ספוקם. ועל כן כל העולמות מסתפקים ומתפרנסים⁹⁰ ממנה וזהו הענין על שם שהיא כלה כלולה משש קצוות בהיות השש קצוות מענין סוד הימין שהוא מדת גדולה כאמרו⁹¹ לך י"י הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ כי הענין כך הוא עומד בשני צדדין. וכשם שהגוף כלול משני צדדין סיום הגוף עומד למעלה ולמטה. עומד למעלה בהיותו אוחז השפע מראשו ועד רגליו לכל מראה הכהן הגדול העומד לשרת לשמו בסוד הימין. עומד למטה בהיותו נותן כפי אשר מקבל מלמעלה והיא גם היא כפי אשר מקבלת כך היא נותנת כי בהתעורר צפון אצלה והוא השמאל ומתקשרת בתוכו בסוד אומרו⁹² שמאלו תחת לראשי

85 דניאל יב, ג.

86 עיין דומה לזה בזוהר ח"א, יו א על הפסוק ברא' א, ה.

87 ישעיה ד, ה.

88 כל זה מקביל לזוהר ח"א, כט ב; ח"ב, ל א. הארמית: "משתרן ונגדין" משקף את המלים שהיו לנגד עיניו כאן: "נתרים וניגרים".

89 קהלת א, ז. 90 כמו שימוש הלשון בזוהר ח"א, סד ב: מתרוון ומסתפקין.

91 דה"י א, כט יא.

92 שה"ש ב, ו; וכן נדרש הפסוק בהמשך הדרשה בזוהר ח"ב, ל א.

וימינו תחבקני. ובהתעורר דרום שהוא ימין אזי היא נתונה בין צפון לדרום [דף יא ע"ב] ומקבלת משניהם ועל כן היא בהתחברות אצל הגוף כי מזרח עומד לנגד מערב. כי הענין בהיות צפון ודרום מתעוררים בתחלה זה אוחז דרך התעוררות האהבה וזה מחבק כדי לחבר מזרח במערב ואזי הכל מתחבר ביחד לחבר את האהל להיות אחד. ואמנם כי סוד ענין זה בסוד המרכבה העליונה שהיא בסוד האבות נכונה כאשר התעוררנו בתחלה כי האבות הן הן המרכבה ואין מרכבה זולתי ד' ובהיות המלך דוד בסוד התחברות אחד ^{92*} עמהם אזי היא המרכבה שלמה כפי הראוי. והבן סוד אומרו ⁹³ וזכרתי את בריתי יעקוב בוא"ו ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר הרי לך סוד האבות שהם סוד המרכבה. ואמנם בהתחבר המלך דוד עמהם אזי הכל מרכבה שלימה ⁹⁴ והסוד שלם. ואם תאמר הרי בכאן האבות נזכרים בשמותם ולא יותר הרי לך והארץ אזכור סוד דוד המלך הכלולה ממש קצוות ועל כן הסוד נכון למבין. והתבונן בהיות דוד המלך אבן בוחן מחובר אצל מזרח וסודו בתוכו נטמן בסוד דוד בן ישי ועל כן תוכל לדעת כי הענין הוא בסוד אומרו ⁹⁵ אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי. כי הסוד והענין בהיות ביחד נזכרים בפסוק דוד בן ישי כאמרו נאם דוד בן ישי סוד שני העולמות העולם העליון הנקרא ישי להנחיל אהבי יש ⁹⁶ ועולם של מטה דוד וגומר.

ואמנם כי סוד ענין הלבנה אשר אמרנו דוד המלך הכלולה ⁹⁷ היא חכמת שלמה נקראת כאמרו ⁹⁸ ותרב חכמת שלמה וגו' ואמרו ז"ל ⁹⁹ מלמד שעמדה הלבנה במילואה ואמרו במקום אחר ¹⁰⁰ בימיו של שלמה עמדה הלבנה במילואה. והם חזרו הענין בהיות יורשי הלבנה חמשה עשר ושלמה המלך הוא השלים לט"ו ואזי החכמה כנגד הלבנה פנים בפנים ומאירה כוהר הרקיע ואזי נמצא השלימות נכונה למעלה ולמטה ושולם בין העליונים והתחתונים. ועל כן היא נקראת חכמת שלמה והיא החכמה הקטנה ¹⁰¹ כי סוד החכמה העליונה היא כלל הכל והיא מעולם הזכר והחכמה הקטנה

^{92*} כן משתמש גם בווהר במלת אתחברותא בהקשרים כאלה, כגון ח"א ג, ב.

⁹³ ויקרא כו, מב. דרשת הפסוק על דוד המלך כהשלמה למרכבת האבות הובאה בווהר ח"ב, גג או"ב.

⁹⁴ בווהר: לאכללא עמהון דוד מלכא דאיהו רתיכא באבהתא.

⁹⁵ שני הפסוקים, שמואל ב, כ א וכג א נדרשו בכוון זה גם בווהר ח"ב, קעה ב. המונחים העולם העליון והתחתון משמשים כאן ליסוד ומלכות (שנזכרו בווהר בהקשר זה).

⁹⁶ משלי ח, כא.

⁹⁷ חסרה מלה? אולי: הכלה הכלולה.

⁹⁸ מלכים א, ה י.

⁹⁹ בקשר עם הפסוק הנזכר — רק בווהר, בכמה מקומות (מדרש נעלם לרות בז"ח, פג ע"ב; בגוף הווהר ח"א, קג א, ועוד.

¹⁰⁰ רומז כאן גם לווהר (כגון ח"א, רכג א: ביומוי דשלמה מלכא קיימא סיהרא באשלמותא) וגם למקור הרעיון במדרש, כגון בשמות רבה טו, כו ובפסיקות, כי שם מונים את חמשה עשר "יורשי הלבנה", כפי שנקראו כאן.

¹⁰¹ הכנוי מצוי גם לפני תקופת הווהר ורמז"ל. בווהר ח"ג, סא א, באי דברים על סוד החכמה הקטנה ועל הלבנה בימי שלמה המלך זה אחר זה.

היא האחרונה והיא כלל הכל מעולם הנקבה כי עדיה היא נקראת עולם הזכר ואין שם פירוד זכר ומזו ולמטה עולם הנקבה ויש שם עולם הפירוד [דף יב ע"א] והוא הסוד ומשם יפרד וגו' 102. ואמנם כי סוד העולם הזכר הוא למעלה ועולם הנקבה הוא למטה ושני עולמות הן כלולים ביחד שאין פירוד ביניהם והוא סוד אומרו 103 ברוך י"י מן העולם ועד העולם. ושני העולמות הן השמטה והיובל כי יובל הוא עולם של מעלה שנת ה' שנה והשמטה הוא העולם של מטה בסוד 103* ז' שנים תעשה שמטה. ואמנם כי שני עולמות הללו הם בסוד שביעית כלם עולם של מטה הוא שבע שנים. ואמנם כי הם בסוד ז' וזהו מלך אשר למטה ממנו וזה עולם וזה עולם ושניהם עומדים במדרגה אחת ואין ביניהם פירוד. והתבונן ענין רחל ולאחיה סוד ענין שעבד יעקב ז' שנים שני פעמים ועל כל פנים בהיות זה עולם של מעלה וזה עולם של מטה עומד בסוד עולם של מעלה בדוגמתו ממש ועל כן זה בו' וזה בו'. ואמנם כי עולם זה של מטה שהוא עולם הנקבה נקראת בת שבע אם שלמה על כי הוא אם לתחתונים והיא חכמתו של שלמה ועל כן אם שלמה. ומה נחמד הענין בהיות העולמות דוגמא אחת כי עולם של מעלה שהוא עולם הזכר הוא אם שלמה סתם וזה עולם של מטה הוא אם והוא אם שלמה כמו כן והתבונן זו אם למעלה וזו אם למטה שלמה למעלה למטה למטה והכל דוגמא אחת. ועל כן הענין נכון לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח ואין לקצץ בשום דבר כי הכל ענין אחד ורוח אחד להם ואע"פ ששני עולמות הם ובע"ה נודיע הדבר.

והנני מודיעך ענין אחד בהיות זה העולם עולם רוח הקדש בסודו ותכונתו. ואמנם כי הענין סוד המלך המשיח 104 רוח חכמה שהוא רוח הקדש והוא הדבור המתנענע על ידי הקול אשר עליו יסודו. וגם אמנם כי פירשנו בסוד הקול כי יש קול גדול היוצא ממנו שאר הקולות והוא הנקרא קול גדול ולא יסף על שם שהוא גדול ורם על כל מלך והוא אינו פוסק מבויעו לעולם והוא הקול אשר התורה יצאה מתוכו בסוד החכמה העליונה והקול הזה הוא העיקר בעיקרו של שם ועל כן הורנו ז"ל 105 על ענין מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם על כי הוא סוד אמתי אשר שאר הקולות יוצאים מתוכו והוא כלל כלם. ועל כן הקול יוצא מתוך השופר בסוד קול גדול [דף י"ב ע"ב] ולא יסף הוא המניע לדבור והדבור מתנועע על ידי הקול וזה וזה ביחד מחוברים להיות יום ולילה לא ישבותו. וגם אמנם כי סוד עטרת והוא עטרת תפארת כאשר הוא כנסת ישראל וכבר ידעת כי תפארת

102 לפי דרשת ר' יצחק סגי נהור ותלמידיו.

103 דה"י א, טו לו. דבריו הבאים עד סוף הפסקא הם צירוף דברי הוהר בשני מקומות, ח"א קנא א' וח"א, רמח ב.

*103 דברים טו, א.

104 העולם הזה שהוא כנוי למלכות, נקרא גם מלך המשיח. בקשר עם סוד הלבנה נדרש רעיון זה בוהר ח"א, רלח א, אבל סימבוליקה זו עצמה נמצאת גם לפני זוהר. עיין גם בס' שקל הקודש, עמ' 90.

105 בשקל הקדש, עמ' 50, מביא הדברים על משלי כז, יד בפתיחה "ראיתי בירושלמי", והוא הוהר בח"ב, רכו ב.

הוא תפארת ישראל והעטרת הוא העומדת על ראשיהם של צדיקים מלמעלה. וגם אמנם כי הצדיקים עומדים ועטרותיהם על ראשם¹⁰⁶ בסוד אומרו¹⁰⁷ וי"י בראשם ובכל מקום וי"י כבר ידעת הסוד וי"י הוא עטרת תפארת קול ודבור ביחד מסוד-רים¹⁰⁸. וע"כ הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם כי עטרת זו מהצדיקים היא ירושתם היא כאמרו¹⁰⁹ ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, ירשו ארץ ודאי¹¹⁰. וזהו עטרותיהם שלהם ולא של אחרים כלומר לוקחים ירושתם שהיא שלהם. והתבונן כי עטרה זו כאמרו¹¹¹ והיית עטרת תפארת ביד י"י כי סודו כך הוא והיא ירושלם עיר הקדש ירושלם הבנויה אשר אבניה ויסודותיה מיוסדות על אדני פו ואשיותיה אשיות קדש וכל אבניה כאבן יקרה והיא עי"ר הקד"ש. עפ"ר. זהב עפרה. ומה נחמד הענין בהיות אומרים ז"ל¹¹² הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. הכל היה מן העפר פרשו בו אפילו גלגל החמה כי הכל משם יוצא והכל אליו תשוב ועל כן עפ"ר זה"ב מכונה בסוד אומרו¹¹³ ועפרת זהב לו. ואלו תקשה ותאמר סוד אמרו לאדם הראשון כאמרו¹¹⁴ כי עפר אתה ואל עפר תשוב הרי לך כי העפר אינו כעפר¹¹⁵. ואין זה להיות עפר. בענין זה תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה והעפר שב אל האדמה אשר ממנה לוקחת והגשמה אשר אתה אהבת. ובהיות העפר הקדוש מקום המקדש מעלה וכל¹¹⁶ ההויות העולמות של מטה כלם נתהוים בסודו. ועל כן במציאות ראשון כל הנבראים למטה אשר אלהי באפיו¹¹⁷ נברא בלא ילוד אשה מעשה ידי אמן הוצרך הענין להיותו מלך למטה על כל הנבראים מן המקדש של מעלה ומן המקדש של מטה. נשמתו ממקום העפר של מקדש מעלה וגופו ממקום העפר של מקדש מטה¹¹⁸ וההויות תחזרנה לקדמותן והנה עומדות על תכונתן [דף יג ע"א] כי תדע לך כי העפרים שניהם עפר של מעלה והעפר של מטה מהם מתפשטין על תכונתם עד סוף כל הדורות. ואמנם כשם שעפר של מעלה

106 ברכות יז, ב.

107 מיכה ב, יג.

108 על פי דרשת רז"ל בב"ר נא, ב: הוא ובית דינו, שהם עטרה ותפארת בלשון המקובלים.

109 ישעיה ס, כא.

110 כן נדרש תה"ל לז, כט "צדיקים יירשו ארץ" בוהר ח"א, רמה ב.

111 ישעיה סב, ג.

112 ב"ר פר' יב, יא על קהלת ג, כ; אבל כאן הכוונה לעיבוד קבלי של מדרש זה בוהר

ח"ג, לד ב, המכיל את כל המוטיבים.

113 איוב כח, ו.

114 בראשית ג, יט.

115 צ"ל כי העפר [הארצי] אינו כעפר הקדוש; ובדומה לכך נאמר בוהר ח"ב, רסו ב: "אף

על גב דאקרי עפר, לאו איהו עפרא קדישא . . . ואקרי עפרות זהב".

116 בכ"י: ועל, ותקנתה.

117 אולי חסרה מלה.

118 רק החלק האחרון, על גופו של אדה"ר, נמצא במדרשים (פרקי ר' אליעזר פ' יב,

ועוד). וההרחבה היא ברוח הוהר ח"א, רה ב, בקצת שינוי בניסוח. בוהר מדובר על

אתר דמקדשא, וכאן (ובוהר ח"ג, פג א) על עפר המקדש.

מתפשט בהתפשטות הנשמות כך העפר של מטה מתפשט בהתפשטות הגופות. ואמנם העפר ישוב אל יסודו אשר נגזר משם.

והתבונן הסוד הגדול על זה ענין אדם הראשון בהיותו צלם מוכן נגזר מצלם עליון נתעלה במעלות העליונות וברא אותו הוא ית' עליון במעלתו לעבוד עבודתו. ובהיותו במעלות השכליות הוא ית' הדריכו להלוך באורח מישור ולהתחזק באילן החיים¹¹⁹. גרם העון וחטא אצל בוראו. כיון שחטא כתיב¹²⁰ ויגרשהו[!] יי' אלהים מגן עדן ולמה לעבוד את האדמה אשר לקח משם. ויגרשהו ממעלות השכליות העליונות אשר היה בהם בתחלה. ונדחף מעץ החיים אשר היה נאחו בתוכו ונגרש מג"ע ולמה לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. והתבונן הענין הנכון בהיותו אומר לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. ואם תרצה לעמוד על הסוד הנכון הזה באמרו לעבוד את האדמה אשר לוקח משם תדע סוד אמרם ז"ל¹²¹ בדרך שאדם רוצה להלוך בה מוליכין אותו.

כיון שחטא ונתפש [נדחף] מעץ החיים ונתדבק בעון האשה, ענין האדמה¹²². על כל פנים נגרש ממקום מעלה עליונה ונגרש מגן עדן אשר היה גנוז בתוכו לדעת ולהכיר כל פשר סתום ונגלה. כי בהיותו בגן תעודות עומד על משמרתו לעבוד עבודתו אזי יתדבק ולא יתפרש מן החיים ויהיה מעלתו נכונה על כל בעלי חיים ובהיותו חוטא בענין האדמה בהדבקו בה וירד במורד התחתון נתגרש מהכל והושם חוצה לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. ולא לעבוד עבודת הקדומה לו קודם לכן. ותוכל לדעת נתנו לו במה שהוא חפץ. ואמנם כי בדרך שאדם רוצה להלוך בה מוליכין אותו וזהו לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. ונחזור למה שהיינו בביאורו כי גם אמנם כי הכל דרך אחד וסוד אחד כי כל בעל אמונה אין לו לקצץ בנטיעות מפני כי אין שם פירוד. [דף יג ע"א] והקוצץ בנטיעות נתפרש מן החיים ונתדבק במיתה וגורם לעצמו מיתה. ועל כל פנים תוכל לדעת סוד ד' שנכנסו לפרדס כי מהם היה להם פרדס ועדון. ומהם היה להם שפד וכיליון. כי מהם נכנסו לשלום ויצאו לשלום וידעו כוונת הענין לצאת ולבא. ומהם שטעו ולא ידעו עיקר הכוונה לעבוד עבודתם שלמה וגרמו להם לעצמם מיתה.

ואמנם כי הוא ית' כל דרכיו ישרים ואין להכנס באמונת קדש בחירי כל הלובשים נכרי¹²³. זולתי אדם שהוא נאהב ונחשק. כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. ועל כן יש לכל אדם אשר הוא רודף לדעת ולהכיר לבוראו לכוונן מחשבות לבבו ולהשתדל בכונה השלימה. בתורה יי' תמימה. ולהכנס במדרגות הידועות לדעת את העיר את מוצאיו ואת מובאיו ואת הדרך אשר ילך בה. ואל יפתהו לבו ורעיוניו ללכת בלא מדרגות אל מעלת הסולם פן ישכנו הנחש ויפול וימות כסומא הממשש

119 כן גם בלשון הזוהר (כגון ח"א, קעד ב, ועוד): אתתקף באילנא דחיי.

120 בראשית ג, כג.

121 מכות י, ב.

122 נתדבק בעבודת האדמה המבטאת את הגירוש מג"ע ומעץ החיים.

123 החרוז מוכיח כי הגירסא נכונה אף כי היא מוזרה.

בצהרים¹²⁴. ועל כל פנים דרכי י"י ישרים לכל משכיל אשר נחה עליו הרוח להיותו במדרגות עליונות. וגם אמנם ירושלם עיר הקדש ישועות ישית חומה וחיל¹²⁵ העומדת על ז' ההרים כאמרם ז"ל¹²⁶ ירושלם על ז' הרים עומדת שנאמר¹²⁷ ירושלם הרים סביב לה. ואמנם כי הסוד נכון וידוע לכל משכיל בהיותם שבעה העמודים שאמר ובהם ההרים הרמים והנשאים אשר כגובה ארזים גובהם ועל זה הסוד התעורר דוד המלך ואמר אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי. כי סוד הענין בנוי על אופן אמתי. ועל כן¹²⁸ ירושלם הבנויה היא עיר שחברה לה יחדיו בהיות כל הנחלים הולכים ומתחברים שם על תכונתם והיא המקבלת עיר שחברה לה יחדיו ודאי. כי סוד הענין בהיות העולם הבא ממציא כל הנחלים ונמשכים מאצלו. באור ביקור היכלו. כלם נמשכים ויוצאים לחבר אחד באחד. להיות האהל אחד. ועל כן הוא הסוד שחברה לה יחדיו¹²⁹. כי כן היה ראוי לומר ועל אשר נאמר שחברה לה יחדיו יש לך לדעת שחברה א"ם בב"ת¹³⁰ בדרך הצנורות יוצאים מהאם אצל הבת ואזי התכונן אהלה והיא¹³¹ נוה שאנן אהל בל יצען בל יסע יתידותיו לנצח. [דף יד ע"א] וגם אמנם כי שבעים עננים סובבים אותה וכבר הורו ז"ל¹³² כי ירושלם של מטה שבעים עננים סובבים אותה שבעים אומות כאמרו¹³³ זאת ירושלם בתוך הגוים שמתיה. ואמנם כי הר הבית והלשכות הכל סובבים אותה והעזרות ובית האולם והדביר וההיכל עד אשר נכנס הכל במוח בסוד [הקול] הדק הפנימי אשר העיקר הוא בחשאי כאמרו¹³⁴ ואחר הרעש אש וכתוב לא ברעש י"י וכתוב ואחר האש קול דממה דקה. כי כל הענין ודאי להיות המקום ההוא נורא ונעלה. לישרים נאווה תהלה. ועל כן הוא הסוד כאמרו¹³⁵ אל גנת אגוז ירדתי בהיות האגוז מוקף בקליפות זו לפניו מזו עד אשר נכנס הכל במקום המוח אשר שם העיקר. והוא הסוד האמתי בהיותה נקראת ירושלם עיר הקדש. והתבונן עד מאד כי היא מלך שלם סוד הידוע כאשר התעוררנו. ועל כל פנים היא הבאר אשר אמר י"י אל משה וגו' כאמרו¹³⁶ ומשם בארה בה"א היא הבאר וזהו באר שבע והכל סוד אחד¹³⁷. ואמנם כי נקראת בארה של

124 דברים כח, כט. 125 ישעיה כו, א.

126 פרקי ר' אליעזר פ"י. בוהר ח"א, רמב א נזכרה דעה זו רק בין שאר דעות.

127 תהל' קכה, ב.

128 שם קכא, א וקכב, ג.

129 עד כאן נמצא הרעיון בוהר ח"ג עח א, והפירוש הנוסף על האם והבת (בינה ומלכות)

שנתחברו בירושלים "יחדיו", נמצא בוהר בח"א, קפג א.

130 בוהר: "דאתחברת אמא בברתא".

131 ישעיה לג, כ. בכ"י: נאווה.

132 כל המאמר הבא יסודותיו בוהר ח"ג, קסא ב.

133 יחזקאל ה, ה.

134 מלכים א יט, יב.

135 שה"ש ו, יא.

136 במדבר כא, טז.

137 רמז לביאור בוהר ח"ג קפג, ב, על זכר ונקבה במלת באר.

מרים ועל כל פנים כי סודו בתוכו נטמן על שם שהוא נתון בים כנרת והוא הענין הגנוז בתוכו כי כן התעוררו ז"ל באמרם מאי דכתיב¹³⁸ אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה. ודרשו בו דרך נגלה ונסתר. דרך הנגלה על ענין הבאר ההולך עם מחנה ישראל¹³⁹. ודרשו דרך נסתר על ענין הבאר אשר למעלה ואמר בו¹⁴⁰ על כי אותו הבאר בגלותם של ישראל עומד לשמור משמרתם וירד בגלותם ביניהם לפניו לשרתו. על כן באתי להודיעך קושט דברי אמת ברזי החכמה השכלית לדעת את אשר תוכל להשיג כפי מעלתך ושכלך. כי גם אמנם כל אדם יוכל להשיג כפי צורתו. איש איש ממלאכתו. ומשם והלאה לא יהרהר על חקירתו. פן יוסיף להכותו. כי גם אמנם ירחק ממך הדרך ולא תוכל שאתו. ועל זה אמר חכם הרזים סוד אמרו¹⁴¹ אל תתחכם יותר למה תשומם. והתבונן הענין הנכון כי כל אדם ישיג כפי הצורה אך לא כחפצו. ובא עד קצו. ומשם ומעלה פירושם¹⁴² הפרגוד עליכם. ואל תעלו כי אין י"י בקרבכם. והתבונן באומן¹⁴³ המביא מי המעיין מן ההר שצריך לראות ולשקול יסודותיו כמה הוא גדול וכמה [דף יד ע"ב] עיקר תולדותיו מפנים. שהבנין שיבנה צריך לבנותו גבוה כמותו ולא יותר. ואם ישתדל להעלות המים יותר מיסודו אזי כל בניינו סתור ואין לו קיום לעולם. ועל כן אין כל העניינים נרשמים כי [אם] לפי הצורות אשר בכל אדם כך הוא מעלתו ושכלו. ויש לנו להבין מענין סוד המעלות אשר עלינו הם מעלות השכלים הנפרדים שהם מעלתם גדולה ממעלות בני אדם וכלם הם מעלות נפרדות זו מזו וזו מזו להיותם גבוה מעל גבוה. ואמנם כי כלם בקרבכם יתרחקו אעפ"י שהשגתם גדולה. והם מעלות זו למעלה מזו הקרובים הם רחוקים. וכולם שואלים ואומרים איה מקום כבודו על כי סבת כל הסבות אין מי שיוכל להשיג אותו כאשר יאותו. ועל כל פנים כאשר אמרנו אפילו למעלה מהם גבוה מעל גבוה וגבוהים כפי הדרך הזה תוכל לסתום פה ואומ' ¹⁴⁴ אף שוכני בתי חומר כי אם המעלות העליונות אשר לעשות הגדיל החדוש והצורה ומסך המבדיל כל שכן את הנחושת ואת הברזל ואת הבדיל. אבל כל אדם אשר בו רוח השכל לדעת ולהכיר יוכל להשתדל ולעלות במדרגות ידועות לעלות בסולם העליון מדרגה אחר מדרגה יוכל להשיג כפי אשר אמרנו. כי גם אמנם להשיג עד התכלית תשתאה ותראה. אפס קצוהו תראה וכלו לא תראה. ועל כל פנים יש לכל אדם להתעורר לבבו ורוחו להשתדל כפי יכלתו להיות נשמתו נכנסת לתוך הפרדס ולהיותה צרורה בצרור החיים. והנני מעוררך על ענין זה כי הנפש בלא דעת אינה נכנסת בכלל הענין הגנוז בחלקת הצדיקים בסוד אמרו¹⁴⁵

138 במדבר כא, יז. 139 תנחומא, פ' חקת.
 140 זהר ח"ג קג, א ובפרט רפו, א; והלשון אצל הרמד"ל מאשר את הגירסא הנמצאת שם
 במוקפים: עד השתא בגלותא אשתכח עמנא.
 141 קהלת ז, טז. 142 כנראה משובש ואולי צ"ל פרוש הפרגוד.
 143 כל המשל הבא הובא בקשר עם הפסוק בקהלת בפירוש האגדות לר' עזריאל, מהד'
 תשבי, עמ' 39, ורמד"ל הזר והביאו גם בפ' הספירות, כ"י אסקוריאל, עיני למטה.
 144 בכ"י: ואומ' ולומ'. אף שוכני (איוב ד, יט).
 145 משלי יט, ב. הפסוק נדרש כמו כאן, על נפש דוד, בוזהר ח"ג קפב, א.

גם בלא דעת נפש לא טוב ומה מתוק מדבש בהיותו אומר גם בלא דעת נפש לא טוב והענין פנימה בהיכל המלך. תדע לך כי כבר עוררתיך על ענין סוד נפש דוד הנקראת נפש הנגמלת על ידי איש חסד¹⁴⁶. ואמנם כי זו הנפש אינה לבדה¹⁴⁷ לקפץ אותה ולקחתה בלא חבור כי הנפש הזאת אינה לעולם בפירוד וזהו הסוד גם בלא דעת נפש לא טוב בלא דעת ודאי. והסוד בלא קול אין הדבור¹⁴⁸ טוב ולא שוה כלום ועל כן גם בלא דעת נפש לא טוב.

ועל שאנחנו בביאור¹⁴⁹ זה יש לך לדעת כי סוד הנשמות כלן יוצאות מזו הנפש שהוא נפש דוד בענין סוד הנהר היוצא מעדן שהוא [דף טו ע"א] מקום אשר משם פורחות הנשמות לזה הנפש. ומזו הנפש פורחות למסעיהן בעולם. על כי הנשמה צריכה לתקן העבודה ולהשתלם בזה העולם¹⁵⁰ במעלות השלמות כדי שתעלה למקום המעלה העליונה להיותה צרורה להתעדן בעידון שאר הנשמות העומדות לשרת בשם י"י ולעובדו שכם אחד. כי יש לדעת ולהכיר שכר נשמות העליונות העולות היא למעלה וגוי כי שכר הנשמה השכלית בהיותה שומרת דרכי בוראה בזה העולם ולהשלים פעולתה כפי הראוי ולא ימצא גרעון בה. כי ההפסד הוא גדול בהפסדה וגרעונה כי לא תוכל לעלות ונגרשת ממקום המעלה העליונה ולא די¹⁵¹ לה שהיא נגרשת אלא כי עונשה גדול ועמום וסתום. ואמנם תוכל לדעת כי אוי לאותה בוששה אוי לאותה כלימה¹⁵² כי באה מדרגות למדרגות הנשמות העליונות וכמה ירידות למורד הנשמות התחתונות כי שכר בעלי הנשמות העליונות אין הלב יכול להרהר ולא ניתנה רשות לעיני לראות כאמרו¹⁵³ עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. וגם כי המעלות ומדרגות אינן שוות כאמרם ז"ל כל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו. והוצרכו לומר בהתיחדם העניינים על אופניהם פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. אוי לה לאותה בוששה אוי לה לאותה כלימה. ואם יש לך עינים לראות ולהבין ולדקדק בענין הפנימי תוכל לדעת מהו פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. כי בהיות זה במעלת מדרגת העליונה וזהו האמתי שהוא האור הבהיר והוא האור הדק והמובהק שהוא מאיר ללבנה ואין אור ללבנה בלתי אור החמה¹⁵⁴. על כל פנים אוי לה לאותה בוששה. שהלבנה היא מחכה אימתי יאיר לה השמש בהיותה כהה ונסתרת ותחתיה תעמוד. ועל כל פנים בהיות אורה

146 על פי משלי יא, יז.

147 אין ראוי לבודד אותה, כי בידוד ספירה זו הוא "קיצוץ הנטיעות".

148 בכ"י: הדבר.

149 לפי מפתח העניינים בראש הספר, וזוהי התחלת השער השני. אבל לפי הקשר הדברים יש רציפות במעבר ואין כל הפסק.

150 סגנון זוהרי: לאתקנא בהאי עלמא.

151 בכ"י: ולא דאי.

152 בבא בתרא עה, א; ומשם גם הציטאטות בשורות הבאות.

153 ישעיה סד, ג.

154 כך ניסוח הרעיון גם בזהר ח"ב, רטו א (לגבי אותה אגדה): דלית נהורא לסיהרא אלא נהורא דשמשא.

נסתרת אזי ניכר גרעון מעלתה וענין ממשלתה. ובהיות יהושע בסוד מדרגת הלבנה ודאי המעלות ניכרות וידועות לכל משכיל.

ואמנם [נחזור] על מה שהיינו בביאורו בהיות המעלות נפרדות ונחלקות מזו מזו וזו למעלה מזו. ודאי כל אחד ואחד נכוה מחופתו של חברו ואזי הוא מתבושש על גרעון שלימותו ומשתומם על חסרונו. והענין בלכתו בלא תיקון כראוי כאשר משלו משל¹⁵⁵ לאדם שהלך בלא מלבושים לבית המלך כיון שנכנס [דף טו ע"ב] ראה בני פלטרין כלן מלבושים בגדי שש ורקמה וכלם נכנסים ויוצאים לפני המלך. כיון שראה מעלתם וגודל עניינם על כל פנים הוא שב ונחבא ואומר אזי לו שבא ערום בלא לבוש יקר לבית המלך. כך הוא האדם ההולך לבית עולמו ערום בלי לבוש רואה כמה צדיקים יושבים במעלתם יוצאים ונכנסים לפני המלך על כל פנים אזי לה לאותה בושא אזי לה לאותה כלימה. ועל כן תוכל לדעת כי סוד הנשמות העליונות הן במעלתן יושבות משרתות לפני אל. כלם מדרגות למעלה ממדרגות בסוד המעלות שאמרנו גבוה מעל גבוה. ואמנם על היות מעלת הצדיקים ידועה לכל משכיל. מזה תוכל לדעת עונש הנפשות הנדחפות מהיכל המלך אשר אין עונש גדול מזה. כי בהיותם נדחפות ויוצאות לחוץ כמה פנעים רעים וכמה בעלי דין קשה מזומנים אצלה. והתבונן על ענין גדול בהיות ישראל על אדמת הקדש נקודה האמצעית למטה כנגד נקודה האמצעית למעלה זה כנגד זה כאמרו¹⁵⁶ מכוון לשבתך פעלת יי תוכל לדעת כי הנשמות תחזורנה להוייתן לעלות אל מקום השבת ותתעדנה בעדון¹⁵⁷ צרור החיים וכן כל הדר בה וזוכה לאוירה הנשמה אינה יוצא ברשות אחר ואינה מתגלגלת לחזור חלילה בסבות העולם לקבל עונשם הצער הגדול שהיא נודדת מקנה. ואמנם על כל פנים לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו¹⁵⁸. ומה מר ונמהר היום ההוא אשר הנשמה אינה מוצאת מקום מנוחה והולכת בלא רוחה והיא שבה אצל הקבר להתאבל על גירושה מכל צדין. ואמנם¹⁵⁹ מי ומי ההולכים המוצאים מנוחה ללכת ולשוב אל מקומם ולמצוא

155 לא מצאתי מקור המשל ההולם את המשלים שבזוהר אך אינו נמצא שם. לשון המשל וכן כל מה שבא אחריו משקפים את סגנון הזוהר ברוב הפרטים.

156 שמות טו, יז. כן נדרש הפסוק במדרשים ובזוהר ח"ב, נט ב.

157 בכ"י בעדר. כל הלשון כמעט מלולית גם בזוהר ח"ב, קמב ב: "דוכתא לנפש לנייחא (= אל מקום השבת) ולהתנאה... (ויש נפש) דאיהי אזלא ומתגלגלא בכל עלמא ולית לה נייחא ודא איהי עונשא יתיר מכלא". ספק אם מאמרים אלו (וכן למטה, דף יז, א) מדברים על גלגול במובן הטכני של המושג, וכנראה אין כאן אלא עיבוד האגדה בשבת קנא כפשוטה: גלגול הרשעים וסיבובם בעולם ללא גוף וללא מנוחה, בניגוד למושג הקבלי של גלגול על ידי כניסה בגוף אחר. וכן שמוש הלשון בזוהר ח"ב, קמא ב, בראשית הדרשה הנ"ל.

158 בראשית ח, ט.

159 הדרשה הבא על קבורת המתים בארץ ישראל מעורבת מהרעיונות בזוהר ח"ב קמא ב — קמב א מזה ובכ"ר פר' צו (תיאודור-אלבק, עמ' 1240, ועיין שם המקבילות מהירושלמי) מזה. גם מליצות הנמצאות בדרשת הזוהר, חזרות כאן, כגון "נשמתא נפקת ברשו אחרא", אפילו לשון "כיון דגרמו חובין" (שאינו מצוי ביותר בזוהר) נשתלשל בתחלת הדרשה שם (קמא, א) ורמז"ל חזר עליה כאן לגבי ענין אחר.

מרגוע כי לא די שהעוונות גורמים שלא לעלות ולהתעדר בעדון שאר הנשמות הזכות זולתי שהן בארץ אחרת ברשות אחר והן הולכות ואינן יכולות לחזור אל מקום החפץ העליון. על כל פנים תוכל לדעת מהו שבח הארץ הקדושה המוכנת אצל האבן הראשה. והנני מעוררך על ענין זה כי בהיות דירת הגוף והנשמה שניהם דירתם במחשך בתוך רשות אחר וכשיוצאה הנשמה יוצאת ברשות אחר נכרי מה בצע גוף זה והעצמות הללו להולכים לארץ הקדושה כי הענין הואיל והנשמה [דף טז ע"א] נשארה בתוך רשות אחר שהיא העיקר מה תועלת בגוף שהוא התפל להיותו נקבר בסוד הנקודה הקדושה כי על כן היה המעשה שאמרו ז"ל¹⁶⁰ ר' יהודה ור' אליעזר היו הולכים במעלת הר הבית וראו ארונות של מתים שהיו מביאים מחוצה לארץ. אמר ר' אליעזר מה תועלת יש להם לאלו בחייהן לא באו במיתתן היאך זכו. אבל קורא אני על אלו¹⁶¹ ותבאו ותטמאו את ארצי ואת נחלתי שמתם לתועבה. התבונן בענין כי הואיל ולא זכו בחייהן היאך יזכו במיתתן הואיל ונשמתם נשארה במקום אחר. כי תדע לך שדירת הארץ גורם להיות האדם גנוז תחת כנפי השכינה כאמרם ז"ל¹⁶² כל הדר בארץ ישראל דומה כאלו יש לו אלה והדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלה. כי מפני שהוא תחת השרים השולטים על האומות וכל הנהגתם והשפעתם מהם הוא. על כן הדר בחוצה לארץ מקבל שפע רשות אחר כאשר אמרנו¹⁶³. והתבונן בהיות סוד עדון הנפשות להסתופף בצל אהל הקדש. וכל דבר כוסף להלוך לטבעו. כי הנשמה נכספת להלוך אל מקומה ומשתוקקת לנגד האור העליון זו לעלות והגוף לרדת זה למעלה וזה למטה.

ואמנם כי סוד עדון הנשמות בתחלה הוא בגן עדן העומד בארץ על מכונתו. מכון לשבתו. והנשמות מתעדנות בתוכו. כי יש לך לדעת כי גן עדן הוא בארץ והוא דוגמת שני עולמות דוגמת עולם הזה ודוגמת עולם של מעלה. ושם כל הנפשות הזוכות מתעדנות בו בתחלה זולתי אותם הנשמות שהן במעלות העליונות. וגם אמנם כי נשמה בכל אלה לא מצאתי שהיא זוכה לעלות בתחלה אל מקום מוצאה. ואמנם כי עידון הנשמות בתחלה הוא בגן עדן אשר בארץ ציור שני העולמות כפי אשר אמרנו¹⁶⁴ כי תוכל לדעת כי בהיות הנשמה מורגלת בתוך גוף מורגש בזה

160 גירסא שונה זו של הסיפור הנודע בבראשית רבה, סוף פר' צ"ו — מעלה הר הבית, במקום טבריה — אינה ידועה לי. גם שם האמורא הראשון נחלף. וכן הובא הסיפור גם בס' הנפש החכמה (פרק שני) במקבילה לדרשה שלפנינו.

161 ירמיה ב, ז.

162 כתובות קי, ב.

163 אותו ניסוח בזהר ח"ג רסו, ב: מאן דשארי בארעא אחרא יניק מרשותא אחרא.

164 רעיון זה (המיוסד על שער הגמול של הרמב"ן) חוזר בצורה מפורשת זו בכמה מקומות בזהר, כגון ח"א פא, א: בגן עדן דא [הארצי] אית ציורין ודיוקנין דהאי עלמא ואית ציורין ודיוקנין דעלמא עלאה, וכן ח"א לח, ב; ח"ב קו, א; מדרש רות הנעלם. בז"ח, דף פב ד. וכן אותו ענין בס' שקל הקודש עמ' 32 (בשם "מפרשים אומרים!"). קשה לדעת אם רמז"ל ידע דברי ר' הלל מווירונה בס' תגמול הנפש בסוגיה זו הלכותיים ממקור נוצרי (דף כז, א), או מקורות דומים.

העולם לא יוכל העם לעלות אל הר סיני כאשר הוא. כי מי שהוא דר כל ימיו בחשך והוצרך לאור באור אם לא יהנו לו מעט מעט לא יוכל לאור באור ולא יוכל לסבול אפילו רגע אחד¹⁶⁵ כי מיד יתגרע מאורתו ויפסיד מעלתו ויפול לארץ וימות. כמו כן סוד הענין בהיות הנשמה נתונה [דף טז ע"ב] בתוך גוף מורגש לא תוכל לסבול ולעלות אצל אור העליון עד שנכנס לגן עדן אשר בארץ ושם ציור העולם הזה אשר נתפרש ממנו וציור עולם העליון אשר הוא בא אליו. ועל כן בהצטיירה שני הציורים האלו תוכל לסבול לאחר כך אור העליון הדק. ותדע לך כי ציור כל הדברים הם בגן עדן אשר בארץ וכל מיני אילנות ובו עץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע הכל כנגד דוגמא של מעלה ומוזה הדרך תוכל להבין עיקר האמת וגודל מעלתן של צדיקים.

ואמנם כי מסוד ענין דרך זה תוכל להבין כמו כן ענין גהינם שהוא כמו כן בארץ במקום ידוע מן היישוב והוא אש דולק בו ער המוכן לנפשות הרשעים כדי לעונשן. ואל תתמה על ענין זה בהיות אש שולטת על הצורה הדקה שהיא צורת אנוש¹⁶⁶. עכ"פ יש לך לדעת כי יש אש אוכלת אש¹⁶⁷ ויש מעלה גדולה על מעלה. ואמנם כי כמו שיש אש אוכלת אש ושולטת עליו כך יש אוכלת נפש אע"פ שהיא צורה דקה. וכבר הורנו על ענין סוד אומרו¹⁶⁸ נהר דיי-נור נגד ונפק מן קדמוהי ומה הוא אש יורד לבוה על ראשי הרשעים בגהינם. ואמנם כי האש עיקר היוצאת מן האש היסודי הנמצא ממדת גבורה של מעלה ולפיכך אע"פ שהנפש היא צורה דקה מעלה יתרה יש עליה זו האש שאמרנו ותוכל לשלוט עליה ולאכל אותה. ואם תתמה על זה הרי מצאנו ענין הגראה לעין וענין בא בתורה בסודו כמוהו. הרי אתה יודע כי דרך טבע העולם שהמים מכבין את האש והמים שולטין עליו הרי לך בתורה שהאש שלטה על המים והפסידה כחה ואכלה האש את המים כאשר ראינו באליהו בסוד אומרו¹⁶⁹ והמים אשר בתעלה לחכה. כי בנפול האש של מעלה שכחה גדול מן המים של מטה בו ער כח המים והבעיר אותו. וכן אפילו היום לפעמים שהאש גוברת על המים. ואם הוא כן להיות כך כל שכן אש של מעלה שהוא מסוד הגבורה על אחת כמה וכמה להיותה שולטת על הרוח שהיא למטה הימנה ועל כל פנים יש אש אוכלת רוח. ואמנם כי עונש הרשעים על שאמרו ז"ל¹⁷⁰ נשמתן נשרפת וגופן כלה כי העונש בזה הגהינם של מטה. ואמנם כי הוא נאחו בסוד גהינם של מעלה

165 המשל נמצא גם בוהר ח"א קע, א. הוא חוזר בהקשר זה גם בס' משכן העדות של רמד"ל, כ"י ברלין, דף נט ע"ב.

166 זוהי השאלה שדן בה הרמב"ן בשער הגמול, ושם נרמז (בראשונה?) ענין גיהנם הכפול. יומא כא, ב.

167 דניאל ז, י; ותגיגה יג, ב. הדרשה על גיהנם והאש היסודית לקוחה משער הגמול של הרמב"ן (פירארה ש"ט ז, דף יב ע"ב). עיין גם בס' הנפש החכמה לרמד"ל, בחלק השלישי.

169 מלכים א יח לח.

170 ראש השנה יז, א, וההסבר הקבלי הוא כמו בוהר ח"ב קן, א; ריא ב. וכן במדרש הנעלם ח"א קו, ב.

וכבר ידעת [דף יז ע"א] מהו גיהנם של מעלה סוד האש היסודי. ואמנם כי עונש הנפש כמו כן בעלותה לראות את פני י"י וחושבת לעלות. ולוקטת אותה גלגל השמש שהוא מסוד האש וחוזרת הגלגל בחלילה והנפש נקשרת בה עד אשר סובבת כל העולם¹⁷¹. וזה מפני שדוחפין אותה לחוץ ואינה נכנסת. כי כמה שוערים עומדים על כל פתח ופתח מפתחי ההיכלות של מעלה וכולם שואלים רשות וצווי ומאמר אם תכנס הנפש או אם ראויה להכנס אם לאו¹⁷². והתבונן במה שאמר החכם ז"ל¹⁷³ ראיתי בני עליה והם מועטים וכו' ואמ' [שם] האי מאן דעייל בבר והאי מאן דעייל בלא בר. ועל כל פנים בהיותם עומדים השוערים על משמרות ואין נותנין רשות לאותה הנפש להכנס דוחפין אותה לחוץ והולכת גדהפת [ב] כל העולם כאבן בתוך

171 דברים אלו משלבים דברי הוהר על גיהנם של מעלה (בהערה הקודמת) לתוך תורתם של הניאיראפלאטוניקאים היהודים על עונש הרשעים (עיני י. גוטמן בירחון MGWJ 80 (1936), עמ' 182, והמקורות המובאים אצל ש. הורוויץ, Die Psychologie bei den jüd. Religionsphilosophen des Mittelalters, Heft III, (1906) עמ' 205-206. והיא גם דעת הרמב"ם בפ"י המשנה בפרק חלק, סי' א'). למקובלים הגיעה תורה זו ממקורות פילוסופיים כגון ס' הגיון הנפש ה, ב ונתבארה באריכות בשני מקורות שלכל הפחות אחד מהם היה ידוע לרמד"ל: (א) בסוד השם של ע"ב, כ"י פירנצי שלחן 44, כ"י 14, דף ז, ע"ב — ח, ע"א; (ב) בהקדמת ר' יעקב בן יעקב הכהן לס' האורה שלו, כ"י מילאנו, ברנהיימר 62, המיוסדת ללא ספק על המקור הקודם. לשונו של ר' יעקב כהן והפסוק הנדרש אצלו מוכיחים, לדעתי, את הקשר בינו לבין דברי הרמד"ל: "הנשמה של הרשע בצאתה מן הגוף קולה נשמעת מסוף העולם ועד סופה ומיד מבקשת לעלות למעלה שהיא נאצלת ממנה ועולה עד אותו הגלגלים והולכת על הדרך הזה עד י"ב חודש ונידונת בחמימות הגלגלים והגלגלים מתגלגלים והולכים מתחת לארץ וכן הנשמה הולכת עד שמתאבדת מן העולם וזהו דכתיב ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע... וזהו ענין גיהנם הנזכר בכל מקום". המעניין הוא כי בספר שושן עדות הובאה תורה זו בלי כל ערעור וברי להבדילה מתורת הוהר, והדבר מובן שכן נמצא לה רמז ברור בגוף הוהר ח"א ע, ב: "כד אסתאב גופא ונשמתא שטייא על אנפי דאוריא דטיהרא וסלקא ונחתא ותרעין לא מתפתחין, אולם בספריו הבאים של רמד"ל חלה קוספיתא [כף הקלע], ווי לון, מאן יתבע לון". אולם בספריו האחרים של רמד"ל חלה התפתחות. בס' הרמון שנתחבר רק שנה אחת אחרי הספר שלפנינו, כ"י בריט. מוז. 759, דף 102b, מרצה עדיין את התורה בנוסח קרוב לס' שושן עדות, אלא שבסוף הספר, דף 110b הוא מבדיל בין שלש דעות על שכר ועונש הנשמות. הדעה השנייה היא הדעה כפי שהובאה כאן ואצל ר' יעקב הכהן: "ודעתם בזה כי הנפש החוטאת... רוצה לעלות ונדבקה בגלגל החוזר חלילה ועולה ויורדת וסובבת כל העולם עד שתקבל עונשה כאשר אמר ואת נפש אויביך יקלענה" — ולעומתה הוא מעמיד דעת "כת מקבלי התורה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך" (כלומר חכמי הוהר!) על שני מיני הגיהנם. ושלוש שנים אחר כך, בשנת 1290, הוא דוחה בס' הנפש החכמה פרק ג' דעה זו (של ר' יעקב וכת האפלאטוניים) מכל וכל: "ואין זה הנכון והדעות הללו הן רחוקות מדרך האמת כרחוק מזרח ממערב". אצל רמד"ל חלה התפתחות מן הדעות שנתן להן דריסת רגל בוהר עד ספריו המאוחרים, בשעה שהרמב"ם דחה דעתו של הרמב"ם (הקרובה לזו של האפלאטוניים) כבר בשער הגמול, דף טו, ב, ואומר כי אלו "אינם דברים נוחים לדעתינו".

172 עיין במדרש הנעלם לפ' בראשית ונח, ז"ח יט, א וכא, ב; ובהיכלות של פר' פקודי ח"ב רמה, או"ב.

173 סוכה מה, ב.

הקלע כאמרו¹⁷⁴ ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע עד שיוורדת ונשרפת
בנהינם כל ימי היות דינה נגורת. ועל כל פנים סוד ענין זה ארוך¹⁷⁵ אבל רמו
הענין די לכל משכיל. ואמנם כי הדין והעונש והעונג והשכר קבלת שתיקה למטה¹⁷⁶
הוא קודם כי בהיות העונג והשכר קודם בגן עדן של מטה ותתעדן קודם כפי מה
שאמרנו וכדי לעלות למקום הראוי לה. ואמנם כי סוד הנפש בהמצאה בזה העולם
לקיים מצות הבורא ית' ולא תהיה הפסק לנחל מבועיה בהתפשטה כנהר אשר לא
יכובו מימיו ולהיות האדם שלם במדותיו אצל בוראו כדי למצוא חפץ למעלה ולא
תקבל העונש.

כי תדע לך כי יש ענשים¹⁷⁷ ידועים שהנפש נדחפת לחוץ עליהם ולא תכנס
בהיכל המלך. וגם אשר הורו ז"ל כמה עניינים רחוקים וקרובים והודיעו חטאת בני
אדם ועונשו. אמנם כי על הכל יש תשובה נמצאת. ואמנם כי מאותם הרחוקים
מתשובה יש בהם עברות ידועות ונידמות קלות נגד בני אדם ועליהם נדחין
ונדחפין ואינם נכנסים בהיכל המלך. ואמרו ז"ל על אותם המוציאין זרע לבטלה¹⁷⁸
שהחטא גדולה והעונש מרובה ואינו נכנס לעולם לפלטרין כאמרו¹⁷⁹ כי לא אל
חפץ רשע אתה לא יגורך רע. ואע"פ כן בהפרדו האדם מהדרך ותשובתו גדולה¹⁸⁰
יוכל להועיל. וכן¹⁸¹ אותם הרחוקים מלהשתדל בפריה ורבייה ואינם מחזיקים להוליד
בזה העולם והם הנקראים ערירים ואבדה צורתם מאותה הצורה הכוללת כל הצורות.
ואינו נכנסת לעולם חוץ אם העון גורם והשתדלותם אינה מחזיק להם לאלה יש
להם תשובה והחזרת אצל בוראם [דף יז ע"ב] כדי לקיים מקומם החסר להם ואלה
הם הנקראים סריסים שאינם יכולים להוליד והשתדלו בכל יכולתם ולא יכלו עליהם
אמר הנביא בהיותם מקיימים העניינים המועילים כאמרו¹⁸² כה אמר יי' לסריסים
אשר ישמרו את שבתותי ובהרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי ונתתי להם בביתי
ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת.
ואמנם כי תשובתם מועלת לאלה למען לא תכרת תמונתם מתמונת כל התמונות
ולא תתאבד¹⁸³. ועל כל פנים כי אדם הוא כלול מכל הדברים הרוחניים למעלה

174 שמואל א כה, כט והמאמר במס' שבת קנב, ב.

175 כפי שהאריך הוהר בענין זה בכמה מקומות.

176 בגן עדן או בגיהנם שבארץ. 177 בכה"י: עשנים.

178 אין הכוונה לנדה יג, או"ב, אלא לזוהר ח"א נו, א וסב א הקרובים למאמר שלפנינו
בכמה דברים מלה במלה.

179 תה"ה, ה. 180 הדגשה זו בזהר ח"א סב, א.

181 מכאן באו כמה פרטים מזהר ח"א, קפו ב — קפו, וגם הלשון כמעט זהה בביטויים
אופייניים.

182 ישעיה נו, ד—ה.

183 מכאן מתעברים דברי ר' עזרא בפי' שה"ש על טעם מצוות יבום ("שלא להכרית ולמעט
מן התמונה הכוללת כל התמונות") עם דברי הוהר בפר' וישב ובמדרש רות הנעלם,
ז"ח פט, א, ובו"ח כי תצא, במדרש הנעלם וכן מובא סוד בענין היבום ללא שם
המחבר (אך ברור כי הוא מהרמ"ל) בס' מאירת עיניים לר' יצחק דמזן עכו בסוף פר'
בראשית, כ"י מינכן 17, דף 19b—20a. תשבי הדפיס חלק מסוד זה מתוך ס' מראות

וצורתו גנוזה בתוכו להקימו בזה העולם ולא תהו בראו לשבת יצרו ולהיותו עומד במעמד הנהר היוצא מעדן אשר אין הפסק בו לעולם ולא תפסק מעיינו ומקורו¹⁸⁴ יהי ברוך. ואם ח"ו האדם הנוטה מהדרך העליונה הזאת ואינו משתדל לקיים הפרי להעמיד אמונה ויסודה על כל פנים כשיצא מן העולם אבדה תמונתו ונכרת[ת] מהיכל המלך. אוי לו לחסרונו. ועכ"פ כי הענין הזה בהיותו הוא ית' רב חסד ואינו משנה מדותיו לעולם כתיב בו¹⁸⁵ ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי הוא גורם ומסבב סבות ועלילות על בני אדם למען לא ישתנו מדותיו ולא ידמו למדת בשר ודם.

והתבונן עד מאד סוד [היבום]¹⁸⁶ ולענין גדול בא בתורה בסוד אשר הבורא ית' חפץ ורצה בסוד יבום וחליצה כי הענין הוא גדול ועמוק בסוד דרכיו של מקום. ולדעת כי הוא יתברך בורא אמתי וכי הוא אדון כל העולם החפץ בסוד השלמות וגירעון אינו בא לפניו לעולם. ותדע לך כי הוא ית' ברא את האדם בריה נכונה מעלה יתירה על כל הנבראים. ונתן בו צורה שכלית חצובה ממקור עליון כפי אשר אמרנו בסוד הנהר היוצא מעדן. כי הוא הממשיך הרצון לבית מקורו. לברכו ולעדור אותו ולעשות בו פרי. והפרי הם הנשמות הגזורות משם¹⁸⁷. וכשם שהנהר היוצא אינו פוסק לעולם על כל פנים הפרי היוצא ממנו צריך שלא יהיה בו הפסק. כי בעשותו פרי תולדותיו למטה הנהר לא יפסק ולא ימיש לעשות פרי. וכשהוא מונע הענין ופוסק מבויעו יש גרעון והפסק בכח הפרי שיהיה מוכן אצלו. ועל כל פנים בהפסקו יש הפסק ונמצא הפסק וגירעון על ידו. מפני שכל העניינים משתל-שלים [דף יח ע"א] מלמעלה למטה ונאחזים זה בתוך זה והכל דוגמא אחת וענין אחד.

ואמנם כי לפי קיום הכל צריך האדם להיותו בדוגמא של מעלה כענין אמרו ובו תדבק וכתוב והלכת בדרכיו¹⁸⁸ באותו דוגמא ממש. והתבונן ענין אמ' שלמה בחכמתו בהיות כל דבריו פנימיים וכלם בשקל הקדש שקולים הבן בהיותו רואה ענין המעלות ועולמות כולם נאחזים זה בתוך זה ודוגמא אחת להם ואמר בסוד אמרו¹⁸⁹ כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. ואמנם כי דרשו בו חלש העומד למעלה וגבור למטה יוכל החלש לנצח לגבור כל שכן

הצובאות, כתוספת ל"שר'ת לרמד"ל בעניני קבלה" (קובץ על יד, ס"ח ה' (תשי"א), עמ' לד-לה. רמד"ל האריך בסוד זה גם בס' הנפש החכמה, וביחוד בס' הרמון כ"י בריטיש מוזיאום 759, דף 63b—67a המסתמך ברובו על ס' שושן עדות שלפנינו, אלא שהוא מאריך בלשונו.

184 בוזהר: "ולא יפסיק מקוריה ומבויעיה דיליה".

185 שמות כ, ו.

186 מלה זו חסרה בכה"י.

187 מקור הנשמה מהכסא שהיא "גזורה" ממנו (מלשון המשוררים?), כמו במדרש הנעלם בח"א קכה, ב, או מן הנהר היוצא מעדן (שהוא ספירת היסוד), וכאו נתערבבו התמונות.

188 דברים י, כ; שם כח, ט.

189 קהלת ה, א והדרשה בקהלת רבה שם.

הוא ית' גבור למעלה ואתה חלש למטה על כן יהיו דבריך מעטים במיעוט דברים. אבל על הענין הנכון אשר אמרנו בהיות כל העולמות דוגמא בתוך דוגמא מהיסוד הראשון עד היסוד האחרון להיותו ית' אחד בלא פירוד. וכאשר האדם נברא בצלם אלהים דבר מוכן בדוגמתו כנגד מעלה. כי גם אמנם הבן להיות מעלה ומטה נאחזת בה. והוא ית' המציא מציאות האדם בצלמו הוא למעלה והאדם למטה הוצרך לומר כי האלהים בשמים ואתה על הארץ מוכן להיות בצורתו ודוגמתו ודאי הוא למעלה ואתה למטה להלך בדרך אחת אחריו. ואמנם על כן יהיו דבריך מעטים כלומר דבריך ועסקיך וצורך גופך יהיו מעטים הואיל ואתה צריך להיות בדוגמא אחת כמותו. והואיל והדבר כן צריך האדם להתדמות אליו בכל אשר יפנה ישכיל היאך יתקרב קורבתו לנגדו וידמה ליתרו¹⁹⁰. וכל אשר מסבב מסבות לסור מדרכיו ויסטה אורחיו על כל פנים ממעט הדוגמא ומבזה אותה. ועל כן האדם אשר הלך לבית עולמו וסר מדרך זה כפי אשר אמרנו על כל פנים שיחת ופגם יסודו של עולם שדומה בעיניו שלחנם ברא הקב"ה אבר הברית בו ופוגם הברית. על כן אינו נכנס בהיכל המלך¹⁹¹. ונכרת תמונתו. ולא יהיה לו חלק עם הצדיקים. והוא ית' בחר תיקון הנפש לתקנו וסוד ענין הפרשה מורה על ענינו ותכונתו כי ממנו תצא תיקון הענין והליכתו ותשובתו ועילתו אשר יעלה אם יזכה.

ואמנם על מה שפרשנו¹⁹² לא תהיה אשת המת חוצה יבמה יבא עליה. הענין נכון למבין בהיות התועלת [דף יח ע"ב] אשר הוא עושה בלכתו אל הכלי אשר הניח שם אחיו¹⁹³ ביום המעשה והוא הולך לעבוד בו עבודת מתנה להוציא לאור משפט ולאור באור החיים. כי גם אמנם כמו שהיתה קבלת החכמה ביד האבות כך היתה קבלת החכמה זאת בידם מסורה. וידעו כי תועלת הענין מאת השם גזורה¹⁹⁴. ואמנם כי יהודה גבר באחיו והוא התחיל לפרסם הענין בעולם כפי קבלתו¹⁹⁵. וגם כי המפרשים התעוררו על ענין שת שבא בסוד הענין הרמוז באמרו¹⁹⁶ כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל והסוד הוא נכון לכל מבין משכיל. והנה אונן בעשותו כפי אשר יסרהו אביו כאמרו בא אל אשת אחיך ויבם אתה וגו' וכתוב בו וידע כי לא לו יהיה הזרע ידיעה ברורה היה לו בענין¹⁹⁷ והוא לא קיבל לעשות חסד עם אחיו וגמגם הענין ולא רצה לעשותו ועל כן כתיב¹⁹⁸

190 יש סימן מעל למלה המשובשת, אבל אין תיקון בכ"י.

191 השוה פרטים אלו במדרש הנעלם לרות, ז"ח פט א (שם בא לשון "הפגים" במקום פגם. הביטוי "ונכרת תמונתו" בא בזוהר ח"א קפו, ב (בסוף העמ') בארמית: "ואתגור דיוקניה מתמן". ובז"ח דף נט, א; "אשתיצי מדמיונא דכליל כל דמיונין".

192 דברים כה, ה.

193 בזוהר ח"ב צט, ב (ועוד הרבה ב"סבא").

194 רמז ללשון הרמב"ן לבראשית לח, ט.

195 כלומר: את סוד הגלגול של נשמת האח המת.

196 ברא' ד, כה. הכוונה לגלגול של הבל בשת? כך הובא הפסוק גם בלשון רמז"ל על היבום בס' מאירת עינים (עיין הערה 183), ואח"כ כמה פעמים בס' התיקונים.

197 כן דברי הרמב"ן לברא' לח, ח-ט.

198 שם לח, י.

וירע בעיני י"י אשר עשה. ועל כן הוא ית' בחר בענין זה כדי לטהר ולתקן העקום. ומוזה הדרך יש לעיין ענין אחר בענין סוד דרכיו של מקום ומשפטיו וחוקיו להוציא לאור משפט בסוד צדיק וטוב לו. צדיק ורע לו. רשע וטוב לו. רשע ורע לו. כי הדברים סתומים מבעלי העין¹⁹⁹ לסוד ולעיין בסודו. כי גם אמנם כי המשפט לאלהים הוא והסוד עמוק מאד וזלתי לבעלי שכל היודעים²⁰⁰ עיקר הענין האמתי היוצא מזה הדרך. ואמנם כי על זה היה דוחק איוב וצדקה²⁰¹ נפשו מהשם ית' ואומר²⁰² תם אני והיה מטיל דברים²⁰³ כלפי מעלה ולא היה יודע איזה הדרך יחלק אור וחשך²⁰⁴ וגם חביריו כמו כן כי לא היו יודעים ענין סתימת הדברים והיאך הם עמוקים ודיניו של הקב"ה²⁰⁵ שהם כלם במשפט ולא מצאו מענה להרשיעו ולשיב אליו דברים נכונים. ועל כן כאשר בא אליהו וחרה אפו באיוב וגם בשלשת רעיו כאמרו²⁰⁶ ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב. והוא אליהו בראותו כי רוח השכל וגם רוח החכמה אול מלביהם ולא ידעו לו להשיב הוצרך והשיב המענה כפי הראוי והוציא לאור משפט מה שלא היה יודע איוב ולא היו יודעים חביריו וכשגלה הדבר והודיע העניינים סתומים מסוד משפטיו של הקב"ה אזי איוב נאלם ולא הוציא מענה מפיו כבראשונה שלא היה יודע [דף יט ע"א] כלום. ושם ידו לפיו וסבל בסבר פנים יפות דחקו וענשו. כי בהיות הדברים סתומים וכלם במסגר סתומים בני האדם אינם יכולים לעמוד עליהם וחוזרים אצל הבורא ית' בדברים ומטילים הדברים מרוב צערם אצלו וזלתי כי הבורא ית' רב חסד ואינו משנה מדותיו בשביל השוטים ואינו רוצה לאבד עולמו עליהם²⁰⁷ כי הוא מלך ורם ונשא ואינו רוצה לדון לבני אדם כשהם מטילים אצלו דברים מרוב צערם על כי אינם יודעים משפטיו ודיניו. וזהו אמרם ז"ל בגמרא בבא בתרא²⁰⁸ מגין שאין דנין לאדם לפי צערו שנאמר איוב לא בדעת ידבר וגו' שהקב"ה דן כל דבריו לכף זכות כאדם שאינו עומד בדעתו אין לו דין כשאר בני אדם ואין לשים דבריו במשקל.

ומה נחמד הענין על אותו הנותן צדקה לעני²⁰⁹ שהוא עושה שלום למעלה

199 צ"ל מבעלי העינים?

200 בכ"י הידועים.

201 בכ"י וצדקו. 202 איוב ט, כא.

203 כו לשון הרמד"ל גם בשאר מקומות כאן.

204 איוב לח, כד.

205 כלומר: חוקי הגלגול, וכן קורא לסודות הגלגול בווהר ח"ג קעז, א: דינין טמירין דקב"ה כשהוא מפרש פסוקים בדברי אליהו הרומזים לכך.

206 איוב לד, ג.

207 עבודה וזה נד, ב, וכן בהקשר קרוב לענין שלפנינו במדרש הנעלם פ' נח, ז"ח כב, ד.

208 ב"ב טז, ב, על איוב לד, לה, וכן במאמר הנ"ל במדרש הנעלם. ורמד"ל העביר לאיוב את הדברים שנאמרו שם על נח.

209 כל הדרשה הבאה נמצאת, לעתים מלולית, במדרש הנעלם לרות, ז"ח עה, גו"ד. הלשון העברית של שני המאמרים קרובה ביותר, אבל בווהר אין סטיות כמו "מטיל דברים כלפי מעלה" במקום מטיח. מאמר מקביל לזה נמצא בסתרי תורה לפר' אחרי, ז"ח מט, א.

ועושה שלום למטה ועושה שלום ומרבה שלום בין העליונים והתחתונים. מפני כי העני בראותו דחקו וצערו הוא מטיל דברים אצל בוראו ונכנס עמו במריבה גדולה ודן דין אצלו וכשבא אדם הזוכה והוא גותן לו צדקה והעני אוכל ושותה ממה שנתן לו וחוזר ומברך לש"י ומרבה אצלו בדרך שלום ומבקש ממנו מחילה וסליחה ואזי הוא שלום. ואמנם כי מדת צדקה הוא שלום וע"כ בהיות האדם יושב בצערו בהגיע אליו הדין של מעלה והוא אינו יודע עניינו מטיל דברים כלפי מעלה וחוזר אצל בוראו בדברים אשר לא כן הוא ית' אינו נכנס עמו בדין אלא חושב כל דבריו כאדם שאין לו דעת ואומר דברים לפי שטות. כך איוב בהיותו בצערו והוא לא ידע הדרך האמתית שב אצל בוראו בדברים אשר לא כן עד שהודיע אליו אליהוא ענין סוד דרכיו של מקום. וכי כל משפטיו ישרים ונכוחים וישרים למוצאי דעת. וגם אמנם כי בכמה מקומות הודיע אליו סוד דיניו של הקב"ה בזה. ועל כל פנים אע"פ שהמפרשים דברו הסוד כפי הראוי והראו העניינים בפסוקים²¹⁰. במקום אחד גלה והודיע הענין וסודו. והנה דרשו רז"ל על ענין סוד אמרו בדבריו של אליהוא²¹¹ אף אמנם [אל] לא ירשיע וגו' ואמרו²¹² אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. כי הסוד על ענין כוונת האח החי במת וכוונתו בו כאמרו אם ישים אליו לבו כל כוונתו והשגחתו בו. כי כן כל הדברים בהיות [דף יט ע"ב] הכוונה רודפת אחריהם על כל פנים אותם הדברים נישגות. כי העניינים שהם ברוח בכוונה בלבד. כי תוכל לדעת שמשך הרעיון ומחשבה מושך הדברים הרוחניים אצלו וממציא ממנו הפצו. ואמנם כי הדברים הגופיים אינם נישגים זולתי ברעיון המחשבה ובפועל שצריך בו באותו הענין נפש וגוף הכוונה והמעשה²¹³. ולפיכך הדברים הרוחניים נמשכים ברוח ובכוונה. ועל כן הוא הסוד אמרו אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף וימשוך הרוח ברוח²¹⁴. וכן סוד אמרו²¹⁵ יגוע כל בשר יחד ואדם על עפר ישוב. והנה מצאנו ענין רות המואביה אשת מחלון בנה של נעמי בהיות הגואל בעוז קרוב המשפחה והכוונה היתה נכונה כפי הראוי והוצרך בכוונת שניהם ביחד יצא בן מהם והשכנות הודיעו הענין. ואמנם כי אמרו²¹⁶ על ענין השכנות שהוא סוד מורה על נשמתן של אותם שמתו בלא בנים שהן שכנות

210 רומז כנראה לפירוש הרמב"ן לאיוב המפרש כמה מדברי אליהוא על הגלגול.

211 איוב לד, יב—יד.

212 הדרשה על פסוק זה בקשר עם סוד היבום באה במדרש הנעלם לרות, ז"ח פט, ג.
 קצור ממנה נמצא גם בוהר ח"א קנה, ב בקטע הנרשם ל"סתרי תורה", אבל עקר דברי רמד"ל סובבים דווקא אל הנוסח במדרש הנעלם. מצד שני, כבר הוכיח י. תשבי (קובץ על יד, ספר ה', תשי"א, עמ' יב) כי רמד"ל הביא את המשך המאמר מ"סתרי תורה" בח"א קנו, ב (כמעט מילולית) בשו"ת שלו, בהקשר אחר. הדרשה על איוב לד, יד גם בשו"ת אלו, עמ' לד.

213 כל זה לקוח מח"א קנה, ב: רעותא ומחשבה משיך משיכו ועביד עובדא.

214 בוהר ח"ב קסב, ב: רוח אמשיך רוח.

215 איוב לד, טו — וכן גדרש פסוק זה על היבום בוהר ח"א קפו, ב וח"ג קפ, א.

216 רמד"ל מפרש כאן ביתר בירור מה שרמזו במדרש הנעלם לרות, פט, ג.

בעולם הזה והנה אמרו ²¹⁷ ילד בן לנעמי ולא אמרו יולד בן לבועז ורות אלא לנעמי כי כך היה הוא מפני שהיא מצאה אבדתה ²¹⁸ ותקראנה שמו עובד כך הוא ודאי ולא קראו לו מחלון. ואמנם כי זה הוא הסוד ²¹⁹ והיה לך למשיב נפש וגו' וודאי כי הענין ידוע לכל משכיל. ועל כל פנים הנה הסוד נכון וידוע על סוד הכוונה הידועה בזה. והנה תוכל לדעת כמה התעוררו על זה אנשי לבב והודיעו הענין על סוד אומרו בקהלת ²²⁰ ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו. ותדע לך כי הם ז"ל משלו משל ²²¹ לאותו שנטע אילן ראה שלא הצליח עקרו ושתלו במקום אחר וכן עשה הרבה פעמים שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. ואמנם כי הענין רמזנו והודיענו וכן על ענין אונן שכתוב בו ²²² לבלתי נתון זרע לאחיו והבן. והתבונן על כי סוד הענין בכוונת שניהם ²²³. והנה התעוררנו עליו היא שהיא כסא לבוח בו מהו הוא הענין להיות אותו הכלי מוכן אצלו ולא אחר. הם ז"ל הודיעו ואמרו ורמזו רמזו עליו בסוד אמרו ²²⁴ פרא לימוד מדבר באות גפשה שאפה רוח. ועל כל פנים כי שניהם עומדים בתועלת הדבר וכמו כן הענין. ולפיכך הבכור והראשון שהכונה תופשת בו יותר כמאמ' ²²⁵ והיה הבכור אשר [תלד] יקום על שם אחיו המת. ולא השני והשלישי. ואמנם כי על זה הפסוק התעוררו ז"ל ²²⁶ בענין אחר והודיעו [דף כ ע"א] הפשט בהפך הכונה. ואמנם כי כל דבריהם עליהם אין להוסיף וממנו אין לגרוע. כי כל העניינים כדבריהם.

ונחזור על מה שהיינו בביאורו בענין צדיק וטוב לו צדיק ורע לו. כי כבר התעוררנו בכוונה אשר אמרנו בהיות הסוד קשור בזה הענין ואמרו ז"ל הודיעו בכמה פנים בענין זה. ואמנם כי הם הודיעו ואמרו ²²⁷ צדיק ורע לו על שעבר כי הוא ית' ארך אפים ונותן אריכות לרשע עד הזמן אשר הוצרך לקחת נקמתו ממנו ומעניש אותו על מה שעבר וזהו צדיק ורע לו. כדי לגנות אותו וילך בחמדה מה שלא היה קודם. צדיק וטוב לו עדיין לא עשה על מה שיסמוכו קודם לכן. כמו האחר שהוא ית' מבקש להענישו ולהכביד עולו על מה שעבר. ואמרו ז"ל ²²⁸ על סוד אומרו ²²⁹ וי"י חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים

217 רות ד, יז, וכן פירש גם בס' הנפש החכמה, סוד היבום.

218 כן לשון המדרש הנעלם. 219 רות ד, טו.

220 קהלת ד, י. נדרש על הגלגול בוהר ח"א קפה, א; מדרש נעלם בז"ח נט, ב.

221 מדרש רות הנעלם, ז"ח פט, א (מלולית עד הפסוק איוב לג, כט ועד בכלל).

222 ברא' לה, ט.

223 אשת האה המת והיבם, וכל המאמר הזה עד סוף הפיסקא נמצאו כמעט מלה במלה במדרש הנעלם בז"ח נט, ב.

224 ירמיהו ב, כד, ועיינן גם בס' הנפש החכמה המביא גם את פתיחת המאמר במדרש הנעלם, ובשור"ת הרמד"ל מהד' תשבי, עמ' לד.

225 דברים כה, ו. עד כאן הובא מהמדרש הנעלם.

226 יבמות כד, א. שם מפרשים, בניגוד לכוונת הזוהר והרמד"ל, שאם נקרא המת יוסף, קורין גם את הבכור יוסף.

227 ס' הבהיר, סי' קצה. 228 בוהר ח"א קפו, א.

229 ישע"י נג, י.

חפץ דכאו מה שאינו חפץ באדם אחר. וכן רשע ורע לו בזה הענין על מה שעבר ואע"פי שעכשיו מתחדש להרע פורעים ממנו על מה שעבר. ורשע וטוב לו עכשיו הוא מתחיל ואין חפזון לפניו ית' כי הוא ארך אפים ואינו משנה מדותיו ודרכיו. ועל הדרך הזה²³⁰ תוכל לדעת ענין איוב ומעשהו וענשו ומשפטו ואע"פ כן שהוא לא ידע הענין קודם לכן והודיעהו אליהוא ושתק ולא ענה עוד כבראשונה. ואמנם כי כבר הודענו בענין זה כפי הראוי. והתבונן בהיות זה פועל אלהים ועניינו וכי הוא נכון לכל משכיל עכ"פ אם מאן ימאן יבמה ולא רצה ליבם מצוה הוא לעשות חליצה ולא יאות ליבם²³¹. ואם יקשה בעיניך הרי ידעת על מה שאמרנו בהיות כוונת שניהם ביחד ולא תתפרדנה הכוונות כדי להמשיך הרוח ברוח. ואם הוא אינו רוצה או הכוונה אינה נכונה להיותם בכוונה אחת אין היבום שוה כלום. והואיל והענין הצריך אינו נהיה על כל פנים אינו הגון להיותם ביחד. ומצוה הוא לעשות חליצה²³² ולהיותם נחלצים ונפרשים לעולם כאמרו חלץ מהם²³³. ואמנם כי עומק הענין בהיות המנעל בסוד גדול על ענין מה יפו פעמך בנעלים²³⁴. והתבונן על מה שאמרו ז"ל בפרק הרואה²³⁵ מת בבית סימן יפה וכו', נטל כלים מן הבית כגון מסאניה וכו'. ואם תוכל להתבונן על מה [דף כ ע"ב] הענין מיוסד בהיות המת נטל מנעליו שהוא סימן רע לו. וכאשר הסתכל על ענין שהאשה חולצת מנעלו וחובטת אותו בארץ תוכל לדעת כי הוא תועלת למת באותו העולם²³⁶ ואינו חוזר לעולם והם יפרדו איש מעל אחיו הפרדת עולם²³⁷. על כן

- 230 על פי סוד הגלגול.
 231 הדברים הבאים על סוד החליצה מיוסדים בחלקם על חלק ה"פקודא" (השייך לגוף הזוהר), בסוד היבום והחליצה, שנדפס בראשונה בהוספות לדפוס קושטא תצ"ו, ח"ג דף שט, ב. (אולי נלקח מדפוס קרימונה, אך לא מצאתיו שם אבל בטפסים של דפוס מנטובה מצאתיו לפעמים בתוספת כ"י, בשולי הגליון לח"א קפו, ב). סוד החליצה זה היה לעיני רמד"ל גם בחלקו השני המדבר על שלמה המלך ומלכת שבא, כפי שהוכחתי בתרביץ יט (תש"ח) עמ' 168—169. מעגיין שבס' הרמון, כ"י בר. מוז. דף 67, נעלמו הלשונות מה"פקודא".
 232 ב"פקודא" הנ"ל נאמר: "הואיל ולית רעותא דהאי או דהאי ולא אתתקן בחביבו, אית לחלוץ".
 233 הושע ה, ו. אופן הבאת הפסוק כאן איננו כפי שבא ביבמות קב, ב אלא כפי שבא במדרש הנעלם לפ' כי תצא, ז"ח נט, ב.
 234 כן הובא שה"ש ז, ב גם ב"פקודא" הנ"ל כמורה על "אתר דשריין חיים בשפירו דתיקונא דרגליון". וכן בס' הנפש החכמה, בסוף סוד יבום וחליצה: "יש מי שתיקונו במנעל", ועיין גם ח"ג קפ, א.
 235 ברכות נו, ב, וכן רומז למאמר זה גם בשני המאמרים הנ"ל על חליצת הנעל בזוהר ובפקודא.
 236 וכן בזוהר ח"ג קפ, א. לשון חביטה כאן כנגד "לבטשא ליה לההוא נעל בארעא" שבזוהר, ואילו לשון הרמב"ם בהלכ' יבום וחליצה פ"ד, ו: "ומשלכת אותו לארץ". בפקודא הנ"ל נאמר: "לאשלפא ליה [לנעל] ולמיהב ליה בעפרא", ולשון זה בעברית בס' הנפש החכמה, שם.
 237 זהו פירוש המדרש הנעלם בוי"ח נט, ב: "מלמד שצוה לו הקב"ה בדרך כבוד מאשתו מכל וכל", ויוכל להתגלגל בגוף אחר או למצוא מנוח בעולם הבא. ול"תועלת גדולה" זו רומז גם בס' הנפש החכמה, ובס' הרמון, שם.

יש לך לדעת קצת דרכיו של מקום. וכי כל משפטיו אמת צדקו יחדיו וכולם ישרים למוצאי דעת ולאשר רוח הש"י עליהם ודי בענין זה על מה שרמזנו בסוד הנפש.

השער השלישי

פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים

שער חלקי המעלות בסוד האמונה על מה שהתעוררנו בתחלה. תדע לך שכבר התעוררנו והקדמנו הקדמות לענייני החכמה הנוראה בהיות המדרגות גדולות במעלות הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמים. ואמנם כי מלאכי אלהים עולים ויורדים בתוך אותו הסולם. והנה תדע לך כי חלקי המעלות הם ז' והכל הוא בן' כענין ז' גלגלי התנועה אשר התעוררנו בהם וז' כוכבי לכת כפי אשר אמרנו וז' ארצות וכן כל הדברים כלם משתלשלים ויורדים כלם בסוד שבע. ומהענין אשר הודענו לך בתחלה על שנים המעלות שהם מעמידים הכל והכל נכלל בהם ויוצא מהם כאשר הודענוך בסוד אמרם ז"ל²³⁸ שני רקיעים הם שנאמר ל"י אלהיך השמים ושמי השמים. ואותו החכם שאמר ז' הכל הוא על ענין אחד מוכרח כאשר אמרנו. ואלו הן הם התפשטות השנים רקיעים הנעלמים. הנשאים והרמים. שהם אינם ניראים ואינם נישגים כאותם הן שהם הנראים לעין המשכילים. כי מכאן הדבר הנגלה יותר והסתום הוא אותם השנים המעמידים הכל וגם אמנם אע"פ שהם שנים האחד הוא המעמיד הכל והאחד הסתום הוא הנותן בו כח להעמיד את כולם בכחו. ואמנם כי סוד התשיעי הוא מעמידים בכח שנותן בשמים כי השמיני הוא מעמידים בכחו ונותן קיומם וכלם מתנועעים [דף כ"א ע"א] על ידו. וכבר רמזנו על ענין זה וכבר התעוררנו על שני רקיעים בסוד שני העולמות²³⁹. והתבונן על מה שרמזנו בסוד אב"ן הראשה תשואות חן חן לה. והיא האבן הנקראת אבן ישראל וכל הבנין עליה מיוסד. וכאשר תסתכל במעלות כי עץ הדעת טוב ורע ועץ החיים הכל הוא ענין אחד בסוד אבן ישראל. והואיל והיינו בביאור זה יש לך לדעת כי עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע שניהם סוד [אחד] ואין זה בלא זה כי בהיות עץ החיים משתרש על החיים אשר למעלה והוא הגלגל השמיני המעמיד את הכל והוא עיקר הכל וסוד ההיות משם יצאו ואליו ישובו ועל תוצאות החיים.

ואמנם כי קראו רז"ל למקום הזה חיי המלך. והבן סוד אמרם ז"ל²⁴⁰ מה בין נדר לשבועה כי שבועה הוא בסוד ז' קצוות מקום²⁴¹ והוא מלשון שבעה. והתבונן על ענין ז' כבשות שהעמיד אברהם כשהשביע לאבימלך על ענין הבאר. ונקרא על כן באר

238 חגיגה יב, ב, על דברים י, יד, ועיין למעלה, הערה 56.

239 עיין למעלה, עמ' 338 ואילך, על סוד הגלגלים והרקיעים, ומוסיף סימבוליקה על יסוד ומלכות כנגד שני העצים בגן עדן המשתרשים בחיים שהם הבינה.

240 ספרי במדבר ל, ג (ס' קנג): "נדריים כנודר בחיי המלך; השבועות כנשבע במלך עצמו".

241 לפי גירסת מקובלי ספרד בנוסח ס' יצירה.

שבע מלשון השבועה²⁴² שהיתה בסוד ז'. כי השבועה הוא בז' קצוות מקום. והגדר הוא למעלה ונתלה בגלגל הח' המעמיד את הכל ומקיים הכל²⁴³ והוא בקרא חי המלך על כי הוא רם ונשא והחיים יוצאים מתוכה²⁴⁴.

ואמנם כי עץ החיים על כי הוא נשרש בסוד החיים. ועץ הדעת טוב ורע על כי הוא מתפרנס מסוד שני הכרובים העומדים עליו²⁴⁵ והוא ניתן בין שניהם והם בקראים טוב ורע כי האחד טוב והאחד רע. ואמנם אילן זה יודע אותם ומתפרנס מתוכם. ולפיכך נתכנה האילן עליהם. ועל כל פנים אע"פ שאילן זה עומד בין שני הכרובים לקבל מהם פרנסתו הידועה ומאכליו ומשקיו מעץ החיים יצאו. כי גם אמנם אמרו ז"ל²⁴⁶ עץ החיים מהלך ת' מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין מתחתיו ומשם שואבים עד אשר כולם נזונים מהשפעת העליונה. כי החיים יורדים מעם המעלה העליונה עד אשר מגיע אצל עץ הדעת טוב ורע דרך אותם המקורות העומדים עליו והוא נשקה ונרוה ומשם שואבים כל התחתונים אשר למטה חיות השדה. ואמנם כי ממשקה האילן הזה נפרדים ונשקים כולם בסוד ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם²⁴⁷. וזה עץ הדעת טוב ורע הוא האילן שנצטוו עליו אדם הראשון לבלתי אכול ממנו כי על כל פנים נצטוו לתועלתו [דף כ"א ע"ב] מפני שהיה לו להדבק בעץ החיים אשר החיים של מטה בו תלויים ויהיה קשור בקשר החיים לעולם. ואמנם כי עבר צווי בהדבקו בעץ הדעת טוב ורע מקום אשר המות שרוי בתוכו²⁴⁸. וכבר אמרו על ענין אומרו²⁴⁹ ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמרו²⁵⁰ אשר בתוך האשה. סוד אמר שלמה בחכמתו ומוצא אני מר ממות את האשה וכתוב רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמכו²⁵¹. ומפני אשר נתדבק בתוכו גרם מיתה לכל תולדותיו אחריו. ואם תאמר אם הוא חטא וגרם מיתה לעצמו מפני מה גרם מיתה לכל תולדותיו אחריו. תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה. אבל כבר ידעת כי ענין העולם הושת על דרך טבע אמתי ואין דבר יוצא מידי תנועתו לעולם חוץ כל מה שהוא אצל הבורא ית' שהוא הנהגתו בלא טבע. ואין מעשיו מתנהגים בטבע. אלא הכל אות ומופת²⁵². והכל תמהים על מעשיו

242 בראשית כא, כח—לא. אולי יש קשר בין מאמר זה והדרשה והמאמר בוהר חדש המכונה (בטעות) "סתרי תורה" לפר' תולדות, עיין שם כו, ד—כו, א. ברם, המקור העיקרי הוא בסוד השבועה לר' אשר בן דוד, מהד' חסידה ב"הסגולה" חוב' טו (עמ' 21) ובנוסח הקצר של סוד זה שם, חוב' יב (עמ' 17).

243 לשון ר' אשר בן דוד, שם, עמ' 17.

244 זוהר ח"ג, מ, א: "אתר דאקרי חיים ונפקין מתמן חייין".

245 ספירות נצח והוד.

246 בר' רבה פ' טו.

247 תהל' קד, יא; עיין זוהר ח"א לה, א.

248 זוהר ח"א לו, א: אהדבקת באתר דמותא, וגרימת לכל עלמא מותא.

249 ברא' ג, ג.

250 פרקי ר' אליעזר פ' כא.

251 קהלת ז, כו ומשלי ה, ה.

252 כדעת הרמב"ן במקומות רבים בפירושו לתורה.

ופעולותיו. ומפני זה ניכר שהוא אדון כי כל ענייניו חוץ מדרך הטבע כדי שיתמהו הכל אבל העולם הזה אשר למטה הכל מתנהג על ענין דרך הטבע. ואין דבר יוצא מדרך הטבע לעולם. ודע והשכל כי היום שנוולד אדם הראשון הושם עניינו על דרך טבע כדי שהטבע יתנהג בו ובכל תולדותיו אחריו. ואמנם כבר ידעת טבע העולם כי הגבור בגבורתו אם יוליד בן טבעו להוליד בן יותר שלם באיבריו בלא גרעון מאדם אחר. וזה הפך הוא והחלש כי בחלישותו אם יוליד בן חלישותו גורם חלישות אותו הבן. ואמרו חכמי המחקר²⁵³ כי אדם אחד היה יודע ומכיר בפרצוף בני אדם. ויום אחד בא לפניו בחור אחד וראשו לבן ופניו קמוטות מעט, אמר ודאי בן זקן הוא כשנוולד זקן היה אביו ובימי חלישותו עשאהו ואמו בת ארבעים שנה שהוא תשלום ימים הראויים ללידה. וכמו כן אמרו בעלי הטבע על אדם חולה וחליו תמידית בו אם הוא יוליד אותו הבן שואב אותו החולי. ועל כן אל תתמה על אדם הראשון כי באוכלו מאותו העץ נשתאבו איבריו ממנו²⁵⁴ ונבלע אותו המאכל בכל איבריו שיהיה תולדתו וכל שאר הבאים באותו הטבע ממש ונתדבק אותו החלי באיברי כל אחד ואחד [דף כ"ב ע"א] הואיל ונתהווה מאותו הטבע. ואמרו על אדם אחד שעבר יום אחד בשוק הרוכלים ולקח סם אחד ואכל ממנו ונולד כאב במעיו והוליד בן כל ימיו היה אותו הבן בזה החלי. וכן הוא כמו כן הוליד אחר והיה בזה החלי עד שנתפשט בדורותיו אחריו. כל שכן אדם הראשון באכלו דבר גדול דוגמא אלהי דבר חזק וכבד כמוהו אל תתמה בהיות כל איבריו נשאבים ממנו. ולהוריש חלי טבע זה לדורותיו אחריו בהיות כולם מיוסדים על החלי הזה. ועל כן אדם הראשון גרם מיתה לתולדותיו אחריו בהיותם מיוסדים בטבעם על זה החלי. ואמנם כי גם בענין הזה סוד גדול בסוד הנשמות העליונות להיותם מיוסדים בזה העולם השפל לעשות תועלת²⁵⁵ ושלמות כפי אשר נפרש בע"ה. כי על כל פנים הוא ית' המציא הנשמות בזה העולם השפל והורידם בגופות בני אדם והכל לתועלת ידוע מה שאין הענין דרך טבע אלא דרך סוד אלהות ובע"ה נרמזו בו רמז למען נוכל לדעת הדרך אשר נלך בה.

ונחזור על הענין מהעץ הדעת [!] אשר אכל ממנו אדם הראשון וחטא בו. ואם תאמר הואיל והסוד הוא ברמז זה הרי אינו אוכל ולא אכל ממנו לעולם אלא הכל משל היה חלילה חלילה כי ודאי אכל וודאי היה²⁵⁶. ועל ענין הכתוב בתורה אע"פ שמורה הדבר על סוד אחר עמוק הענין היה ודאי והסבה היתה כדי להשלים דבר אחר גדול מאד וזהו הדבר הכתוב בתורה אירע ואירע להשתלם בזה העולם על דוגמת דבר אחר גדול מאד וסוד עמוק. כמו כן הענין הזה תדע לך כמו שידעת

253 איננו בס' הסודות המיוחס לאריסטו. שמוש הלשון "יודע ומכיר בפרצוף" מזכיר את ס' היכלות רבתי, סוף פ"א.

254 צורה זו של הפועל שגורה בזה (אשתאב) ובכתבי רמז"ל ואינה מצויה לפנינו.

255 שמוש לשון זה גם בפרשה החדשה (ובאמת הקדומה) למדרש הנעלם לס' בראשית בס' היובל לפרופ' ל. גינצברג, עמ' תלט.

256 כדוגמת לשון "אכילה ודאית" במדרש.

בתחלה כי גן עדן הוא בארץ ובו עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע אילנות ממש ניטעות בארץ. ואמרו²⁵⁷ על חכמי יון הקדמונים כי בקשו לדעת על המקום הזה והלכו דרך נהר פרת על שפת הנהר מפני שהנהר ההוא יוצא מגן עדן אשר בארץ ולזמן הרבה כאשר הגיעו אצל המקום אשר הוא שם כחצי מיל להט אותם להט החרב המתהפכת ונשרפו ואבדה חכמת היונים הקדמונים. ואמרו על יושבי הארץ הלזו שרואים מרחוק גן עדן ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע ואין יכול להתקרב אצלו מפני יראת להט החרב המתהפכת. ועל כן אל תתמה ותאמר שגן עדן הוא בשמים בלבד ואינו במקום אחר אלא הוא למטה והוא דוגמא של מעלה. וודאי אדם הראשון נכנס בזה של מטה ואכל [דף כ"ב ע"ב] מאותו האילן שהוא דוגמא של מעלה. ואע"פ שהסוד והענין הוא קשור למעלה. והתבונן כי על דרך [זה] נגרש מתוך הגן ונגרש מתוך המעלות העליונות שהיו בו בתחלה. אמנם כי עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע זה עם זה כלל ופרט²⁵⁸.

ונחזור על מה שהיינו בביאורו בהיות עץ הדעת טוב ורע כלה הידועה אצל הכ"ל שמורה והכ"ל נכנס ומפרנס אותם. והתבונן בהיות ים החכמה משקה לכל חיותו שדי וזהו המקום שנקרא²⁵⁹ שדה אשר ברכו י"י כאמרו כריח שדה אשר ברכו י"י. ומה נורא הענין סוד ואמרו²⁶⁰ כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה נגה סביב. כמראה הקשת בהיות כל הגוונים נראין בתוכו ירוק ואדום ולבן והוא המראה אשר נאמר בו דמות כבוד י"י. ואמנם כי קשת סוד עמוק ונראה בענן כי כן עניינו להיותו עומד בענן. ולכן תדע לך כי הקשת הוא ביום הגשם והוא הנקרא אות ברית. ואמנם כי הקשת בלשון נקבה הוא כאמרו²⁶¹ והיתה לאות ברית. ואמרו קשתי קשתותי²⁶². וביום הגשם בהיות הגבורות לעולם נזכרים ונעשים. ולעולם בין שנראה הקשת בין שלא נראה ביום הגשם הגבורות נזכרים ונתהווים. אבל בהיותו נראה הקשת אזי אות ברית בתוכה. והדין מסתלק מן העולם. ועל כן בזמן שאין הקשת נראה אזי הגבורות כמו כן. ולעולם נשיאים ורוח וגשם²⁶⁴ כי אין גשם בלתי רוח. ובזה תוכל להבין כי סוד הגבורות באחד. ולעולם כשנראה הקשת בענן אזי אות ברית בתוכה והסוד²⁶⁵ וזכרתי את בריתי וגו' כי אין זכירה בלתי אות ברית. ולכן תקנו ברכתו ברוך זוכר הברית. כי אזי היא כלולה בגוונין הנראין בתוכה מהכל. ואמנם כי על כן הוא ית' מרחם על הבריות ומרחם על הארץ. תדע לך כי סוד ענין הקשת והברית ביחד נזכרים

257 בשער הגמול של הרמב"ן, והלשון וההקשר לענין שני מיני גן עדן מוכיח.

258 עיין למעלה, דף ו, ב והערה 36, על המקבילות בזהר.

259 בראשית כז, כז. השדה הוא המלכות.

260 יחזקאל א, כח; והפירוש עליו בזהר ח"א יח, א"ב. הקשת הוא היסוד.

261 ברא' ט, יג, והדרוש על קשתי בבראשית רבה פ' לה, ג.

262 כן הוא בכ"י, ובב"ר: קשותי. לא ברור, כיצד הבין רמד"ל את מאמר המדרש.

263 בזהר הנ"ל מפרש ביום הגשם: "דאתעד שמאלא" ר"ל הגבורות.

264 משלי כה, יד (ומפרש אותו נגד הפשט).

265 ברא' ט, טו.

ולפיכך תקנו שאסור לו לאדם להסתכל בקשת כדי שלא יבזה בשכינה²⁶⁶ ולא יסתכל בתוכה. ועל זה אמר הנביא כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד יי". כי הענין רומז לדבר גדול ותוכל לדעת על כי מראה הגוונין רומז לענין גדול כאשר אנו רואים בסוד התכלת שהגוון רומז לענין אחר כי התכלת הוא הגוון [דף כ"ג ע"א] הרומז אצל הענין הזה לא כל כך. כי בזמן שהיא כלולה מאות ברית אזי כל הגוונים נראים בתוכה ובזמן שאינה כלולה אזי הגוון שלה תכלת. כי גם אמנם אמרו ז"ל²⁶⁷ תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד. והם הכירו וידעו העניינים המקרבים אצל הנכון בקרבם לפני יי". כי הענין הקרוב הוא הנראה לעין בזה העולם דוגמא והוא הים. כי הים הולך וסוער אצל מעלה כי הים עולה בגונו לרקיע דומה לכסא הכבוד והמדרגות נקשרות זו בזו דוגמא אחת.

והואיל ואנחנו בביאורו יש לך לדעת על ענין סוד הציצית כי הוא דבר רומז לענין גדול והוא סוד כלול מהדברים הרוחניים. כי תדע לך על שהוא לדי' פאות כנגד ד' רוחות העולם כאמרו²⁶⁸ על ד' כנפות כסותך אשר תכסה בה. וזהו העול הנקרא עול מלכות שמים כי בזה יוכל האדם לקבל הדברים העליונים אשר הם למעלה והוא הזא"ת בזאת יבא אהרן אל הקדש²⁶⁹. על כן בענין זה יוכל האדם ליכנס אצל המעלות האחרות. כי גם אמנם זה השער ליי"י ובכאן ההכנסה להכנס אצל הקדש. ועל כל פנים על מה שאמרנו בסוד ד' כנפות הציצית שהם אצל ד' רוחות העולם. ובכל כנף החוטין תלויין מתוכו. כי תדע לך סוד ענין החוטין בהיותם ה' לכל צד והם ל"ב חוטין כנגד ל"ב נתיבות החכמה שהיא כלולה מהם והתכלת עומד לנס לעולם²⁷⁰.

ואמנם כי ענין שתקנו²⁷¹ להיות הכריכות ז' או ט' או יי"ג והכל סוד אחד ורמז אחד בסוד ייחודו ית' כי גם אמנם סוד הו' והט' והיי"ג הכל הוא אחד. וגם אשר רמזנו בענין וזכרנו בסודו יש לך לדעת ולהכיר כי על ענין ידוע באו הכריכות בהיותם רמו לכל. ועולה מן ז' שהן כנגד ז' קצוות מקום ועולה הענין עד ט' והכל בסוד ידוע כי הט' הוא מוצא מקור לכל המקורות. ועולה עד יי"ג בסוד יי"ג מדות של רחמים ואין פוחת מו' ואין עולה מיי"ג והכל הוא בסוד אחד. ואמנם על כן תקנו פרשת ציצית בק"ש כי יש באותו הפרשה עניינים גדולים רומזים לעיקר גדול כגון יציאת מצרים שהוא עקר גדול. וכנגד זכור שהוא עקר גדול בענין²⁷²

266 זוהר ח"א עא, ב; שם רמוזה גם הסימבוליקה הבאה כאן על שלשה הגוונים והתכלת (כצבע כחול של אבן הספיר).

267 מנחות מג, ב.

268 דברים כב, יב.

269 ויקרא טז, ג.

270 ס' הבהיר, סי' צב. עיי' גם בס' הנפש החכמה, סוד הציצית.

271 מנחות לט, א, וכן בזוהר ח"ג קעה, או"ב.

272 במדבר טו לט—מ.

וזכרתם את כל מצות יי". למען תזכרו וכנגד כלל כל המצוות כאמרו ועשיתם [דף כ"ג ע"ב] את כל מצוותי וכן וזכרתם את כל מצוות יי". ויש בו אזהרות גדולות כלל מצוות עשה ומצוות לא תעשה. ועל כל פנים הוא הפרשה עיקר גדול מוכרח רמז כלל גדול. ועל כן תקנו אותה הפרשה בסוד ק"ש. והנה ידעת כי בענין סוד הציצית כללים גדולים כפי אשר רמזנו ותדע לך כי על שם שנתלו בו סוד עניינים גדולים מכל צדדיו נקרא ציצית כאמרו²⁷³ בציצית ראשי. וכן גדילים כי על כל פנים הכל נתלה ונסתבר בתוכו ונאחו²⁷⁴ ונקשר למולו. והנה ידעת כי על כל פנים כשאדם מתעטף בעטופו מתעטף בדבר גדול. והנה יש לך לערער²⁷⁵ ולדקדק על מה מצות ציצית ביום ולא בלילה. אם תאמר מפני שאינו ניכר הגוון ואין אדם יכול להכירו עכשיו בזמן הזה שהתכלת אינו מצוי מפני מה אינו מתנהג בלילה. הענין נתפרש על סוד שני עניינים. האחד על כי יש בו כלל כל המצוות והמצוות אינם מתנהגים בלילה אלא ביום זולתי מעט קט מהם. והאחד הוא כי הענין הגדול על כי ידיעת כי סוד התכלת הוא הגוון הכלול בסוד הציצית והוא ענין רמז למדת לילה ומדת הלילה נכללת במדת היום. ואין מדת היום נכללת במדת הלילה. ועל כל פנים אין להכרית ולקצץ הנטיעות. ועל כן הדבר מתנהג ביום ואינו מתנהג בלילה. כי הוא על כל פנים נכלל במדת היום וסודו ועניינו הוא רמזו אצלך. ונחזור על כי הגוונים נראים בזה המקום יש לך להבין מה שאמרו ז"ל (תענית כ"ט ע"ב)²⁷⁶ הסוד ענין אמרו כריח שדה אשר ברכו יי"י זהו שדה של תפוחים. כי אמנם התפוח ריח דק ופנימי והוא קשה להתלקט²⁷⁷ בנחיריים יותר מריח אחר. ואמנם כי מפני פנימיותו ודקותו הוא כך ועוד מפני שהגוונים נראין בתוכו ירוק ואדום ולבן ואמנם כי הם הגוונים אשר היא תכלת כלולה מהם²⁷⁸ והוא השדה של תפוחים וזהו השדה אשר ברכו יי"י ואמרו ז"ל²⁷⁹ מלמד שנכנס עמו ג"ע והכל סוד אחד. ואמנם על שם שהיא כלולה מהם הגוונים נראים בתוכה על כל פנים והיא השדה אשר ברכו יי"י. ואמנם כי הוא הסוד²⁸⁰ וכל עצי השדה ימחאו כף ולפיכך נקראת ארץ ארץ החיים ארץ ישראל גן עדן והכל דבר אחד. ואין להפריש בו העניינים בהיותם אחד [דף כ"ד ע"א].

ואמנם כי על אשר רמזנו והתעוררנו כי סוד הענין הזה הוא השער הראשון מלמטה למעלה. על כי הצדיקים נכנסים בתוכו כאמרו²⁸¹ זה השער לי"י צדיקים יבואו בו. ואף על פי כן הסוד נכון ידוע לכל משכיל בהיות הוא השער כלולה

273 יחזקאל ח, ג.

274 פעלים אלו משמשים יחד בכמה מקומות באדרא רבא וזוטא.

275 אולי יש לתקן: לעורר.

276 תענית כט, ב על ברא' כו, כו.

277 לשון לקיטת ריח כאן קרוב לשמוש הלשון בזוהר ח"ב כה, ב: לא הו לקיטי רוחא.

278 עיין למעלה בסוד הציצית, הערה 266.

279 בראשית רבה, פ' סה.

280 ישעיה נה, יב.

281 תהל' קיח, כ.

מן צדי"ק יש לך לדעת סוד הצדיק השלם העומד בזה העולם וכשתשוב נשמתו לאור באור החיים ודאי הוא נכנס ובא בזה השער. ולהיותה צרורה בצרור החיים מקום אשר עדון הנשמות שם. ועל כל פנים צדיקים יבואו בו. והתבונן הענין הנכון בהיות זה השער שהוא מאותם השערים הנקראים שערי צד"ק כאמרו²⁸² פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה ית. זה השער לי"י צדיקים יבואו בו. וכמה שערים לשערים. כאמרו²⁸³ שאו שערים ראשיכם והנשאו פתח"י עולם. וכן סוד אומרו²⁸⁴ פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים. ועל כל פנים השערים הרמים גבוה מעל גבוה כאשר התעוררנו.

והשער הא' הוא השער העומד לנגדה. ואמנם כי היא שער כנגד השערים העליונים. ואמנם כי סוד השערים הם הגבוהים הרמים ארזים עלי מים. ואמנם בהיות השער הזה ראשון בד' של מטה וכל הדינין תלויין בעולם משם הוא. ואמנם כי אע"פ שהדינין²⁸⁵ באין לעולם מן המקום הזה אינו בא לבדו כדי שיתקיים העולם. וזהו הסוד²⁸⁶ צד"ק ומשפ"ט מכוון כסאך בהיות שניהם תיקון העולם כדי להתקיים כאמרו²⁸⁷ כי כאשר משפטי"ך לארץ צד"ק למדו יושבי תבל. ר"ל בהיות משפט שהוא מדת הרחמים המתחבר בצדק כדי לבסס דינו²⁸⁸. וכדי שהעולם יוכל להתקיים לעולם אין נמצא זה בלי זה. ועל כל פנים צד"ק ומשפ"ט ביחד נמצאים. והעולמות עליהם מתקיימים כי זהו עיקר קיומם בדרך כלל ופרט. ואמנם התבונן בהיות שניהם קיום העולמות ומנהגם ובהפרדם במחשבות בני²⁸⁹ העולם אזי יסתר הענין והדינין שולטים והמות קורא לדגלם²⁹⁰ כאמרו²⁹¹ ויש נספה בלא משפט ר"ל בהדבקו האדם בסוד צד"ק לבדו בלא חבור משפ"ט אזי הוא נספה מן העולם והמות רודף אחריו²⁹². ואמנם כי הטעם האחר בהיות כל העולם מתקיים בסוד משפט [דף כ"ד ע"ב] וכשהרשעים פוגעים ומדת הדין פוגעת בהם אזי מסתלק משפ"ט מן צד"ק והדין נעשה בלא רחמים כלום. ואזי יש נספה בלא זמנו מן

282 שם קיה, יט.

283 שם כד, ז.

284 ישעיה כו, ב.

285 בכ"י הדיינים.

286 תהל' פט, טו. צדק ומשפט הם המלכות ותפארת.

287 ישעיה כו, ט.

288 שמוש לשון הוזהר בהשפעת הספרדית, וכן באותו הקשר בח"ג רצב, ב: מתבסמא האי צדק ממשפט.

289 בכ"י נוספה מ"ם מעל למלה, אך היא נראית מיותרת, אלא אם כן יש כאן שמוש רומני של מן במשמעות de כפי הוא מצוי כמה פעמים. "בני העולם" הוא השמוש הקבוע גם בזהוהר.

290 כן בכתב היד; אולי: לרגלם.

291 משלי יג, כג; וכן נדרש הפסוק בזהר ח"ג נד, ב. גם שם נאמר: לא שריין דא בלא דא. וכן שם נט, ב ביתר פירוט.

292 בדרשה מקבילה על פסוק זה באדרא זוטא ח"ג רצא, ב נאמר כי בהתרחק משפט מצדק "צדק ינקא מאתר אחרא".

העולם מפני שמוצא²⁹³ חיוב בני אדם ואין מרחם עליהם להאריך שלותם כמו משפ"ט שהוא מדת רחמים אע"פ שבני אדם מחוייבים הוא מאריך שלותם ומסתלק הדין מהם כדי שיוכלו להתקיים. ואזי בני אדם מאריכין ימיהן עד זמנם הקצוב עליהם. ואמנם כי בהתחברם הדין נמצא והרחמי"ם נמצאים ויוכלו בני אדם להתקיים. תדע לך²⁹⁴ כי הענין אשר אנחנו בביאורו בהיות צדק דין בלא וותרנות כלום ואין שבח לזה יותר מזה כי אינו אלא משקל לכל²⁹⁵. ועל כן הוא סוד אמרו²⁹⁶ מאזני צדק יהיה לכם. כלומר בהיות צדק מדה שוה לכל העולם ואין לזה בה שכרו יותר מזה אלא הכל עולים במשקל אחד כך הזהירה תורה שהמדות והמשקלות כולם יהיה בסוד ענין זה בצד"ק כדי שלא לעשות שבח לזה יותר מזה. אלא הכל בשוה. והתבונן כי זו היא מדתו של דוד המלך שהמלכות מזה המקום היתה לו. והוא היה מכויץ מיום היותו לענין זה והסוד על ענין אומרו ודוד הוא הקטן על כן הוא הסוד לבגד זה כאמרו ואת המאור הקטן לממשלת הלילה והכל עולה בסוד אחד²⁹⁷. וכן התבונן במה שאמר הכתוב²⁹⁸ ויפן ויראהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי כי כן הוא ראוי להשלים מקומו ולהיות מכון לבגד מעלה. וכמו כן שאמר הכתוב כמו כן²⁹⁹ וי"י עמו. הבן וי"י הסוד הראוי לו.

ואמנם יש לי לעוררך כי הואיל ודוד המלך לו יאות המלוכה ולו היתה נתונה מפני מה ניתנה המלוכה קודם לשאול. אלא ודאי על שני עניינים. האחד על כי דוד היה נער קטן ואינו ראוי עדיין להנהיג המלכות³⁰⁰. וכאשר נתגדל והיה נכון העביר הב"ה שאול המלך מפניו ונתקיים בו המלכות. והאחר על כי ית' חבתו עם דוד המלך הראוי להדבק בו נתן המלוכה קודם לאחר כדי שיתרגלו בני אדם במנהג המלכות ובעבודות המלך. וכשהורגלו בני [דף כ"ה ע"א] אדם במנהג המלכות ובעבודת המלך ויראתו ואימתו ואזי הוא ית' הביא לאותו שהוא הפץ בו על עולם שלם ראוי אצלו מלכות. שלמה אין שטן ואין פגע רע³⁰¹ כי כבר הכל מורגלים במלכות. ועל זה הוא ית' מרוב חבתו עם דוד לא היה הוא ראשון על מלכות שאינו מלכות עדיין. וכאשר היה מלכות אזי נתנו לו. וכן הוא ראוי. והתבונן על כי דוד המלך ירש מלכות של מטה בסוד מלכות של מעלה. השתדל כל ימי היותו לעבוד עבודתו ולנגן ולשיר לחבר את המלכות אצל שמים ולהיות מלכות שמים נמצא ביחד בחבור אחד בלי פירוד. ואם תקשה ותאמר הרי דוד המלך שהוא היה מנגן

293 אולי צ"ל: שמוציא?

294 מכאן השווה הגדרת מדת הצדק בוהר ח"ג פה, ב.

295 עיין בוהר שם: צדק לאו דאין לדא ושביק לדא אלא כולהו כחדא בשקולא חדא.

296 ויקרא יט, לו.

297 כן נדרשו שני הפסוקים שמואל א יו, יד ובראשית א, טז בוהר ח"ב קלח, ב.

298 שמואל א טז, יב — שלא כצורתו, והשווה זוהר ח"ג רסב, ב.

299 שמואל א יח, יד. המאמר מפרש את הקמו הקצר לשני פסוקים אלו בוהר ח"ב קג, ב.

סוד וי"י הוא היחוד של רחמים ודין, עיין למעלה הערה 108.

300 שמוש הלשון כמו בוהר ח"ג קיג, א: [דוד] אנהיג מלכותא כדקא יאות.

301 מלכים א' ה, יח.

ומשורר כל ימי חייו והיה קם בחצי הלילה כמו שיתגבר ויתברך מדתו בחבור מעלה³⁰² מפני מה לא נשתדל שלמה המלך לעבוד כמו כן בעבודתו להיותו משורר ומנגן כמו דוד המלך אביו. תדע לך כי קושייתך נכונה ונכוחה. תדע לך כי בזמן שהמלך דוד היה על המלכות הלבנה עדיין לא היתה במלואה והוא כל ימי חייו היה משתדל להשלים שלימותה כיון שמלך³⁰³ שלמה המלך הלבנה עמדה במלואה ולא הוצרך שלמה לנגן ולשורר כי כבר הכסא שלם והחמ"ה עמדה אצל הלבנה³⁰⁴ ולא זו זה מזה ולפיכך המלך שלמה לא הוצרך לכל אשר הוצרך לעשות אביו.

ואמנם כי עם כל זה המלך שלמה אמר שיר של שלמות שיר שכולל כל השירים שהוא שלמות הלבנה כראוי בהתחברה אל החמה³⁰⁴. ועל כן המלך דוד כל ימיו נשתדל לכוונן המלכות כפי אשר הוא צריך. ואמנם כי על כל פנים הוצרך להשתדל לעבוד עבודת המלכות. והנה תדע לך כי מלכו"ת שמי"ם ביחד הכל מוסכם לענין מוכרח. והנה סוד השמש אצל הלבנה הוא הענין כתמר כאמרו³⁰⁵ צדיק כתמר יפרח בהיות התמר דבר מוכרח יותר מכל שאר אילנות. כי אם לא יהיו זכר ונקבה אין האילן עושה פירות מפני [דף כ"ה ע"ב] שאין זה בלא זה ולא קיום זה בלא זה. ועל כן סוד השמש והירח ביחד נחתמים והם אחד והסוד אמרו³⁰⁶ שמש ירח עמד זבולה ולא נאמר עמדו מפני שאין פירוד ביניהם ולפיכך עמד שהרי שניהם אחד. והתבונן ציון ירושלם שני עניינים מוכרחים עומדים בסוד אחד. ושניהם כאחד כי אין זה בלא זה³⁰⁷. והתבונן הסוד אומר אהב י"י שערי ציון מכל משכנות יעקב ואמרו ז"ל³⁰⁸ אוהב י"י שערים המצויינים בהלכה מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבעולם. ועל כל פנים הסוד מוכרח וידוע לכל משכיל בהיות שערי ציון שערי חמדה ואהבה וחבה. כי סוד תורה שבעל פה משם היא יניקתו ומשם הולך הליכתו להתבונן בכל מה שיצטרך. ואמנם כי התורה שבעל פה מיוסד על תורה שבכתב. וכבר הודעתך³⁰⁹ ענין תורה שבכתב מהו וזהו הקו"ל המגיע לדבור"ר סוד תורה שבעל פה כפי אשר אמרנו. והתבונן כי על כל פנים תורה שבעל פה בדרך פרט הוא ועל כן נקראת דרשא. וזהו אמרם ז"ל³¹⁰ אגרא דבי כלה דחוקא. התבונן במה שקראו לדרשא כלה על שם שהיא פרט היוצא מן הכלל. כי על כל פנים באותם י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם יש כלל ופרט. כלל הצריך לפרט. ופרט הצריך לכלל. אין כלל ידוע בלתי פרט. ואין פרט בלתי כלל. וכבר הודעתך

302 השווה בוהר ח"ב כו, א: "אשתדל בשירין ותושבחתין" כדי לחבר המלכות והתפארת. בכ"י: שהמלך.

304 השווה בוהר ח"ב קמה, ב הקושר דרשה על "שיר השירים" וזיווג הלבנה עם השמש.

305 תהל' צב, יג. פסוק זה נדרש בוהר כמו כאן. הניסוח כאן דומה לח"א פב, א ולח"ג קלה,

ב בקמג, ב (באדרא רבא). רמד"ל חזור על ניסוח זה (שיסודו בס' הבהיר ובפי' שה"ש לר' עזרא) גם בס' הנפש החכמה.

306 חבקוק ג, יא; הדרשה כמו בוהר ח"א רלט, ב.

307 עיין בוהר ח"א קפו, א; ח"ג לא, א.

308 ברכות ח, א על תהל' פו, ב.

309 למעלה. 310 ברכות ו, ב.

הענין הזה. והתבונן על מה שאמרנו בהיות תורה שבעל פה ניכר ונדרש ונתהוה על סוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה זולתי שזה כלל וזה פרט ואין להבדיל ביניהם. ומה נחמד בהיות יסודות תורה שבעל פה מיוסדות על תורה שבכתב. ויסודות תורה שבכתב מיוסדות על החכמה הקדומה ועל זה עוררתיך על מה אמרו נובלת חכמה של מעלה תורה. כי בהיות ג' נובלות שהם אמרו³¹¹ נובלת נבואה חלום נובלת אספקלריא המאירה שמש נובלת חכמה של מעלה תורה. והתבונן על מ"ש ג' נובלות הן והן השלשה אשר אמרנו. והענין בזה הפרי הנובלת מן האילן [דף כ"ו ע"א] כשאינו מבושל נקראת נובלת. ואע"פ שהכל אחד אינו כשמתבשל במקומו כמו כשמתבשל לאחר שנובלת. והתבונן כי נובלת נבואה חלום הכל ממקום אחד נחשב אבל מפני שהוא נובלת אין הבשול כמו שמתבשל במקומו. ואם תשאל על ענין אמרם ז"ל³¹² חלום אחד משישם בנבואה ואתה אומר נובלת נבואה חלום. על כל פנים כך הוא כי אע"פ שהוא אחד מס' אפילו יהיה אחד מאלף משם הוא נובל. ואמנם הנני מעוררך על זה כדי לישר שאלתך אשר שאלת ולמען תוכל לדעת מהו הקושיא אשר הקשית. תדע לך כי כבר ידעת המדרגות אשר הנבואה נובלת משם מי הם שהם תומכי התורה לימודי י"י בני ציון היקרים המסולאים בפז. והנביאים משם יונקים יניקת הנבואה³¹³. ותדע לך כי הנובלת מהם יורד ממדרגה למדרגה עד ששה מדרגות למטה שהחלום משם מתפשט. כי מדרגת החלום ממדרגת הנבואה נפלה וירדה.

והתבונן על מה שאמרו ז"ל בגמרא מגילה³¹⁴ על ענין סוד אומרו וראיתי אני דניאל את המראה לבדי והאנשים אשר היו אתי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא. ואמרו מאן אינון אנשים אילין הגי זכריה ומלאכי. ואינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מיניהו. אינהו עדיף מניה דאינהו נביאי ואיהו לא נביא. ואיהו עדיף מיניהו לפי דאיהו המא ואינהו לא חמו. ושם אמרו מהו. אבל הענין בהיותם הם נביאים במעלת הנבואה והוא לא היה נביא כי מעלתו היה מצד החלום הנובל מן הנבואה והיא מדרגה הששית כפי אשר אמרנו. ואמנם כי מעלתו היה מצד החלום והוא דבר נובלת מן הנבואה כי על כל פנים פרי הוא שאינו מבושל במקומו. ועל כן יש חלומות צודקים. ומהם אינם צודקים. וכן בענין זה אשר אמרנו בענין הפרי ותורה שבכתב ותורה שבעל פה הכל נתלה זה מזה ונובל זה מזה. ואף על פי שהכל אחד אין זה בתשלום כמו זה. כי גם אמנם כבר דיברנו דמיונו במשל שאמרנו³¹⁵. התבונן על הענין הנכון בהיות [דף כ"ו ע"ב] העניינים מוכרחים ונקשרים זה בזה וזה בזה עד אשר הכל מתייחד בחותם כבודו ביחד לחבר את האהל להיות אחד.

ועכשיו אחרי אשר עוררתיך בזה יש לך לדעת על ענין קול ובת קול. והרי ידעת מהו קול וסודו ועניינו אחד וזה שאנו אומרים בקדושה המשולשת מסוד מלאכי

311 בראשית רבה פר' יז, ה, אלא שהחליף "אורה של מעלה" באספקלריא המאירה.

312 ברכות נז, ב. עיין למעלה דף ז, ע"ב.

314 מגילה ג, א, על דניאל י, ז. 315 על הפרי הנובל מן האילן.

מעלה ומשמיעים ביראה יחד קול בהיותם משלשים קדושה בסוד קול הכולל ג' ראשים באחד. והוא הקול אשר הוא מניע לדיבור כפי אשר אמרנו. ואמנם כי יש קול גדול ממנו והוא קול סתום אשר אינו יוצא חוצה והוא קול דק פנימי ומשם יוצא הקול הנשמע אשר אמרנו³¹⁶ וזה הקול הוא רוח אלהים חיים הוא הדק הפנימי המניע קול ואינו מניע דיבור. ואע"פ כי כח הכל משם ומשם הוא תנועת הכל. ואמנם כי זה הקול אינו נשמע החוצה כי הוא פנימי ודק ומתנועע במחשבה ולא בדבר אחר. ולפיכך הוא לחש. ואמנם כי בכאן סוד הייחוד בייחודו ית' כי מהמקום הזה המוצא העליון אשר יצא מדלתיו חוצה כי גם אמנם התורה מזה הקול יוצא מפני שהקול הנשמע יוצא מהקול שאינו נשמע. וזה הקול הדק הפנימי הוא מרגוע בלי הכרת. על כי הוא תלוי במחשבה. ואין תנועתו זולתי במחשבה אמיתית ולפיכך אינו נשמע. ועל כן זהו קול גדול לפי רוב דקותו ופנימיותו בלא שמיעה כלל. ואמנם כי סוד הדיבור הוא הנקרא בת קול. ועל כל פנים בהיות הענין דק ופנימי והכל יוצא ממקור אחד הוא עליון ונשגב ונעלה והוא מניע לקול ולדיבור כאחד ויוצאים מתוכו שניהם בשוה בסוד אחד אמתי. ולפיכך נקראת בת קול. ועל כן יש לך להתעורר בזמן שהיה בית המקדש בצניעותו³¹⁷ והיו כולם צנועים בחיק השכינה כלם עומדים בסוד האמונה היתה הנבואה גלויה ומפורסמת והיו משתמשים בבת קול³¹⁸ מפני שאבדה מהם הנבואה ולא היו ביניהם [דף כ"ז ע"א] אנשי מעשה כבראשונה. ועל כן ידעת מהו קול ובת קול. וזהו סוד הענין השלם בכלל המדות הידועות החושבים בעלי אמונה³¹⁹ בסוד הידיעה המוכרעת האמתית. והתבונן על ענין הנכון בהיות הכל ענין אמתי בסוד הייחוד. ומה נחמד הענין בהיות כלל סוד אמונת שמים קול דבור. והכל דבר אחד מתנועע על ידי הקול הדק הפנימי אשר אמרנו כי הוא סוד רוח אלהים חיים.

והתבונן על ענין אמרו בקול גדול כאמרו³²⁰ קול גדול ולא יסף וכן ויהי כשמע את הקול³²¹. וע"כ סוד קול ובת קול כולם מתנועעים בשוה זה עם זה. ואין זה בלתי זה. ועל כן סוד עמוק בזה העניין בהיות הכל מתוך זה הקול הדק הפנימי והוא מתוך מחשבה נמצאת. וזה עם [זה] יתיחדו יתלכדו ולא יתפרדו. ואמנם כי הכל סוד אחד וענין אחד. והנה רמזנו קצת הענינים האלה ברמז החכמה הנוראה כפי אשר התעוררנו.

יזכנו האל יתברך למוצאו שלם ולהשלימו אמן³²².

316 ראה כל זה בתחלת הספר.

317 שמוש מושאל זה במלה צניעות במשמעות "סתר" גם בזוהר בכמה מקומות.

318 יומא ט, ב.

319 תואר לבעלי הקבלה הבא מסיעת המקובלים בגירונה (ר') יעקב בן ששת בס' שער השמים).

320 דברים ה, יט.

321 דברים ה, כ וצ"ל ויהי כשמעם.

322 תוספת סיום של הסופר.

(ב) סוד עשר ספירות בלימה

סוד עשר ספירות בלימה להכנס בסוד נפלאות החכמה הנוראה וגם כי אני מרחיב הלשון מפני שאתה צריך לשון פתוח לרוחה עד שתכנס לשער בית המלך הפנימי. עשר ספירות בלימה יש בדעת חכמים הרבה האומרים כי סוד עשר ספירות הם סוד עשר מאמרות שבהם נברא העולם והם סוד עשר הדברות. והכל אחד ואלו 5 היו מונין סוד עיקרם כראוי היה טוב ויפה אבל סדר ענינם שאומרים מונין מן האין כפי מחשבתם לסדר סדורם בשקל אחד¹ הם עשרה מאמרות כאשר אמרנו. וחס וחלילה בהיותנו בדעת המשובשת הזאת עתה דע והבן כי מאשר יקרת ונכבדת ולעבודת השם נכספת. יש לך לדעת בתחלה מה שאמרו חז"ל² כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלדים אדם על הארץ 10 למקצה השמים ועד קצה השמים יש לך רשות לדבר מכאן והלאה במופלא ממך אל תדרוש ובמקושה ממך אל תחקור ואין לך עסק בנסתרות. והענין הוא אמת כי אין דעות בני אדם יכולות להשיג ולדעת מה שאין המחשבה יכולה להשיג³ ולחקור פן יהרס עיקרו ותתבלבל מחשבתו ואחר כך יצא מן הענין כאלו לא היה ועל זה אמר חכם הרזים⁴ אל תתחכם יותר למה תשומם וגו' ר"ל 15 אל תתחכם ממה שדעתך יכולה להשיג ולסבול. וזהו משל שאמר הקדמונים⁵ משל למביא מים מן המעיין צריך בתחלה לעיין מקורו ויסוד מעיינו ואם ירצה לבנות בנין כדי להעלות המים למעלה יותר משיעור יסוד מקורו הרי כל הבנין נהרס ונחלק ואין לו תועלת בכל פועל. כך הוא האדם אם ירצה לחקור ולדרוש יותר מבניינו ויסודו הרי הוא כאלו לא היה ומה שהיה בידו אזל ממנו ומה 20 רוצה לבקש לא יוכל לדעת על כן ניתן לחכם ומבין מדעתו גבול ידוע ומוגבל להבין ולתור בחכמה. ומה שאמר מקצה השמים ועד קצה השמים הם סוד עשרת ימי תשובה והם סוד עשרה מאמרות. וסוד עשר הדברות וסוד עשר

1 סוד א ליתא / 2 עד עד; אל עשר / 3 עשר ספירות בלימה; הרבה חכמים; האומרים ביסוד / 4 והם סוד עשר מאמרות שבהם נברא העולם (חזור); עשרת / 5 ענינים / 6 שקל / 7 והבין / 8 על עבודת השם הכספת. תחלה / 8—9 של נא / 20 ממקצה השמים ועד קצה השמים (חזור). ואילך / 14 חכם הראים, ליתא וגו' / 15 וזה / 16 להביא / 17 בכ"י א כתוב פעמיים בניין / 18 נהרס ונחלק. פועל בנינו / 19 ליתא יותר. כאלו לא היא; ומה שרוצה / 20 א וית / 21 שיביין.

- 1 כשמוש לשון הזוהר: בחד מתקלא סלקא (או: אתקל) בהוראה: במתכונת אחת (בכמה מקומות).
- 2 צירוף שני המאמרים בחגיגה יא, ב ויג, א, ובדומה לכך בס' שקל הקדש שלו, עמ' 36—37.
- 3 עיין בפני' האגדות לר' עזריאל, מהד' תשבי, עמ' 104, וכן השווה שם עמ' 39.
- 4 קהלת ז, טז.
- 5 אפשר שאין כאן אלא שינוי מהמשל הקרוב בפני' האגדות לר' עזריאל, עמ' 39, שכל המוטיבים חוזרים שם, וכן גם כל הרעיון הקודם לשורות אלו והפסוק בקהלת.

הספירות הניתנים לדרוש ולתור אחריהם ולחקור עניניהם והם סוד חמש ספירות היוצאים מן התשובה ולמטה והם סוד חמש מאות שנה שעץ החיים מהלכו בהם⁶ ואם תאמר כי הם חמש והם עשר והיאך יכול להיות על כל פנים כך הוא. כי תדע לך שהמדות נכללות זו בזו והן חמש והן עשר. והנני מעוררך בסוד אחד בענין העקידה שעקד אברהם אבינו ליצחק בנו על מה ועל מה אלה? העיקר הנכון כדי שיהיו המדות למטה דוגמה אמיתית אלהית נכללות זו בזו כי באותה שעה נכלל זה בזה וזה בזה, אברהם⁸ שהיה מצד החסד בלא שום דין כלל נהפך לדין קשה ונעשה אכורי על בנו דין ממש. ויצחק שהיה דין קשה אוי נהפך ללבן ונעשה כאלו נכלל בסוד החסד להניח עצמו לרצון רבו וחפצו ונכלל זה בזה וזה בזה ועל כן אלו המדות נכללות זו בזו וזו בזו. ואם הם חמש הם עשר. עוד תוכל לדעת מה שהודיעו הקדמונים ז"ל⁹ מפני מה נשיקה בפה יותר ממקום אחר אלא כל אהבה וחיבה שצריכה קיום אינה אלא בנשיקת הפה כי הפה הוא מוצא ומקור הרוח וכשהנשיקה בפה ידבק רוח ברוח. ובדבקות רוח ברוח אוי נכלל רוח זה ברוח זה ונכללים הרוחות יחד ונמצא שני הרוחות ארבע וזהו סוד ארבע. ואם בזה כל שכן הרוחות הפנימיות שהן עיקר הכל אל תתמה בהיותן כלולות זו בזו להיותן בחיבה ותשוקה גמורה¹⁰. ועתה הבין בדבר ודע. כי סוד חמש ספירות הניתנות להדרש הן כפולות ונכללות זו בזו. ועל כן נקראו 40 דברות עשר דברות ועשר מאמרות כי מקום שיש רשות לדבר כאשר אמרנו. והנני מעוררך על מה נקראו מאמרות ונקראו דברות. מאמרות הן גלות עליות¹¹ וסוד הכחות הפנימיות. ובכל מקום הן סוד מאמרות והמקבל מהם יסודו דבור כאשר אמרנו והודענו בתחלה. ומה שאמ' ז"ל¹² בראשית נמי מאמר הוא כבר הודענו בכמה מקומות¹³ כי סוד דיבור זה אינו [מאמר] אבל הענין הנכון כמו שאמרנו בראשית נמי יו"ד נמי כיסוד ענין נמי מורה על הענין הנכון שאינו מאמר אבל נמי מורה שנכלל עמהם בדוחק הענין. וכן כיוצא בזה מה שאמ' ז"ל

22 התשובה; עשר / 25 היאך ליתא כי / 26 אחר / 27 על מה ועל מה / 28 דוגמא אמיתות. נכללת / 29 ליתא וזה בזה / 30 ליתא אוי / 31—32 ליתא להניח עצמו עד וזה בזה / 33—34 ליתא יותר ממקום אחר / 34 קינם. ליתא הוא / 35 מוציא מקור / 36 ונכללות. ונמצאו / 36—37 ליתא וזהו סוד ארבע / 37 הפנימות / 38 הבן / 39 לידרש כן / 39—40 ליתא ונכללות זו בזו עד כאשר אמרנו / 41 נעוררך / 44 כיסוד דבור זה אינו מאמר.

6 סימבוליקה זו של חמש הספירות היוצאות מהתשובה (הבינה) גם בס' הוהר ה"א, יח א' (על פי בר' רבה פ' טו).

7 אולי יש לגרוס: אלא כפתיחת התשובה לשאלה. בכ"י ב יש נקודה אחרי ועל מה.

8 ארבע השורות הבאות מסכמות את הדרשה בענין זה בווהר ח"א, קיט ב': "אברהם לא הוה ביה דינא כלל מקדמת דנא" וכו'.

9 היא דרשת הוהר בכמה מקומות, ובעיקר ח"ב, קמו א—ב (כמעט מלה במלה, בארמית) ובווהר לשה"ש ב"ז (תרמ"ה), סד א. ושם גם ענין שני רוחות שהן ארבע.

10 בלשון הוהר: בתיאובתא שלים, השוה ח"ב, קלו א.

11 יהושע טו, יט.

12 מגילה כא, ב. למשל, ברמו, בס' שקל הקדש, עמ' 7 ועמ' 25.

בענין פרה אדומה והודיעו¹⁴ כי יש בה שבעה טמאים ו' טהורים ז' הזאת ז' כהנים ואי תימא חסר חד משה נמי בכלל הוא וענין במה שאמרו נמי כי משה לא היה כהן ולא היה ראוי להיות כהן אבל בהתחברו עמהם בכלל היה ועל כן אמרו משה נמי הואיל והיינו בביאור. דע והבן משה מפני מה לא היה כהן גדול שהשמוש של אהרן היה ומאותו שלשלת בא שהיתה אמו גרושה שאמר ז"ל¹⁵ בשעה שנגמרה גזרת פרעה דכתי' כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו בא עמרם וגירש את אשתו ולימים החזירה בנבואת מרים בתו ולפי' אבד משה את הכהונה הואיל והיה בן גרושה ועיין במה שאמר ז"ל בספרים¹⁶ שאמרו 55 בענין נזיר לאביו ולאמו ולאחותו לא יטמא להם במותם ונאמ' בכהן גדול¹⁷ לאמו ולאביו וגו' ויש לומ' מפני מה הקדים לנזיר אביו בתחלה ולכהן גדול הקדים אמו בתחלה אלא נזיר שכל קדושתו תלויה בגופו ולא באביו ולא באמו הרי הוא כשאר כל אדם בענין זה. אבל כהן גדול כל קדושתו תלויה באמו ודרשינן*¹⁸ הכי לאמו שלא היתה זונה לאמו שלא היתה גרושה וודאי. על כן הוצרכנו לומ' משה נמי בכלל הוא כלומר לא היה כהן אבל מפני הצורך נכנס בכלל. וכן בכאן בראשית נמי מאמר הוא והבן והענין הנכון כי בהתעלות הדבור למעלה עם המאמרות נקרא מאמר כמותם. ובכללם הוא. ובהיות המאמרות נמשכים אצל הדיבור בהמשכה אצלה¹⁸ וחזרו כולם למקרא דברות על שמו. אמנם כי סוד ה' ספירות הנזכרות הן סוד ה' הדברות 65 כפי אשר אמרנו והכל ענין אחד ונבון אל משכיל¹⁹. ומסוד זה למעלה²⁰ עין

45 ליתא נמי יו"ד נמי / 46 ליתא מה / 47 ז' טמאים / 48 אחד; שאמרנו / 49 ליתא ולא היה ראוי להיות כהן; אבל בהיות בחבה עמהם בכלל היה וכו' / 50 והואיל דע למה משה לא היה כהן / 51 והלא אחיו ממש של אהרן היה ומאותו שלשלת בא אלא משה בן גרושה היה / 52 בשעת. הילוד וה' / 53 לאשתו / איבד / 54 א בספרים. ליתא שאמרו / 56 ליתא וגו'; קדם / 57 ליתא הקדים / 59—60 ושלא היתה גרושה / 61 ליתא נמי / 62 ליתא הנכון; דבור / 62—63 וכללם הוא / 63 אצל הדבור. א כהמשכת / 65 למשכיל.

14 על המנויים בפרשת פרה; מכל המקורות המקבילים נראה ברור כי השתמש דווקא בפסיקתא דרב כהנא פר' פרה לפי הגירסא בכ"י כרמולי (חד א' מהם במקום: חסרים הם). ברם שם (וכן במקורות האחרים) לא כתוב משה נמי בכלל אלא: אף משה ואהרן בכלל, ושינה את לשון המקור לשם דרשו על בראשית נמי מאמר, וראה דברי בובר בפס' דר"כ לג, א—ב שכבר ציין למקבילה בזוהר ח"ג עו, ב. סוטה יב א.

15 לא נודעה לי דרשה כזאת על שני הפסוקים. ואולי בנה הרמז"ל את הדרשה והתירוץ על ריעין דומה בספרא בריש פר' אמור (הוצ' הוסיאטין תרס"ח, רה. א). [וראה בתוספות עה"ת ב'הדר זקנים' וב'מושב זקנים' ריש אמור].

*16 [דרשה' זו עומדת בסתירה לספרא שם ה"ב שם מרבים אמו שנתחללה ואין צריך לומר אמו גרושה או זונה].

17 ויקרא כא, ב. [וברור שהמלה 'גדול' מיותרת, שכן בכהן גדול (שם שם ו) מקדים אב לאם כמו בניזיר].

18 אינו מובן לי. אולי: אצל ה' וכן אולי אח"כ: להקרא דברות.

19 בס' שקל הקדש בכמה מקומות: ענין נכון למשכיל.

20 ישע"י סד, ג.

לא ראתה אלהים זולתיך. כי אין עתה בו יותר. והנה בסוד זה תוכל לדעת הענין האמתי ואתה דע לך מה שאמר[ו] רוב הדעות בענין סוד י' ספירות ואלו הן ואע"פ ששמות אחרות להן. הראשונה אמרו כ'א"ר עליון. ואיר זך שאינו נתפס א"יין. שניה חכמה מחשבה. שלישית בינה. העולם הבא. יובל שופר יום הכפורים. 70 ד' חסד אור הראשון. גדלה אברהם. מים כהן גדול. ימין עליון. ה' גבורה מדת הדין. חשך. אש שמאל יצחק. ו' תפארת ישראל. קו האמצעי מכריע רוח שמים. ז' נצה יכין. ח' הוד בועז חסדי דוד הנאמנים. נביאים. ט' יסוד. נהר היוצא מעדן. כל. עץ החיים שמש. ברית יובל. צדיק חי העולמים. י' מלכות שמים. כנסת ישראל. כלה. שבת צדק. סוף המחשבה. אדני. חכמה קטנה. מדת הדין 75 רפה. לבנה. עץ הדעת טוב ורע. דוד מלך ישראל. ארץ ישראל. בת מלך. בת קול. אלו הן שמות הספירות כדי שתוכל להכנס בסדר עניני החכמה כי עדיין נכתוב שמות אחרים וענינים פנימיים. אבל למען תהיה התחלה זו בפוך ולמד תלמד להכנס לפרדס סוד החכמה. והנני מעוררך בסודות אלו והכן רעיוניך בענין זה מה שאמרנו בתחלה.

80 כתר עליון הוא הרם על כל רמים וכל שאר הכתרים הבאים מסוד יציאותו²¹ נכללים בסודו. והוא סוד נעלם ואין מי שיודע לדעתו ויוכל להשיג ענין סוד העלמתו ורוממתו. דע כי הוא ית' חזקתו אין כי כל הרמים והחכמים והמשכילים אשר נחה עליהם הרוח²² בהיותם שואלים וחוקרים על סודו ותכונתו הכל הוא בחזקת אין אין מי שיודע בסודו והעלמתו כלום והכל נלא בחקירתו²³. ואיר 85 זך שאינו נתפס כלומר בהיות מציאותו נעלם ונסתר ושאר מציאותו הנמצא מסודו מגיע אליהם המשכה שאינה נתפשת בשום מדה אלא כמסובב במחוגה ואינו נתפס בשום אחת מהן²⁴ וכולן מאירות מסודו והעלמתו ואינו נתפס בהם כי סודו וחקירתו נעלם ונסתר ואין מי שיוכל לדבר ולהשיג שום ענין מסודו כפי אשר אמרנו ובו נתק אזור כל החכמים ויודעי תעלומים.

90 שניה חכמה והוא סוד נקודה אחת נעלמת ונסתרת כנקודה היוצאת מן האין. ועיין כי סוד נקדה אחת מסודה ותכונתה נבראת סוד האין ועל כן אמר בעל

66 זולתיך. כי אין עתה בנסתרות ועתה בסוד זה / 67 ליתא ואתה דע לך; ומה שאמ'. דעות סוד י"י ספירות / 68 אע"פ ששמות אחרות יש להן הראשונה: דכתי'; ליתא כתר; ליתא נתפס/ 69 ג בינה / 70 גדולה / 71 אמצעי / 72 הוד ח (!) / 73 על עץ החיים / 76 הספירות שמות; החכמים / 77 נכתבו; וענינים פעמיים / 78 ולמען תלמד; לפרסם סוד החכמה / 78-79 והכן אלו רעיוניך זה א / 80 שהוא / 81 סוד סתר נעלם; שיודע לדעת ולהשיג / 82 ליתא הרמים / 83 ליתא הרוח / 84 איר בהיותו א / 85 נתפס כלום א. בדעת מציאותו א / 86 ליתא במחוגה ואינו א / 89 ליתא נתק / 90 נקודה במקרה א / 91 ומתכונתה נכרת. ועל זה.

21 אין ספק שיש לתקן: מציאותו.

22 גם הוא כינוי למקובלים השגור בשאר ספרי רמז"ל.

23 עיין אותו לשון בס' שקל הקדש, עמ' 23.

24 משל המחוגה סתום.

ספר יצירה²⁵ ולפני אחד מה אתה סופר קודם אחד מה אין ונקראת נקודה או חכמה ואמרו הקדמונים²⁶ מה הוא חכמה חכה מה שיהיה כי היא נסתרת ונעלמת ונקראת מחשבה כלומר דבר שהמחשבה אינה יכולה להשיג כי סוד 95 מחשבה נקודה זו עומדת להתפשט²⁷ וסודה נעלמת בתורה והיא סוד יש היוצא מן האין בהעלמות סודה וזו היא אור הנתפש בסוד המדות ומסוד ותכונתה כולן נמצאות ונתהוות ועומדות בהמשכתה כי סוד המחשבה היא סוד אחדותו התחלת סוד מציאותו כפי מה שאמרנו. אמנם כי היא סוד עלומה ונסתרת אבל כי סוד המחשבה ראש המציאות ומשם בארה. ומשם נמשכת ונמצאת היא הבאר 100 באר מים חיים ונוזלים מסוד הלבנון.

ג בינה כי על כל פנים סוד המחשבה אין מי שיוכל לדעת ולהשיג ובהתפשטותה היא בינה כבר נקראת בינה כי היא מקום להבין ברמז אמנם כי חתום הוא ועל זה אמרו ז"ל²⁸ העולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתיך. ומה שאמרו שנקראת בינה בהתפשטות המחשבה הסתומה וזהו מקור החיים²⁹. כי משם תוצאות חיים 5 כי סוד האם הברכה העליונה הנעלמת בסודה ותכונתה עולם נסתר הביון עווו וסודו עולם הבא כאשר נתעורר בסודו בע"ה אמנם כי סוד המדרגה הזאת הנקראת עולם כי היא עולם הבא תמיד³⁰ והמשכת שפעתו בלי הפסק תמיד ועל סודו ותכונתו נקרא עולם הבא אשר אין חקר ותכלית ועל סוד זה נמצא בדבר רז"ל שאמר[ו] העולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתיך. כי הוא סוד קול 10 גדול אשר ממנו תוצאות חיים. ומסוד³¹ זה יצאה התורה מסוד קול הדק הפנימי

92 ליתא סופר. מה הוא / 93 זו חכמה / 94 ליתא כלומר; ליתא דבר א / 95 נעלמת בתוכה א / 97 כלו. אחדותו ית' / 98 הוא א / 99 המציאת / 3 זולתיך; שאמרנו / 5 א ותבונתה / 6 ליתא בע"ה; כי היה / 7 ומושך המשכת / 8 א וע"ס סודו ותכונתו / 9 בדברי לשאמרו (!); זולתיך / 10 קול הדת.

25 בפרק ראשון.

26 כן גם בס' שקל הקדש, עמ' 26. המקור הוא ר' אשר בן דוד בפירוש שם המפורש בגירסא הנכונה: חכמה ר"ל חכה מה שיבא ומה שיהיה. הגירסא במהדורת חסידה ב"הסגולה" (סוף עמ' 5 של ההוצאה המיוחדת) 'הנה מה' משובשת.

27 ראה ס' שקל הקדש, עמ' 25, ושם הרחיב בענין המחשבה והנקודה כראשית המציאות. ברכות לד, ב.

28 כאן ניכר יפה המעבר בהוראת "מקור חיים" מן הכתר והחכמה אל הבינה. מקובלי גירונה (ר' אשר בן דוד בפ"י שם המפורש ור' עזרא בפ"י שה"ש בכמה מקומות) דורשים אותו על כתר או חכמה, ואילו ר' יוסף גיקאטילה בשערי אורה קובע מקומו בבינה. בווהר נדרש לעתים על בינה ולעתים על יסוד. על בינה (סוד עולם הבא) נדרש במדרש הנעלם לרות בו"ח, פו, ג ובח"א, רכו, ב.

30 כלשון ס' הבהיר, ס' קס.

31 מכאן משתמש כמעט מלולית בדרשת הווהר על דברים ה, יט (ח"ב, רכו, ב): אורייתא נפקא מההוא קלא פנימאה דאקרי קול גדול. המונח הקול הדק הפנימי השגור בווהר וברמז"ל לקוח מכתבי ר' עזרא בן שלמה כגון פי' שה"ש, אלטונא תקכ"ד, דף כה, ד.

וזהו דכתי' קול גדול ולא יסף. והנני מעוררך במה שאמר[ו] ז"ל³² כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאלו עשאו במה והענין מביא בתלמוד בבלי סוד אמ'³³ חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו וגו' ואמ' בירושלמי³⁴ אינו אסור עד שיברך לו בשם ועיקר סוד השם הוא הנקרא גדול³⁵ והוא קול הדק הפנימי 15 הנקרא קול גדול. והראיה בזה מסוד אמרו³⁶ מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. והענין ידוע למשכיל. וזהו מה שאמר באלהיה³⁷ והנה ייי' עובר ורוח גדולה מפרק הרים ומשבר סלעים ולא ברוח ייי'. ואחר הרוח רעש ולא ברעש ייי'. ואחר הרעש אש לא באש ייי'. ואחר האש קול דממה דקה. זהו עיקר שם המיוחד וזהו קול גדול אשר אמרנו. עוד הבן בדבר וחכם בבינה 20 כי סוד העיקר הוא הנקרא יובל שנות החמשים והוא סוד החמשים שערים היוצאים מן הבינה. וזהו שאמ' ז"ל³⁸ חמשים שערי בינה ירדו לעולם וכו' אמנם כי החמשים שערים הם חמש הספירות הפנימיות היוצאים מן היובל שהוא כלל כלם. והם חמש מאות שנה שעץ החיים מהלכו בהם³⁹. ואמנם כי סודם הם כאשר התעוררנו בתחלה. ואלו הן עשר ספירות אשר אמרנו ואלו הן השלש 25 ראשונות העליונות הגנוזות הנעלמות אשר עין לא ראתה ואין הדעת יכולה להשיג כפי אשר אמרנו. ועדיין נחזור לסוד הענינים האלה בענין נסתר כדי לכונן ולפלס מעגל רגלך.

הספירה הראשונה חסד והיא הספירה הרביעית והיא הראשונה למאמרות כאשר אמרנו. חסד הוא ימין עליון והוא כלל כל המאמרות למטה ועל כן נקרא יומם 30 יום של כלם. כלל כלם כי כלם נכללים בסודו⁴⁰. ועדיין נפרש לכמה חלקים מתחלת המאמר הזה בסודו ותכונתו. ואברהם לקח המדה הזאת בעשותו חסד עם כל הבריות כי מדת החסד נחלקת עם החיים ועם המתים עם הצדיקים ועם הרשעים. וגם משפטו של אברהם אבינו כי עושה חסד חנם עם כל הבריות.

.....

11 מעורר / 13 בירושלם א' / 14 ליתא הוא הנקרא / 15 באה; אמרו דכתי' א; השכם וגו' / 16 ליתא קללה תחשב לו; שאמ' ז"ל / 19 הבין; ליתא וחכם / 21 שערי ב [ומקום פנוי] / 23 ת"ק; סודו א' / 24 הי'; הג' / 25 ליתא הנעלמות / 31 ותבונתו א. / 32 נחלקות עם החסד א' (ותוקן בשולי הגליון ביד אחרת).

32 ברכות יד, א, וכן מביא כל זה בשקל הקדש עמ' 50.

33 ישעי' ב, כב.

34 כן גם בשקל הקדש בשם זה, והוא בזוהר ח"ב, רכו, ב. הכנוי ירושלמי למאמרים מן הזוהר מצוי בספרי רמ"ל. הענין עצמו מיוסד על דברי רבינו יונה על הרי"ף בריש פ"ב דברכות — "בשם חכמי פרובינצול".

35 בזוהר: ברזא דקול גדול דאיהו עקרא דשמא קדישא.

36 משלי כז, יד.

37 מלכים א, יט יא—יב.

38 ראש השנה כא, ב.

39 מדרש ב"ר, פרשה טו.

40 היא דרשת הזוהר ח"ג, קצא ב: יומם, יומא דכל יומין כלילין ביה.

וספירה זו נקראת גדולה גדל כי גדול במעלתו הוא יותר מכלם ראש להם כפי
 35 גדול הימין על השמאל והכהן הנאחו בסוד מדה זו על הענין הזה נקרא כהן
 גדול כי נאחו בסוד גדולה גדול על כל השאר ונקרא אור הראשון של מעשה
 בראשית על כי חמשה אור הם ועיין בַמָּה שאמרנו כי חמשה רקיעים הם. ומפני
 כי סוד המדה הזאת מתפשטת בכלם ונמשכת בהמשכתו בכלם נקראו הם
 רקיעים כלו' התפשטות המדה הוא הרקיע והרקיע כלו התפשטותה ועל כן תמצא
 50 במעשה בראשית ה' פעמים מים. וה' פעמים אור. ה' פעמים רקיע. אור. מים. רקיע.
 דכתי' ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל
 אלהים בין האור ויקרא אלהים לאור יום הרי אור ה' פעמים מים ורקיע ה'
 פעמים. ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים. ויעש
 אלדים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע. ובין המים אשר מעל
 45 לרקיע וגו' ויקרא אלדים לרקיע שמים. הרי מים ה' פעמים. ורקיע ה' פעמים
 וסודו 41 יי' יתן אומר המבשרות צבא רב. אור מים רקיע. והם סוד ה' ספירות
 אשר אמרנו וכלם בסוד החסד נכללים הנקרא יומם יום כלם. ועדיין בע"ה
 נפרש בסוד זה כראוי.

הספירה השניה שהיא החמישית גבורה והיא סוד מדת הדין הקשה סוד האש
 50 היסודי. סוד החשך. כי החשך נכלל באור 42 והיא סוד מדת הדין הקשה על כל
 פנים כך הוא. כי סוד גבורה הוא הנקרא אלהים שם משותף. ואמנם כי כבר
 התעוררנו כי סוד החשך ישב במחשכים כמתי עולם 43 שהמדה גורמת כן כשאמ'
 לו בסוד העקידה. ומפני זה נקראת פחד יצחק והוא סוד התרועה שאנו מריעים
 בראש השנה לעורר נפשותינו בסוד המדות והתרועה היא דמות דין הקשה 44
 55 וענין זה אעורר עליו בע"ה.

סוד הספירה השישית. תפארת ישראל בעבור היות שתי מדות האש והמים
 שהם חסד וגבורה. אמ' ז"ל 45 שביניהם מחלוקת שהם שני כתובים שמכחישין
 זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ועשה שלום. כמו שמצינו במעשה

33 בכל הבריות הזה א' / 34 גדול / 34—35 כי גדול הימין / 35 ליתא זו א' / 37 חמשה
 אורי' / 39 מתפשטות המדה הזו הוא הרקיע; א' ליתא התפשטותה / 42 ובין החשך /
 44—45 מעל הרקיע ויהי כן / 45—46 ורקיע וסודו (ליתא ה' פעמים) / 46 ליתא אומר
 המבשרות צבא רב (אבל נשאר מקום פנוי) / 47 ליתא יום / 49 הב'; ליתא סוד האש
 היסודי — מדת הדין הקשה / 49—55 כי סוד החשך סוד מדת הדין הקשה וירש אותה יצחק
 לגורל נחלתו ומפני כיהוא סוד החשך יש ביצחק כמחשכים כמתי עולם כי המדה גורמת
 וכבר התעוררנו בסוד העקידה שעקד אברהם ליצחק ודע והבין כי מפני כך כי היא מדתו
 של יצחק נקראת המדה פחד יצחק וזהו פחד יצחק היה לי וזהו סוד תרועה שאנו מעוררין
 ביום ראש השנה להתעורר סוד המדות (סוד המדות) ותרועה היא סוד דמות הדין הקשה
 וענין זה נתעורר בסודו ב"ה. / 56—69 תפארת יעקב דע והבין כי בהיות שתי המדות

41 תהלים סח, יב. אמירת ה' מבשרת התפשטות צבא רב של כחות.

42 זוהר ח"א, יז א: חושך תיאובתיה לאתכללא באור.

43 תהלים קמג, ג.

44 עיין למטה, עמ' 383, הערה 93.

45 מכאן מתחילה מקבילה ברורה לס' שקל הקדש, עמ' 49, ולוהר ח"א, יז ב — יח א.

אך בשקל הקדש ניכר השמוש במקור זה יותר מכאן.

בראשית שנבראת המחלוקת בשני 46 שהוא סוד האש עם האור 47 הראשון שהוא 60 סוד המים ולכן לא נאמר כי טוב בשני. ובא בשלישי כי טוב שני פעמים הכריע ביניהם והוא סוד האויר 48 המכריע בין שני היסודות שהן האש והמים ולפי נקרא תפארת ששני גונין כוללין בו אדום ולבן 49. וחלילה להיות בענין זה גונין הלום 50 אלא לענין כנוי ישראל שם מיוחד הכריע בין אברהם ויצחק וזה סוד ששמך הגדול נחקק בנו. בשמים אמ' ז"ל 51 מאי שמים אש ומים שמו 65 של הבה כלול ביניהם, הסוד 52 ואתה תשמע השמים. ואחזור לענין הראשון שאמרנו שסוד ישראל סוד שמו ית' הוא שאמר 53 ישראל אשר בכך אתפאר ואמ' 54 ובשם ישראל יכנה. וסוד שמים הסוד המכריע ואעפ' (שאמרנו) בסוד החסד שכולל כולם. זה כלל גדול שכל הנטיעות וכללות בסודו והן שש קצוות וסודן 55 ויזכר ימי עולם משה עמו שמשה ע"ה כלל ששים רבוא היה 56.

כי "א 57

כי "ב

70 הספירה הו' והח' לזה החשבון שלנו מסוד הספירה הו' והח' לחשבון שמנינו
האין הם נצח והוד והם נקראים נביאים מסוד האין הם נצח הוד נקראים
כי משם משך הנבואה נמשכת לנביאים נביאים שמהם משך הנבואה

חסד וגבורה שהן סוד האש והמים אז"ל כי הן במחלוקת מפני שהם כתובים המכחישים זה את זה המים והאש בא הכתו' הג' (והכחתו) [והכריע] ביניהם ועושה שלום בצד זה ובצד זה ולפי' תמצא במעשה בראשית כי המחלוקת נברא ביום הב' שהוא סוד האש עם האור הראשון סוד המים וע"כ לא נאמ' כי טוב בשני עד שבא הכתו' הג' ומכריע ביניהם ונאמ' בו כי טוב שני פעמים וזהו אור האויר המכריע ביניהם בין ב' היסודות ולפי' נקרא תפארת על כי שני הגונינים כלולים בסודו אדום ולבן וחס וחלילה להיות גוונים בענין זה אלא כלשון כנוי ישראל זהו שם מיוחד המכריע ביניהם בין אברהם ויצחק וזהו כי שמך הגדול בנו נקרא. שמים אז"ל מאי שמ' שמו של הקב"ה הכלול בין שני הצדדים וסודו ואתה תשמע השמים והבן ונחזור עוד לענין הראשון שאמרנו סוד ישראל כי הוא סוד שמו ית' כענין אמרו ישראל בכך אתפאר ובשם ישראל יכנה ומה שהיינו בביאורו בסוד שמים כי הוא סוד המכריע ואע"פ שאמרנו בסוד החסד כי הוא כלל כלם גדול!! הנטיעות הנכללות בסודו והו' כלל שש קצוות יסודו. ויזכור ימי עולם משה עמו כי משה כולל שמים אהיה!! והבן.

46 בראשית רבא, פ"ד, ו.

47 בכ"י א: האש.

48 אויר במובן של רוח.

49 צ"ל כלולים בו, וכן מפרש ענין תפארת על הגוונים בשקל הקדש, עמ' 51.

50 משובש. רמד"ל מרבה להשתמש במלת כלום במקום כלל, ואולי יש לתקן לפי שמוש לשוננו.

51 לשון ס' הבהיר ס' ק בקצת שנוי.

52 מלכים א: ת, כו.

53 ישעי' מט, ג.

54 ישעי' מד, ה. 55 ישעי' סג, יא.

56 צרוף הרעיון עם הפסוק בישעיה סג נמצא בוהר ח"ב, מז א.

57 כל הפיסקא על שתי ספירות אלו הובאה כאן זו על יד זו, כ"ב לימין וכי"א שהוא משובש ביותר לשמאל. הפיסקא קרובה בחלקה לשקל הקדש, עמ' 57-58.

ואעפ' שמשם יונקי' הנביאים אינם רואים זולתי באספקלריא שאינה מאירה מה שלא 75 היה כן [ברבן] של כל הנביאים כפי אשר אמרנו כי נבואתו היתה מתוך אספקלריא המאירה 58. אמנם כי ב' המדות הם הנקראים חסדי דוד הנאמנים 59 והם ב' העמודים אשר שם האחד יכין והב' בועז אמנם כי 80 הוא סוד האופנים אשר ראה יחזקאל ואמת הוא. ואלו הם סוד שחקים הטוחנים מן לצדיקים לעתיד לבא 60 כי על כל פנים כך הוא כאשר נפרש בסוד הבנין דוגמת האיברים שהם בירכים האדם 61 ועם כל 85 זה נקראו בשם שמים כל אלו השש קצוות וזהו אמרם (כשאמרם) ענין כל רקיע ורקיע מאותם ה' 62 רקיעים שאמרו בג' חגיגה כדאזל אמ' רב יהודה אמ' [רב] 63 ב' רקיעים הם שני' 64 הן ליי' אליך השמים 90 ושמי השמים הארץ וכ'. ריש לקיש אמ' ז' ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכוון ערבות. אמנם כי הם סוד המדות הידועות בשמותם. ומה שאמרו אמר רב יהודה ורב אמת 95 אמרו. ואמנם מה שר"ל 65 לא בא להכחיש דברם אלא אלו אמרו כלל וזה אמ' פרט 66. ב' רקיעים הם וודאי כך הוא כי הרקיע העליון הנסתר אחד הוא והוא כלל הכל.

לנביאים אבל אינם רוצים [רואים] אלא מאספקלריא שאינה המאירה. ואמנם לא כרבן של נביאים שראה מאספקלריא המאירה ואמנם שתי המדות חסדי דוד הנאמנים. והן שני העמודים יכין ובועז. והן סוד האופנים שראה יחזקאל והן סוד שחקים הטוחנים מן לצדיקים לעולם הבא כשנפרש בסוד הבנין. דוגמת האיברים הם שבירכים האדם. ועם כל זה שש הקצוות נקראו בשם שמים והוא ענין כל רקיע מהשבעה רקיעים שאמר ז"ל בחגיגה א"ר וכן אמ' רב. שני רקיעין. שני' הן ליי' אלהיך השמים ושמי השמים. ריש לקיש אמר שבעה ואלו הן. וילון רקיע. שחקים זבול מעון. מכוון ערבות ואמנם שהרקיעים האלו הם סוד המדות הידועות ומה שאמ' רב אמר אמת וריש לקיש פרט וודאי שהם שני רקיעין שהרקיע העליון הנסתר אחד וכולל הכל. והאחד וילון דוגמת זה נזק שכולל הכל. וסודן כסוד האש נדמים [והמים] ואחר אלה שני רקיעים ימשכו השאר שאין

58 יבמות מט, ב.

59 ישעי' נה, ג.

60 חגיגה יב, ב.

61 צ"ל באדם או של האדם.

62 צ"ל השבעה, כמו ב-א.

63 ר' לעיל בס' שושן עדות הע' 56.

64 דברים י, יד.

65 מה שאמר ריש לקיש.

66 טעה וכתב פרע.

והאחד הוא רקיע וילון וזה כדוגמת זה
 100 ואלו ואלו הן כלל הכל אבל שמע וחכם
 סוד שני רקיעים שהם כלל הכל עם סוד
 האש והמים ואחר אלו ימשכו כל השאר
 כי אין בכל האחרים וולתי מה שיש באלו
 כי חסד וגבורה שהם המים והאש הם כלל
 5 כל השאר ובא ר"ל ואמ' פרט ורצה לפרש
 בדרך פרט כל הענין והוא אמת. ונחזור
 למה שאמ' ר"ל שחקי' רחים שם עומדות
 [טוחנות] מן לצדיקים כך הוא כי סוד
 הכריכים כי רי'חיים הם הטוחנות⁶⁷ והם
 10 הריחים אמנם כי סודו נפרש בסוד הבנין
 בענין דוגמא אמיתית והם הנקראים למודים
 לשמוע בלמודי⁶⁸ כי למודים תמיד היריכים
 לתת ירך זו מקום לזו וזו ועל כל פנים
 למודים הם נצח והוד להמשיך משך
 15 הנבואה לתוך אספקלריא שאינה מאירה
 כאשר אמרנו והם שני עמודים כירכים
 באדם וע"כ הם חסדי דוד הנאמנים.

הספירה ה'ט'. אמרו באמת ז"ל⁶⁹ העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה
 שהוא עין לא ראתה וחמש ספירות העומדות בסודו⁷⁰ כן והצדיק לוקט כל מיני
 20 בשמים העליונים ומהלכו בהם והוא יסוד כולם יסוד עולם. ואם תאמר וכי אינו
 מסוד העולם הבא על כל פנים כן הוא אבל מפני תאותו בסוד הנקבה ודבק בה
 ואינו זה⁷¹ ממנה נמנה עמה בסודה ותכונתה והסוד⁷² על כן יעזב איש את

18 סוד הספירה ה'ט' באמת איז'ל' לעולם; כי בעולם הבא אין בו אכילה ולא שתיה (חזור) /
 19 כי הנה עין לא ראתה אלי'ם זולתך זולתך וכל החמש; כמו כן אבל צדיק הוא אוכל
 ולוקט / 21 רק הוא / 22 ואינו זו ממנה; נמנה ליתא.

67 נשתבש בשני כה"י: כי סוד הריחים ליריכים כי הם טוחנות. בבנין הגוף ממלאות
 היריכים את תפקיד הריחים.

68 אין להבינו כרמו לישעי' ג, ד (לשמוע כלמודים) אלא דורש ישעי' ח טו: התום תורה
 בלימודי — על הנביאים, וכן הוא בשקל הקדש, עמ' 58—59 ובזוהר ח"ג, צ א.

69 ברכות יז, א.

70 ה' הספירות בין הבינה והיסוד. המשך המשפט רומז לשמוש הזוהר בציור "נהרי
 אפרסמונא דכיא".

71 צ"ל זו ממנה, ובשני כה"י נשתבש.

72 בראשית ב, כד.

אביו ואת אמו ודבק והבן. והוא ⁷⁸ סוד הברית כי הוא הנהר היוצא מעדן להשקות לנקבתו כי הברית באדם הוא כלל כל הגוף ⁷⁴ ובהתעוררו כל האברים מוסכמים עמו להנאתו ועל כן נקרא כל כי הוא כלל כל האברים וכלל כל הגוף. עץ החיים נקרא אילן שכל החיים היוצאים מסוד מקור חיים הוא נוטל אותם להמשך לאותם אשר תחתיו כי ממנו ניזונים ונשפעים ⁷⁵ ועל כן ⁷⁶ צדיק אוכל הוא לתת שובע לנקבתו הנקראת נפש דוד וזהו הסוד שאמ' ז"ל ⁷⁷ ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש. וכי בתשעה מתענין והלא בעשור מתענין אלא כל האוכל ושותה בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי. והענין הוא סוד התשיעי הוא צדיק האוכל תמיד. ואכילתו הוא לתת שובע לנפשו כאשר אמרנו ועל כן צריך להראות בתשיעי אכילה ושתיה והוא סוד השמש המאיר ללבנה כי ממנו מאירים כל הכוכבים והמזלות מתחתיו ⁷⁸ כי הלבנה אין לה אור מעצמה זולתי כפי מה שמקבלת מן השמש ⁷⁹. חי העולמים נקרא חי בסוד עולם העליון. וחי בסוד עולם של מטה. והבן מה שאמ' ז"ל ⁸⁰ כי צדיק יי' צדקות אהב. אמרו כל חכם מקנא חכם ⁸¹. וכל גבור מקנא גבור אחר. אבל הבה אינו כן הוא נקרא צדיק וכשיש צדיק בארץ הוא אוהבו ולא עוד אלא כי נושא אהבה גמורה בסוד נקבתו על ענין וזהו סתר בעלם כל נקבה באהבתה לאחר זולתי בעלה שונא אותה. אבל צדיק זה חי העולמים נקבתו אוהבת תמיד לצדיק בארץ ויודע חי העולמים ומעורר אהבה לעולם יותר וחיבה יתירה ועל כן מצוה לקנא איש מעט לאשתו כדי להעיר אהבתו אצלה ^{81*}. וזהו הסוד והקימותי את בריתי אתך ⁸² כי אין

23 ואת אמו וה'; ליתא והבן / 26 מקור החיים; להמשך / 28 סוד / 30 הצדיק / 34—35 ליתא של מטה; ליתא אמרו / 36 מקנא לחכם; הקב"ה / 37 אוהב אותו; ליתא נושא א' / 39 ליצא צדיק; ויודע צדיק חי העולמים / 40 ומעורר האהבה למולם; לקנא לאיש מאשתו / 41 סוד / 42 לברית זו א';

73 מכאן קרוב לדבריו בשקל הקדש, עמ' 61, לפעמים מלולית ולפעמים מצרף העניינים באופן אחר.

74 בשקל הקדש: סוד הברית הוא קיום כל הגוף; וגם המשך הדברים בשני המקורות דומים מאד.

75 וכן דורש את המדרש על עץ החיים שכל מימי בראשית מתפלגין תחתיו, ועיין בווהר ח"א, לה א.

76 משלי יג, כה, וכן הדרשה בווהר ח"א, רמ א: "צדיק אוכל ודאי ונטיל כלא למיבה שבעא ליהוא אתר דאקרי נפש דוד".

77 ברכות ה, ב.

78 לשון הווהר ח"א, קלה א, וכך גם בשקל הקודש, עמ' 61 למטה.

79 מאמר שגור בווהר באותו הקשר סמבולי, כגון בח"א כ א; רלח א, ומקורו אצל חכמי התכונה.

80 מיוסד על מדרש תהלים יא ז.

81 הפך המאמר בבראשית רבא לב, ב.

*81 מקביל לוהר ח"א, טו ב: על אותו פסוק והקימותי (בר' ו, יח): "רזא דמלה: כד צדיקא איהו בעלמא, שכינתא לא אתעדיאת מיניה ותיאובתא דילה ביה; כדן תיאובתא דלעילא לגבה ברחימו כתיאובתא דדכורא לנוקביה כד איהו מקני לה".

82 בשני כה"י אתו, ותקנתי.

קימה לברית זו זולתי עם צדיק אחר והבן. כי הכל נכון למוצאי דעת עד כאן הנכון למוצאי דעת והבן וחכם.

סוד הספירה העשירית מלכות שמים סוד מלך על כל הארץ אלהים וזהו ⁸³ כי 45 המלכות שלך היא וזהו ⁸⁴ הממלכה והמתנשא סוד המלך דוד כי היא מלכות מן השמים שהוא סוד תפארת ישראל והוא ארון הברית ודאי כן הוא כי היא כוללת הענינים הרוחנים הפנימים וסוד יו"ד ה"א וא"ו ה"א נכנס בסוד יי' אדני. וכן נקרא בארוננו. וזהו הסוד הנה ארון הברית אדון כל הארץ והבן. כנסת ישראל על כי היא כונסת וכוללת כל הענינים העליונים כאשר אמרנו ⁸⁵. וכונסת הכל 50 בתוכה. כלה. שהיא כלולה מהכל ⁸⁶ שלימה בסודה. וכלולה מהכל כאשר אמרנו. שבת שהיא מנוחה אשר שבת בה הוא ית' בסוד המלאכה באמרו ⁸⁷ וינח ביום השביעי כי היא יום השביעי. צדק נקראת על שם צדיק המחובר עמה תמיד. ומפני שהוא צדיק היא נקראת צדק. והסוד ⁸⁸ פתחו לי שערי צדק. כי בשערי הצדק נכנס צדיק לשערים העליונים באמרו זה השער לי. סוף המחשבה כי 55 בהיות המחשבה התחלת הכל היוצא מן האין ומתפשטת בסודותיה זאת היא סוף מאור המחשבה. אחר כך ממנה יתפשטו הענפים לאין חקר ותכלית. אדני על כי היא נקראת אדון כל הארץ כאשר אמרנו. חכמה קטנה ⁸⁹ כי נעוץ הסוף בתחלתו חכמה היא התחלה ⁹⁰. והחכמה היא הסוף והיא היא החכמה מדת הדין רפה. כי היא מדת שמאל המקבלת ממדת הדין של מעלה שהיא מדת צפון כי 60 כל ענינה וסבתה שמאל ועל כן היא בהרמת קול כפי קבלתה מן האש היסודי ועכשיו הבן וחכם במה שאמרנו. עלה אלהים בתרועה יי' בקול שופר ⁹¹. תקנו ו"ל סדר תרועה ⁹². אמרו המפרשים כי מפני אשר אנו יודעין ענין התרועה

ומוצאי דעת א; / 42—43 עד כאן ליתא הנכון למוצאי דעת והבן וחכם / 47 הפנימיים והוא סוד; ליתא יי' / 48 ליתא וזהו הסוד. / 50 ליתא שהיא / 51 כי היא; בסוף המלאכה / 52 כי הוא; על שם צדק / 53 צדיק / 54 ליתא צדיק / 56 ממנה ובפשטו / 57 הנקראת; ליתא אמרנו א.

83 בתפלת עלינו.

84 דה"י א, כט, יא.

85 השהו בשקל הקדש, עמ' 84.

86 הסבר המצוי כבר אצל מקובלי גירונה, וידוע כבר לרמב"ן ("כלה כלולה" לבר' כד, א; "מדה כלולה מן הכל" לדבר' יא, י).

87 שמות כ, יא.

88 תהל' קיח, יט—כ, ועיין הפירוש המקביל בשקל הקדש, עמ' 72.

89 כנוי מצוי גם בזהר ("ח"א, קמא ב; ח"ג, רצו א, ועוד). וכן בשקל הקדש, עמ' 95. הפתגם "חכמה בראש וחכמה בסוף" שגור בפי מקובלי הדור הוא ורמוז בגוף הזהר ח"א, רלב ב, וכמה פעמים בתיקונים.

90 עיין שקל הקדש, עמ' 80.

91 תהלים מז, ו.

92 ראש השנה לג, ב — לד, א.

ממש. תקנו שלשה שברים ותקנו סוד תרועה אחרת. ובירושלמי אמרו⁹⁸ כי סוד שתיהן אנו צריכין על כי האחת היא מדת הדין הקשה. ומפני כך אין בה מנוח ולא שום ריוח כלל. והאחרת היא סוד מדת הדין הרפה ועל כן יש ריוח בין השברים על כי היא רפה. לבנה. היא על שם הלבנה. כי מפני אשר סודה וענינה כך הוא כי הלבנה אין לה אור מעצמה כלום זולתי כפי מה שמקבלת מן השמש המחלק לה אורה ולכל שאר כוכבים כך היא⁹⁴. ונקראת לבנה מפני שאין לה אור כלל כי היא אספקלריא שאינה מאירה ואין לה זולתי כפי מה שמקבלת מן השמש חי העולמים. והנני מעוררך במה שאמרו ז"ל⁹⁵ שהראה ה'פה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו כאמרם במאמר דכתי' זה ספר תולדות אדם. וכי ספר היה לו לאדם הראשון אלא מלמד שהראה לו ה'פה דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו וכל'⁹⁶ וראה למלך דוד שאין לו חיים כלל והוא נתן משנותיו ע' שנה והם אותם שחסרו מאדם הראשון מאלף שנים שהיה לו להחיות בגורת פסוק אמרו⁹⁷ כי ביום אכלך ממנו מות תמות יומו של ה'פה אלף שנים. והניח לדוד מהם ע שנה. ואמת הדבר כי דוד המלך לא היו לו שנים זולתי מה שקיבל מאדם הראשון והכל סוד אחד והבן. והנה מעוררך במה שאמ' ז"ל⁹⁸ בת היתה לאברהם אבינו ובכל שמה הרבה מפרשים פרשו בזה הענין ואינו כן אבל הנני מודיעך קשט אמרי אמת כי ודאי בת היתה לאברהם אבינו והסוד כוס של ברכה מונה בימין⁹⁹. והבן אמנם הבן הענין כי בת זו היא מקבלת מכל הדברים הרוחניים¹⁰⁰ על יד צדיק העולמים שהוא

58 ההתחלה / 62 יודעים ענין תרועה ממש / 64 ומפני כן א / 65 ולא מין ריוח כלל א; מדת הדין הרעה / 68 נקראת / 71 ליתא במאמר דכתי'; ליתא הראשון / 73 ה'ק'ב'ה; דור ודור א; ופרנסיו וכו' ראה / 73-74 חיים כלל וכו' והוא נתן לו / 75 שהיו לו / 75-76 ומושל הקבה; והניח בהם לדוד ע שנה; ליתא כי / 77 לא היו לו חיים / 78 בת היתה לו / 80 לאברהם אבי' ובכל שמה והסוד ס ברכה [נשאר מקום פנוי] / 81 דברים רוחניים.

93 הוא לשון הזוהר ח"ג, רלא ב, כי התרועה רומזת למדת הדין הקשה, שאין בה מנוח ורווחה והשברים רומזים למדת הדין הרפה (המלכות). בוזהר נאמר ותרוייהו אצטריכו על יללא ויבבא שבגמרא. והרמז כאן ל"מפרשים" הוא כנראה לדברי רש"י בסוף דף לד, א.

94 עיין למעלה הערה 79.

95 סנהדרין לח, ב.

96 בשולי הגליון של א נוסף: העולם, והוא כפי נוסח שהיה לפניו גם בס' שקל הקדש, עמ' 85: כל הדורות הבאים לעולם (כמו בזוהר ח"א, גה א). הקשר של דרוש זה עם ענין הלבנה כמו בזוהר ח"א, רלג ב, וכן גם בשקל הקדש, שם.

97 בראשית ב, יז.

98 ב"ב טז, ב. בת זו היא המלכות.

99 ברכות נא, א. בוזהר הנ"ל (רלג ב) נקשר סוד דוד עם סוד כוס של ברכה.

100 מונה זה נלקח אצל רמד"ל מכתבי ר' עזרא בן שלמה, כגון פ' שה"ש תקכ"ד, דף יא, ב: "כי האדם כלול מכל הדברים הרוחניים", וכן בפירושו לאגדות.

כל 101 וכפי קבלתה ממנו מכל סבה הרי יש לה שם וכן נקראת וכפי קבלתה מכל כך שמותיה הנקראים לה וזהו בכל שמה כי אין שם זולתי כפי קבלתה מכל בכל שמה הנקרא לה ואלמלא כל אין לה שם מעצמה. עץ הדעת טוב ורע. 85 זהו האילן של מטה כי הוא נטוע משורש אחד וסבתו טוב ורע הוא סבת הטוב והקרוב אליה ומתגדל שם הוא סבת הרע ודוגמת¹⁰² בעולם זה יעקב ועשו שיצאו משורש אחד יעקב נברר מן הפסולת והוא שרש אמת ועשו הוא כפסולת הנקרא סיג הזהב¹⁰³. ואמנם כי הם סוד דוגמא אמתית ואילן נטוע בעולם טוב ורע וכמה ענינים הם המורים על זה ועדין נפרש בסוד זה דברים הצריכין 90 לכל חכם לב¹⁰⁴. ואמנם כי ענין סוד האילן הזה הנטוע כך הוא ענין מלכות שמים. והרשע מכתיר את הצדיק¹⁰⁵ בסוד מלכות הרשעה¹⁰⁶ סבת אלהים אחרים כאשר נפריש בע"ה.

82 ליתא כל; יש לה שום; דכן א / 83 כי אין שום / 87 ועשו הוא הפסולת / 91 ליתא בסוד; במלכות; ליתא אחרים.

101 הכנוי "כל" (בניגוד ל"בכל") משמש לספירת יסוד גם בגוף ס' הזוהר.

102 דוגמתו או דוגמתם. סבת הרע שבאילן זה נדרשת גם בס' הנפש החכמה לרמד"ל (בסופו; גליון N4, עמ' ג).

103 ציור דומה לגבי יצחק וישמעאל נמצא בזוהר ח"א, קיח ב.

104 כשם נרדף למקובל נמצא זה גם כמה פעמים בזוהר (הכימי לבא).

105 חבקוק א, ד. בכוונה זו על הקלפות נדרש הפסוק גם בס' הנפש החכמה במקום הנזכר, ובזוהר ח"ב, רלג ב.

106 מלכו חיבתא כסמל לסטרא אחרא, לעומת מלכות שמים, גם בזוהר ח"ב, קלד ב.